

RAIJA PYYKKÖ

Hengellisen ja maallisen rajalla

Kamppailu seurakuntien diakoniatyöntekijöiden
sosiaalisesta ja kulttuurisesta
toimialueesta

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Esitetään Tampereen yliopiston
terveystieteiden yksikön johtokunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi terveystieteiden yksikön
luentosalissa, Medisiinarinkatu 3, Tampere,
3. päivänä joulukuuta 2011 klo 12.

English abstract

TAMPEREEN YLIOPISTO

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Tampereen yliopisto, Terveystieteiden yksikkö
Doctoral Programs in Public Health (DPPH)

Ohjaajat

Dosentti Lea Henriksson
Helsingin yliopisto
Dosentti Sirpa Wrede
Helsingin yliopisto

Esitarkastajat

Dosentti Anne Birgitta Pessi
Helsingin yliopisto
Dosentti Pirkko-Liisa Rauhala
Helsingin yliopisto

Myynti
Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto

Puh. 040 190 9800
Fax (03) 3551 7685
taju@uta.fi
www.uta.fi/taju
<http://granum.uta.fi>

Kannen suunnittelu
Mikko Reinikka

Acta Universitatis Tamperensis 1670
ISBN 978-951-44-8605-0 (nid.)
ISSN-L 1455-1616
ISSN 1455-1616

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1134
ISBN 978-951-44-8606-7 (pdf)
ISSN 1456-954X
<http://acta.uta.fi>

KIITOKSET

Lähes kymmenen vuotta sitten päätin lähteä tutkimaan diakoniatyön ydintä. Olin 1980–1990-luvuilla toiminut seurakunnassa diakoniatyöntekijänä ja joutunut usein pohtimaan omaa työnjaollista paikkaani. Tosin tuolloin en osannut sanoittaa kysymystäni edellä mainitulla tavalla. Mielenkiintoni väitöskirjan aihealueeseen syntyi siis omakohtaisista käytännön kysymyksistä. Halusin löytää diakoniatyön ytimen – mutta päädyinkin tutkimaan rajoja.

Väitöskirjaprosessi on ollut minulle etenkin opintomatka kriittiseen ajatteluun. Tästä haluan lausua lämpimät kiitokset ennen kaikkea ohjaajilleni dosentti Lea Henrikssonille ja dosentti Sirpa Wredelle. Lea on jaksanut väsymättä kannustaa minua kasvussani tutkijana. Hänen innostava tapansa ohjata on kantanut eteenpäin. Sirpaa kiitän monista uusista oivalluksista ja teoreettisista päänavauksista sekä paneutumisesta tutkimuskohteeni erityispiirteisiin. Professori Juhani Lehtoa kiitän asiantuntevista ja rohkaisevista kommentteista sekä käytännön avusta ja tuesta. Lau sun lämpimät kiitokset ohjausryhmäni jäsenenä toimineelle dosentti Raili Gothónille asiantuntevista kommentteista.

Suuret kiitokset väitöskirjani esitarkastajille. Dosentti Anne Birgitta Pessi on antanut minulle perusteellisia ja ajatuksia herättäviä kommentteja. Dosentti Pirkko-Liisa Rauhalaa kiitän seikkaperäisestä palautteesta ja lämpimästä kannustuksesta. Lisäksi kiitän kaikkia niitä minulle nimettömiksi jääneitä asiantuntijoita, jotka ovat toimineet artikkeleitteni referee-lausunnon antajina. Teidän kaikkien panos on vienyt työtäni eteenpäin!

Yksi hienoimpia asioita näiden vuosien aikana on ollut mahdollisuus tutustua upeisiin ja kannustaviin väitöskirjan tekijöihin. Kiitokset Päivi Aholalle, Päivi Achtelle, Pia Liljerothille, Paula Niemiselle, Suvi Niemiselle, Kirsti Santamäelle, Eila Virkkuselle, Ann Yrjälälle ja erityisesti Seija Sukulalle. Kiitän myös Tampereen yliopiston terveystieteen laitoksen FF- ja myöhemmin SOTEPO-seminaarilaisia työni kommentoimisesta kaikkien näiden vuosien varrella.

Väitöskirjani on syntynyt työn ohella. Aloitin tutkimukseni työskennellessäni Diakoniatyöntekijöiden Liitossa ja se valmistuu työskennellessäni Professoriliitossa. Kiitän molempia liittoja siitä, että ne ovat mahdollistaneet väitöskirjatyöskentelyni. Olen saanut tukea dosentti Lea Henrikssonin johtamasta ja Suomen Akatemian rahoittamasta projektista Rekrytoinnin politiikka (no. 207402), jota on tukenut Jenny ja Antti Wihurin rahasto sekä Tampereen yliopistolta. Kiitän myös Kirkon tutkimuskeskusta taloudellisesta tuesta väitöskirjaprosessin alkuvaiheessa.

Tässä yhteydessä haluan lausua kiitokset myös diakonian alalla työskenteleville ystävilleni Kirsi Karppiselle ja Mirva Kuikalle. Teidän avullanne olen saanut pitää yhteistä käytännön diakoniatyöhön teoriaan uppoutumisen rinnalla. Merkittävä yhteisö on myös ollut Diakonian tutkimuksen seura ja sen toiminnassa mukana olevat diakonian tutkijat ja kehittäjät. Erityiskiitokset dosentti Kari Latvukselle.

Lopuksi haluan kiittää äitiäni Sirkka Pyykköä, joka on jaksanut kannustaa tyttäriään opin teillä. Ja Ghaffoor, sinä olet pitänyt huolen siitä, että työn ja opiskelun ohella elämä on ollut mukavaa. Kiitos loputtomasta kannustuksestasi ja uskostasi kykyihini.

SISÄLLYS

Kiitokset	3
Luettelo alkuperäisjulkaisuista.....	7
Tiivistelmä	9
Abstract.....	11
1 Johdanto: Diakoniatyöntekijät kirkon ja yhteiskunnan rajalla.....	13
2 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat	19
2.1 Ammatit, ammattikunnat ja työnjako	19
2.2 Rajatyö ja ammattien väliset rajaneuvottelut	26
2.3 Tämän tutkimuksen näkökulmat.....	28
3 Seurakuntien diakoniatyöntekijöiden sosiaalinen ja kulttuurinen paikka aikaisemmissa tutkimuksissa	31
3.1 Kirkko monitahoisena sosiaalisena ja kulttuurisena toimintaympäristönä	31
3.2 Seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työnjaollinen paikka	36
3.3 Aikaisempien tutkimusten haasteet tälle tutkimukselle	41
4 Tutkimuksen toteutus.....	43
4.1 Tutkimuskysymykset ja -asetelma.....	43
4.2 Tutkimusaineisto	44
4.3 Lähestymistapa ja metodiset välineet	51
4.4 Tutkimusprosessi ja aineiston lähiluku.....	55
5 Seurakuntien diakoniatyöntekijöiden sosiaalinen ja kulttuurinen toimialue.....	61
5.1 Toimialueen sosiaalinen ja kulttuurinen toimintaympäristö.....	62
5.2 Kamppailut toimialueesta ammattien järjestelmässä	67
5.3 Ammatillisen sulkeuman strategiat sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä.....	71
6 Pohdinta.....	75
Kirjallisuus.....	79

LIITTEET

Liite 1. Diakonaattia käsittelevät kansalliset mietinnöt ja työryhmäraportit.....	91
Liite 2. Palvelijoiksi vihityt -mietinnöstä annetut lausunnot	92

ALKUPERÄISET OSAJULKAISUT	97
--	-----------

KUVIOT

Kuvio 1. Tutkimusasetelma.....	43
Kuvio 2. Kaavio kirkon hallinnollisesta järjestelmästä.....	45
Kuvio 3. Kirkon diakonaattiprosessi ja siihen liittyvä kansallinen politiikka-aineisto	48
Kuvio 4. Tutkimusprosessi ja aineiston lähiluku	59
Kuvio 5. Seurakuntien diakoniatyöntekijät ja ammatillisen sulkeuman strategiat.....	73

LUETTELO ALKUPERÄISJULKAISUISTA

Tämä väitöskirja koostuu seuraavista osajulkaisuista, joihin viitataan tekstissä roomalaisin numeroin I – IV.

- I Pyykkö Raija (2004)
Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen.
Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede Sirpa (toim.)
Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamus, 110–143.
- II Pyykkö Raija (2007)
Yhdessä kirkon virassa?
Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekeskustelussa.
Diakonian tutkimus 4(2), 109–136.
- III Pyykkö Raija (2008)
Kamppailuja ja rajatyötä diakonaattia rakennettaessa.
Diakonian tutkimus 5(2), 107–135.
- IV Pyykkö Raija, Henriksson Lea & Wrede Sirpa (2011)
Jurisdictional Boundaries in the Making:
The Case of Parish Diaconal Work in Finland.
Hyväksytty julkaistavaksi julkaisussa Professions and Professionalism.

TIIVISTELMÄ

Hengellisen ja maallisen rajalla – kamppailu seurakuntien diakoniatyöntekijöiden sosiaalisesta ja kulttuurisesta toimialueesta

Tutkimuksen kohteena on seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialue, jota tarkastellaan organisoitujen toimijatahojen käsitysten valossa kirkon päätöksentekojärjestelmän tasolla. Metodologisena viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi eli käsitys siitä, että todellisuus rakentuu ja siitä neuvotellaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Diakoniatyöntekijöiden toimialue nähdään yhteiskunnallisena ja kontekstuaalisena ilmiönä, jota ylläpidetään ja muokataan sosiaalisesti ja kulttuurisesti.

Diakoniatyöntekijöiden toimialuetta tutkitaan ammattien järjestelmän (*system of professions*) näkökulmasta. Interaktionistiseen traditioon lukeutuvan sosiologi Andrew Abbottin kehittämässä teoreettisessa lähestymistavassa ammatin toimialue (*jurisdiction*) sisältää sekä sosiaalisen että kulttuurisen ulottuvuuden. Tässä tutkimuksessa ensisijaisena kiinnostuksen kohteena ovat ammattikuntien väliset rajakamppailut ja -neuvottelut, joiden kautta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään. Analyttisena näkökulmana rajaneuvotteluihin käytetään sosiologi Thomas F. Gierynin rajatyön käsitettä (*boundary-work*). Gieryn korostaa sitä, että rajat ovat omia intressejään ajavien toimijatahojen muuttuvia määrittelyjä, ja rajatyö on strategista toimintaa tavoitteiden saavuttamiseksi. Sekä Abbott että Gieryn korostavat sosiaalisen ja kulttuurisen toimintaympäristön merkitystä ammatille.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisten ammatillisten rajankäyntien kautta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään ja miten eri toimijatahot perustelevat rajoja?
2. Millaisessa sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään?

Tutkimuksen aineisto koostuu (1) ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista käsittelevästä aineistosta ja (2) diakonaattia käsittelevistä kansallisista poliittikkadokumenteista. Keskeisenä perusvirityksenä aineiston analyysissä on aineiston systemaattinen lukeminen Abbottin ja Gierynin käsitteiden ohjauksessa metodisena välineenä retorinen lukutapa. Analyysissä keskitytään argumenttien asiasisältöihin eli väitteisiin ja perusteluihin diakoniatyöntekijöiden kulttuurisesta ja sosiaalisesta toimialueesta.

Väitöskirjan tulokset osoittavat sen, kuinka kirkko toimintaympäristönä on vaikuttanut seurakuntien diakoniatyöntekijöiden sosiaalisen ja kulttuurisen toimialueen määrittämiseen. Ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista käsitte-

levä aineisto osoittaa, kuinka seurakuntadiakoniaan on vaikuttanut evankelisluterilaisen kirkon rooli hyvinvointipalveluiden tuottamisessa eri aikoina. Kirkko on mahdollistanut ammatillisen seurakuntadiakonian säilymisen erilaisissa murrosvaiheissa, vaikka diakoniatyöntekijät ovat menettäneet toimialueitaan kuntien laajentaessa toimialuettaan hyvinvointivaltion rakentamisen kautena. Diakonaattia käsittelevän politiikka-aineiston analyysi paljastaa, kuinka kirkko instituutiona on myös rajannut seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimintaa kirkossa rajoittamalla heidän päätöksenteko-oikeuksiaan. Alistainen asema kytkeytyy paitsi osaksi kamppailua miesten ja naisten välisestä työnjaosta myös kulttuuriseen ymmärrykseen kirkollisten tehtävien luonteesta. Analyysi osoittaa, kuinka ammatillisen seurakuntadiakonian hengellisen luonteen vahvistamisella on pyritty parantamaan seurakuntien diakoniatyöntekijöiden asemaa kirkossa.

Ammattien järjestelmän tasolla seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen rajoista on neuvoteltu ja kamppailtu ennen kaikkea julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon ammattien ja papin ammatin kanssa. Diakonaattiprosessissa on kaavailtu diakoniatyöntekijöiden toimialueen laajentamista jumalanpalvelukseen ja kirkollisiin toimituksiin liittyviin tehtäviin, jotka perinteisesti ja lainsäädännön mukaan ovat kuuluneet papeille. Kyseessä voi tulkita olevan diakoniatyöntekijöiden työn kulttuurinen muutosprosessi, jossa palvelua korostavan toimintakulttuurin sijaan työn perusteluja etsitään aikaisempaa vahvemmin kirkon oppirakennelmasta.

Diakonaattikiistassa on kyse seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen kulttuurisen uudelleenmäärittelyn seurauksista sen sosiaaliselle toimialueelle eli työnjaolle. Neuvotteluja käydään samanaikaisesti useista erilaisista asioista. Toimijat valitsevat argumentointinsa sen mukaan, mistä neuvotellaan, mitä vastaan ja minkä puolesta.

Avainsanat: diakoniatyöntekijä, ammatillinen seurakuntadiakonia, diakonaatti, ammattien järjestelmä, rajatyö, toimialue

ABSTRACT

On the boundary of spiritual and secular – a battle over the social and cultural jurisdiction of the parish diaconal workers

The object of the study is the jurisdiction of parish diaconal workers, which is observed in the light of the conceptions of organised actors, at the level of the church decision-making system. The methodological context is social constructionism, that is, the idea of how the reality is built, and how it is negotiated in social interaction. The sphere of operation of diaconal workers is seen as a civil and contextual phenomenon, which is maintained and modified socially and also culturally.

The jurisdiction of diaconal workers is studied from the viewpoint of the system of professions. In the theoretical approach developed by Andrew Abbott, a sociologist who is part of the Interaction tradition, the jurisdiction contains both a social and cultural dimension. In this study the primary object of interest is the territorial struggles and negotiations between the professions, through which the jurisdiction of parish diaconal workers is defined. The analytic approach used in the boundary negotiation was the concept of Thomas F. Gieryn, a sociologist, boundary-work. Gieryn emphasises that the boundaries are varying definitions of actors who attend to their own interests, and boundary-work is strategic activity to achieve the goals. Both Abbott and Gieryn underline the significance of a social and cultural operational environment for the profession.

The study questions are the following:

1. Through what kind of professional boundary determination processes is the jurisdiction of parish diaconal workers defined, and how do different actors justify the boundaries?
2. In what kind of social and cultural operational environment is the jurisdiction of the parish diaconal workers' operating environment determined?

The material of the study consists of (1) material covering the formation of professional parish diaconia and (2) national policy documents handling diaconate. The central basic stance in the analysis of the material is reading the material systematically, guided by the concepts of Abbott and Gieryn, rhetorical mode of reading as a methodical tool. The analysis focuses on the factual content of the arguments, that is, statements and justifications of the cultural and social jurisdiction of diaconal workers.

The results of the thesis show how the church as an operational environment has affected the determination of the social and cultural jurisdiction of parish diaconal workers. The material handling the formation of professional parish diaconia

illustrated how parish diaconia has been affected by the role of the Evangelical Lutheran Church in the creation of welfare services at different times. The church has enabled the survival of professional parish diaconia during various transitional periods, although diaconal workers have lost some of their jurisdictions when municipalities expanded their jurisdiction during the era of building the welfare state. An analysis of the political material handling the diaconate reveals how the church as an institution has also delimited the operation of parish diaconal workers at church by limiting their rights to make decisions. The subordinate status is not only linked to the division of work between men and women, but also to cultural understanding of the nature of ecclesiastic tasks. The analysis shows how the attempt to improve the status of parish diaconal workers was done by strengthening the spiritual nature of professional parish diaconia.

At the level of the system of professions, the boundaries of the diaconal workers' jurisdiction have been negotiated and struggled over, above all, with the professions of public social and healthcare professions, and the profession of a clergyman. There are plans in the diaconate process to expand the jurisdiction of diaconal workers to tasks related to service and ceremonies at the church, which traditionally and according to legislation have belonged to clergymen. This can be interpreted to be a cultural change process of the work of diaconal workers, where instead of the operational culture emphasising service, the justification for the work is more than before being sought from the doctrine structure of the church.

The diaconate dispute is about the consequences of the redefinition of the cultural jurisdiction of diaconal workers to its social jurisdiction, meaning the division of work. Negotiations are carried out about several different topics at the same time. The actors will choose their argumentation based on what is being negotiated, what against and what for.

Keywords: diaconal worker, professional parish diaconia, diaconate, system of professions, boundary-work, jurisdiction

1

JOHDANTO: DIAKONIATYÖNTEKIJÄT KIRKON JA YHTEISKUNNAN RAJALLA

Seurakuntien diakoniatyöntekijät työskentelevät kirkon ja ympäröivän yhteiskunnan ja sen julkisvallan rajapinnassa. Kirkkolainsäädäntö (Kirkkojärjestys 4 luku 3 §) määrittelee diakonian tarkoituksiksi avun antamisen ”erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta”. Tehtäväksiantonsa mukaisesti diakoniatyöntekijöiden tulisi näin ollen työskennellä siellä, missä muut ammatillaiset eivät toimi. Rajankäynti muihin ammatteihin on ikään kuin sisäänrakennettu diakonian ammattiin. Historiallisesti diakoniatyöntekijöiden työn kulttuurinen perusta on ollut naisten kristillisessä palvelutyössä.

Nyky-yhteiskunnassa Suomen evankelisluterilaisen kirkon toiminnan voidaan nähdä sijoittuvan sekä julkiselle sektorille että ns. kolmanteen sektoriin. Yhtäältä kirkko voidaan määritellä oikeudellisesti ja päätöksenteon eriytymisen näkökulmasta valtionkirkoksi. Valtiokirkollisessa merkityksessä kirkko on julkinen, sillä kirkon sidos valtioon on määritelty perustuslaissa. Toisaalta kirkko määritellään kirkkopolitiittisesti ja teologisen itseymmärryksen kannalta kansankirkoksi. Raija Julkunen (2007, 118) sisällyttää kirkon sosiaali- ja terveysalan palveluiden osalta järjestösektoriin, jota usein kutsutaan myös kolmanneksi sektoriksi, kansalaisyhteiskunnaksi tai yleishyödylliseksi organisaatioksi. Hänen mukaansa kansalaisjärjestöt muistuttavat julkista sektoria siinä suhteessa, että ne eivät tavoittelevat yleishyödyllisiä päämääriä vaan ovat osa yhteiskunnan aatteellista, moraalista ja yhteisvastuun infrastruktuuria. Kansalaisjärjestöt eivät kuitenkaan yritysten lailla ole lainsäädännöllisesti velvollisia tuottamaan palveluita vaan ne ovat vapaita ja vapaaehtoisia toimijoita. Diakoniatyöntekijät ovat kuvanneet työtään vapaaksi, luovaksi ja innovatiiviseksi, jossa korostuu suhteellisen itsenäinen työtapa ja päätöksenteko (Juntunen 2007, 96). He eivät ole halunneet sementoida työnkuvaansa tiukasti ennalta määrätyllä tavalla (Gothóni & Jantunen 2010). Historian saatossa vapaa tehtäväkuva on näyttäytynyt yksittäiselle työntekijälle myös työnkuvan epämääräisyytenä (Sinkkonen 1965a).

Historiallisesti seurakuntadiakonia on Suomessa toiminut kunnan ja seurakunnan välimaastossa täydentäen julkista sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Kansanterveyslain muutokset 1970-luvulla siirsivät diakoniatyöntekijät marginaaliseen asemaan terveydenhuollossa, kun taas 1990-luvun laman myötä seurakuntadiakonia näyttäytyi enenevässä määrin sosiaalityönä (Yeung 2003). Hyvinvointivaltion suunnanmuutosta tutkineen Julkusen (2006, 119) mukaan 1990-luvun talouskriisin myötä kolmannesta sektorista tuli näkyvä toimija nimenomaan sosiaalipoliittisena toimijana.

Erilaisten uskonnollisten perinteiden vaikutusalueilla yhteiskuntien rakenteet sekä käsitykset yksilön, yhteisöjen ja valtion välisistä suhteista ovat muodostuneet toisistaan poikkeaviksi (Raunio 1999). Pohjoismaisen hyvinvointivaltion voidaan nähdä nojautuvan pääosin evankelisluterilaiselle traditiolle (Sørensen 1998, Kahl 2005). Suomalainen diakoniaperinne pohjautuu Saksassa 1800-luvulla virinneeseen diakonialiiikkeeseen, ja maan ensimmäinen diakonissalaitos perustettiin vuonna 1867 Helsinkiin. Diakonian organisoiminen on kuitenkin kehittynyt Suomessa ja Saksassa toisistaan poikkeaviin suuntiin. Saksassa diakoniatyö toteutetaan pääsääntöisesti järjestöissä eli diakonissalaitosten ja vapaaehtoisten diakoniajärjestöjen kautta (Leis 2004) kun taas Suomessa diakoniatyö organisoidaan kirkon ja seurakuntien toimesta. Kutsun tässä tutkimuksessa seurakuntien organisoimaan diakoniatyötä *seurakuntadiakoniaksi*.

Suomen evankelisluterilainen kirkko työllistää koulutettua henkilöstöä erilaisiin tehtäviin. Vuonna 2007 kirkon palveluksessa oli lähes 21 400 työntekijää, joista 12 % oli teologeja, 13 % työskenteli lapsityössä, 7 % työskenteli nuorisotyössä, 7 % oli diakoniatyöntekijöitä, 5 % kanttoreita ja loput työskentelivät hallinto- ja toimistotehtävissä, hautausmaatyössä ja muissa tehtävissä (Monikasvoinen kirkko... 2008, 266). Sosiologi Susan Sundbackin (2003) mukaan Suomen evankelisluterilainen kirkko on onnistunut ulottamaan toimintansa syvälle yhteiskuntaan, ja sillä on muita pohjoismaisia kirkkoja monipuolisempaa toimintaa muun muassa seurakuntadiakonin sekä lapsi- ja nuorisotyön alueella.

Kirkkolainsäädännön mukaan (Kirkkojärjestys 4 luku 3 §) vastuu diakonias- ta kuuluu seurakunnan kaikille jäsenille. Diakoniaa toteutetaan seurakunnissa sekä ammattilaisten että vapaaehtoisten toimesta. Tämän tutkimuksen kohteena on *ammattillinen seurakuntadiakonia*, jota tehdään koulutettujen diakoniatyöntekijöiden toimesta. Diakoniatyöntekijöiden koulutus rakentuu kaksoiskelpoisuudelle, joka tarkoittaa nykyään sekä kirkon että valtion hyväksymää diakoniatyöntekijän ammattikorkeakoulututkintoa. Tutkintonimikkeet ovat sairaanhoitaja (AMK) ja sosionomi (AMK). Kaksoiskelpoisuus pätevöittää sekä diakonin virkaan että sosiaali- (diakonit) tai terveydenhuollon (diakonissat) työtehtäviin.

Eri kristillisissä kirkoissa on toisistaan poikkeavia käsityksiä diakonin viras- ta. Kirkollisissa kontekstissa *virka* viittaa paitsi konkreettiseen palvelussuhteeseen (ruots. *tjänst*, engl. *office*) myös teologiseen käsitteeseen (ruots. *ämbete*, engl. *ministry*). Tässä tutkimuksessa käytän käsitettä *virka* sen teologisessa merkityksessä, ellei sitä erikseen muutoin määritellä. Luterilaisen perinteen mukaisesti diakonia kuuluu pappien vastuualueeseen, mutta sitä varten tarvitaan myös erityisiä viranhalti- joi- ta. Ruotsissa diakonit vihitään virkaan kuten papitkin. Samoin Norjassa diako- nian virkaan kuuluu papin viran veroinen vihkimys. Sen sijaan anglikaanisessa kir- kossa papiksi ja piispaksi voidaan vihkiä vain jo diakoniksi vihitty. Diakonin virka on näin ollen ikään kuin pappisuuden esiaste eikä oma pysyvä virka. Myös roomalais-

katolisessa kirkossa diakonian virka näyttäytyy joko 'epätäydellisenä pappena' tai 'kehittyneempänä maallikkoutena.' (Repo 2006, 66.) Suomessa diakonian virka palvelussuhteena sai lakisääteisen aseman kirkossa vuoden 1943 kirkkolain jälkeen, mikä jälkeen jokaisessa seurakunnassa on oltava vähintään yksi diakonian virka (KJ 6 luku 9 §). Muita lakisääteisiä palvelussuhdevirkoja seurakunnissa ovat papin ja kanttorin virat. Historiallisilta juuriltaan diakonian ja papin virat eroavat toisistaan. Diakonissan kutsumus ajateltiin alun perin sopivaksi säätyläisten ja erityisesti pappien tyttärille, mutta käytännössä diakonissalaitoksiin hakeutuneet olivat alun perin työväestön, käsityöläisten ja talollisten tyttäriä (Lehtiö 2002). Diakonissan kutsumus oli kyseisille tyttärille samalla sosiaalisen nousun väylä. Pappuden juuret taas ovat säätyläisyydessä (Konttinen 1991), ja se on perinteisesti ollut avoinna miehille.

Kansainvälisissä tutkimuksissa kirkon ammateista on tutkittu ennen kaikkea pappetta. Papin ammattia on tutkittu mm. funktionalistisesta näkökulmasta, jolloin on pyritty tunnistamaan profession tunnuspiirteitä. Vaikka papin ammattia on pidetty arkityyppisenä professiona, eri tutkimuksissa on todettu, ettei perinteinen professio-malli sovellu papin ammattiin, koska kirkko organisaationa on niin erityinen (FERENCE ym. 1971, Gannon 1971, Bryman 1985). Pappien kutsumusta on tutkittu myös kulttuurisena symbolina (Christopherson 1994). Tämän lisäksi on tutkittu pappien kiinnittymistä ammattiinsa (McDuff & Mueller 2000) ja naispappien uraa (Nesbitt 1993, Sullins 2000). Oman ryhmänsä muodostavat ne tutkimukset, joiden kohteena on naispappuus ja sen aiheuttamat muutokset papputeen ja papin ammattiin (Nason-Clark 1987, McDuff 2001, Bagilhole 2003).

Ammattien sosiologisissa tutkimuksissa diakoniatyöntekijöitä ainoastaan sivutaan. Esimerkiksi vuonna 2007 julkaistussa The SAGE Handbook of the Sociology of Religion -teoksessa käsitellään uskonnollisia ammattilaisia (*religious professionals*) koskevia tutkimuksia pääsääntöisesti pappien ja eri uskontokuntien johtajien näkökulmasta. Teoksen ammatteja käsittelevässä artikkelissa viitataan Monahanin (1999) tutkimukseen, jonka mukaan maallikoilla voi olla vahva asema kirkollisessa työnjaossa. (Nesbitt 2007.) Monahan (1999) on tutkinut Kaliforniassa toimivia protestanttisia ja katolisia kirkkoja pappien ja maallikoiden työnjaon näkökulmasta käyttäen Abbottin (1988) ammattien järjestelmän teoriaa. Hän osoitti tutkimuksessaan, kuinka maallikot työskentelivät perinteisesti papeille kuuluneissa tehtävissä. Alan Aldridge (1987, 1992) on puolestaan käsitellyt tutkimuksessaan Englannin Anglikaanisen kirkon diakonissojen asemaan kirkossa ja heidän suhdettaan papin ammattiin. Hän nostaa esille diakonissojen alisteisen aseman kirkon hierarkiassa pappeihin nähden.

Suomalaisista kirkon ammateista on tutkittu muun muassa nuorisotyön-ohjaajan ammatin muotoutumista (Launonen 2004) ja sairaalasielunhoitajien ammatillista identiteettiä (Ruotsalainen 2002). Molemmissa väitöskirjoissa tuodaan esille kirkollisen ammatin jännitteinen paikka kirkon ja yhteiskunnan välimaastossa. Lea

Ryynänen-Karjalainen (2002) on tutkinut musiikinalan väitöskirjassaan naiskantoreita Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa. Hän toteaa, että kanttorin ammatin historiallinen kuva on edelleen miehinen, vaikka kanttorin ammatin kulttuurinen ja sosiaalinen kuva on muuttunut naisisemmaksi. Seija Jalagin (2006) on osoittanut tutkimuksessaan suomalaisten naislähettien historiasta, kuinka uskonnollinen sukupuolijärjestelmä arvostuksineen ja normeineen sekä naisten vahva ammatillinen rooli voivat joutua poikkeuksellisissa oloissa konfliktiin. Satu Saarinen (2005) on tutkinut kulttuurihistorian oppiaineeseen sijoittuvassa väitöskirjassa naispastoreiden kokemuksia pappeudesta Oulun hiippakunnassa. Tutkimuksen naispapat kuvasivat pappeuden olevan osa identiteettiä ja elämää. He kokivat pappeuden paitsi henkilökohtaisena ratkaisuna myös historian ja perinteen muokkaamana roolina, johon kirkko samanaikaisesti ajallisena ja ajattomana, historiallisena ja historiattomana sekä ekumeenisena ja paikallisena instituutiona vaikuttaa.

Tämän tutkimuksen kohteena ovat seurakuntien diakoniatyöntekijät ja heidän paikkaansa kirkon ja seurakuntien kirjavassa työntekijäkunnassa. Tutkimuksen näkökulmana on diakoniatyöntekijöiden ammattikunnan näkökulma. *Ammattikuntanäkökulmalla* korostan ammattilaisten kollektiivista toimintaa ammattinsa rakentamisessa, sen kulttuurisessa määrittelyssä ja rajojen puolustamisessa. *Ammatti* muodostuu järjestäytyneestä ryhmästä ihmisiä ja tehtäväalueesta työnjaossa (Hughes 1958, 78, Abbott 2001, 274, Abbott 2005a, 322).

Tutkin diakoniatyöntekijöiden työnjaollista paikkaa interaktionistiseen traditioon pohjautuvan sosiologi Andrew Abbottin (1988) kehittämän ammattien järjestelmän (*system of professions*) näkökulmasta. *System of professions* -käsitteelle ei ole vakiintunutta käännöstä; käytän tässä tutkimuksessa käsitettä *ammattien järjestelmä*. Abbott (1988) kohdistaa huomion ammattikunnan tekemään työhön ja taisteluun toimialueestaan. Toimialue pitää Abbottin (1988, 59–60) mukaan sisällään sekä sosiaalisen että kulttuurisen ulottuvuuden. Abbottin (1988) mukaan ammattikunnat toimivat osana järjestelmää, jossa muutos yhden ammatin toimialueessa vaikuttaa ammattien väliseen työnjakoon. Mielenkiintoni kohdistuu tässä tutkimuksessa ammattikuntien välisiin rajakamppailuihin ja -neuvotteluihin, joiden kautta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään. Abbott (1988) näkee, että ammatteja muokataan erilaisten ammattien välisten rajankäyntien kautta, ja rajat määrittävät ammatin ytimen. Sosiaaliseen konstruktionismiin (Berger & Luckmann 2000) pohjautuen lähtökohtani on, että diakoniatyöntekijöiden toimialue ei ole pysyvä ja ennalta määrätty, vaan se on sosiaalisesti ja kulttuurisesti jäsentyvä ilmiö, jota kieli, valta ja tieto muovaavat. Kieli, valta ja tieto ovat samalla myös sukupuolittunutta ilmiötä.

Analyttisena näkökulmana diakoniatyöntekijöiden toimialueen määrittelyihin ja rajaneuvotteluihin käytän sosiologi Thomas F. Gierynin (1999) rajatyön käsitettä (*boundary-work*). Gieryn (1999) korostaa sitä, miten rajat ovat omia intres-

sejään ajavien toimijoiden strategista toimintaa tavoitteidensa saavuttamiseksi. Rajatyö-käsitteen avulla voidaan tutkia ammattikuntien toimintaa ammattiensa muotoutumisessa ja osoittaa, että ammatteja muokataan erilaisten rajanvetojen kautta. Toimijuuden lisäksi Gieryn (1999) korostaa Abbottin (1988, 315) lailla toimintaympäristön merkitystä rajaneuvotteluissa. Tässä tutkimuksessa kysyn, millaisten ammatillisten rajankäyntien kautta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään ja millaisessa sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä toimialuetta määritellään.

Tutkimusaineisto koostuu pääosin ns. diakonaattia käsittelevästä kansallisesta asiakirja-aineistosta. Kysymys diakonaatista on elänyt Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa useiden vuosikymmenten ajan (Ahonen 1991). Diakonaatilla tarkoitetaan diakonian virkaa ja sen hoitamista seurakunnassa (KDY 2004). 1990-luvun alussa keskustelun ekumeeninen ulottuvuus vahvistui, kun Pohjoismaiden, Baltian ja Britteinsaarten kristilliset kirkot sitoutuivat etsimään yhteistä näkemystä diakonian virasta (The Porvoo Common Statement 1993). Keskusteluun on vaikuttanut Kirkkojen maailmanneuvoston vuonna 1982 julkaisema ns. BEM-asiakirja (Baptism, Eucharist and Ministry), jossa pyritään selvittämään niitä keskeisiä opillisia korostuksia, joista kristilliset kirkot voivat olla yhtä mieltä. Sekä Suomen evankelisluterilainen kirkko että Suomen ortodoksinen kirkko ovat antaneet viralliset lausunnot asiakirjasta. Suomalaisessa keskustelussa diakonaatista on pyritty rakentamaan virkaryhmää, osaksi *kirkon virkaa*. Tällä hetkellä vain papit ja piispat kuuluvat kirkon virkaan. Muita kuin papin virkaa virkamiesoikeudellisesti on Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa kutsuttu ns. maallikkoviroiksi (esim. Palvelijoiksi vihityt 2002, 114). Neuvotteluissa diakonaatista määritellään kirkon eri ammattien suhdetta toinen toisiinsa sekä niiden työnjaollista paikkaa ja asemaa kirkollisessa hierarkiassa.

Tämä väitöskirja koostuu johdantoartikkelista ja neljästä referee-menettelyn läpikäyneestä osajulkaisusta. Johdantoartikkeli on jaettu kuuteen lukuun. Luvussa kaksi esittelen tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat, jotka ovat ammattien sosiologisessa tutkimuksessa. Käytän Abbottin (1988) ammattien järjestelmän teoriaa ja hänen näkemystään ammatin sosiaalisesta ja kulttuurisesta toimialueesta sekä Gierynin (1999) rajatyö-käsitettä. Luvussa kolme käsittelen seurakuntien diakoniatyöntekijöiden sosiaalista ja kulttuurista paikkaa aikaisempien tutkimusten valossa. Luku neljä käsittelee tutkimuksen toteuttamista ja se on jaettu neljään osaan. Osassa yksi esittelen tutkimuskysymykset ja tutkimusasetelman, osassa kaksi tutkimusaineiston, osassa kolme tutkimuksen metodiset välineet ja osassa neljä tutkimusprosessin. Luvussa viisi esittelen tutkimustulokset jaotteleamalla ne Abbottin (1988) teoriaa hyödyntäen diakoniatyöntekijöiden toimialueen sosiaaliseen ja kulttuuriseen toimintaympäristöön ja kamppailuihin diakoniatyöntekijöiden toimialueesta ammattien järjestelmän tasolla. Tulokseni osoittavat, että diakonaattikiistassa on kyse seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen kulttuurisen uudelleenmäärittelyn

seurauksista sen sosiaaliselle toimialueelle eli työnjaolle. Tämän jälkeen tarkastelen saatuja tuloksia Parkinin (1979) ja Witzin (1990) käyttämien ammattien sulkeuman strategioista käsin ja kiteytän tulokset siitä, millä tavoin diakoniatyöntekijät ovat ammattikuntana käyttäneet erilaisia ammattien sulkeuman strategioita. Lopuksi luvussa kuusi arvioin tutkimusta ja esitän jatkotutkimushaasteita.

2

TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat. Tarkastelen ensin ammattien tutkimuksen varhaisia pääsuuntauksia, minkä jälkeen esittelen Abbottin (1988) interaktionistiseen traditioon pohjautuvaa teoriaa, johon tämä tutkimus pohjautuu. Tämän jälkeen esittelen Gierynin (1999) rajatyön käsitteen (*boundary-work*) ja sen, miten sitä on käytetty ammattien tutkimuksessa. Lopuksi tiivistän tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat.

2.1 Ammatit, ammattikunnat ja työnjako

Professiotutkimus ja sen kritiikki

Ruotsalainen sosiologi Thomas Brante (1988) on kuvannut traditionaalisia profesiososiologisia teorioita jakamalla amerikkalaisen ammattien tutkimuksen pääperinteet muun muassa Talcott Parsonsin (1951) ja William Gooden (1957) edustamaan funktionalistiseen perinteeseen sekä esimerkiksi Eliot Freidsonin¹ (1970a, 1970b, 1977, 1994) edustamaan uusweberiläisiin teorioihin. Näistä funktionalistinen perinne dominoi tutkimusaluetta 1960-luvulle saakka, ja uusweberiläisyys kehitettiin 1960-luvulla.

Professiotutkimuksen isänä pidetään yhdysvaltalaisista sosiologi Talcott Parsonsia, joka on ns. rakennefunkcionalistisen järjestelmäteorian kehittäjä. Parsons pyrki ymmärtämään yhteiskunnan modernisoitumista, jonka hän ymmärsi alajärjestelmien eriytymisenä ja näiden eriytyneiden alajärjestelmien välisinä integraatio-ongelmina (Heiskala 1994, 88, 106). Funktionalismin mukaan sosiaalisen organisaation perustana ovat vakiintuneet roolit ja järjestelmät (Riskä 2000). Esimerkiksi terveydenhuollon työnjako on funktionaalinen jako, jossa työ järjestetään nykyaikaisen teknologian ja tiedon pohjalta. Parsons tutki ennen kaikkea lääkäriammattia. Hänen mukaansa lääkärin ammattikunta toimii muiden klassisten professioiden, kuten pappien ja juristien, tavoin sosiaalisen kontrollin välineenä ja yhteiskuntaa koossa pitävänä voimana (Mannila 2000).

1 Freidsonilla toistuu itse asiassa samanlainen erittely kuin Abbottilla (1988) sosiaalisesta ja kulttuurisesta toimialueesta. Freidsonin teos *Professional Dominance* (1970b) tarkastelee ammatillisen vallan sosiaalisia muotoja kun taas *Profession of Medicine* (1970a) tarkastelee enemmän ammatin kulttuurista valtaa. Voisi siis sanoa, että Brante tulkitsee Freidsonia kapeasti.

Funktionalistisessa tutkimusperinteessä on oleellista ammattien kategorisointi ja rajanveto profession ja ns. tavallisen ammatin välillä. Professioniin liitetään sellaisia ominaisuuksia kuin korkea koulutus, itsenäisyys, eettiset säännöt, oma ammattijärjestö ja epäitsekkäs yhteiskunnallinen palvelutehtävä. (Brante 1988.) Keskeiseksi tunnusmerkiksi liitetään professionien pohjautuminen omaan, selkeästi rajattuun tieteenalueeseen (Rinne & Jauhiainen 1988.) Brante (1988, 122) näkee funktionaalisen näkemyksen professionista naiiviksi. Professioniin liitetyt piirteet luovat hänen mukaansa professionista kuvan autonomisesta ja itseohjautuvasta instituutiosta, jonka altruististen jäsenten suurin toive on saada työskennellä mahdollisimman tehokkaasti yhteiseksi hyväksi. Professionien tunnuspiirteiden ohella funktionalistisesta näkökulmasta voidaan tutkia ammatin professionaalisuuden vaiheita tai astetta (Etzioni 1969).

Ammattien tutkimuksen funktionalistisen perinteen haastoivat 1960-luvulla eurooppalaiselle traditiolle perustuvat ns. uusweberiläiset teoriat, joiden taustalla on Max Weberin näkemys yhteiskuntaluokista. Parsonsin tavoin Weber näki vallan keskeisenä voimana yhteiskunnassa. Parsonsin tavoin Weber ei kuitenkaan nähnyt valtaa yhteiskuntaa koossa pitävänä voimana vaan keinona tavoitella omaa etuaan. Uusweberiläisen näkemyksen mukaan kollektiivinen egoismi on keskeinen voima yhteiskunnassa. Weber kehitti sosiaalisen sulkemisen (*social closure*) käsitteen kuvaamaan sitä, kuinka sosiaalinen ryhmä maksimoi omat etunsa monopolisoimalla ne itselleen ja rajoittamalla muiden pääsyä osalliseksi etuuksista. (Collins 1990.)

Uusweberiläinen näkökulma näkee professionit omia etujaan ajavina ryhminä, jotka pyrkivät saavuttamaan luokka-asemansa sosiaalisen sulkemisen kautta. Professionit tavoittelevat yhteiskunnallista asemaa ja arvostusta myös ideologisoimalla työnsä: kyseessä ei ole pelkkä työ, vaan myös kutsumus. Vahvat professionit pyhittävät työnsä sosiaalisilla rituaaleilla, esimerkiksi koulutuksella. Rituaalien avulla ryhmä saa itselleen yhtenäisen identiteetin samalla kun se antaa sosiaalisen merkin, jolla idealisoida oma toiminta. Professionit ovat paitsi onnistuneet saamaan monopoliaseman toimialueestaan sulkemalla muut ammatit ulos, myös hankkimaan itselleen korkean statuksen. Yhteiskunnallinen arvostus konkretisoituu ammatin korkeammalla palkkatasolla muihin ammatteihin verrattuna. (Collins 1990.) Brante (1988) kuvaa uusweberiläistä näkemystä professionista kyyniseksi. Professionia ja niiden valta-aseman tavoittelua on käsitellyt teoksissaan mm. amerikkalaiset sosiologit Eliot Freidson (1970a, 1970b, 1977, 1994) ja Magali Sarfatti Larson (1977).

Englantilainen sosiologi Frank Parkin (1979) on kehittänyt sosiaalisen sulkeuman käsitettä edelleen erottamalla erilaisia keinoja, joilla ryhmä voi käyttää valtaansa toisia ryhmiä kohtaan. Hän on ollut kiinnostunut ammattikunnan kollektiivisista strategioista ammatin statuksen nostamiseksi. Parkinin (1979) mukaan yleisin keino käyttää valtaa on rajoittaa toisten ryhmien pääsyä omalle alueelleen (*exclusionary strategy*). Ulosulkeminen on väistämättä vallan käyttämistä hierarkiassa mata-

lammalla oleviin ryhmiin. Profioiden tärkein ulossulkemisen väline on tutkinto. (Brante 1988, Collins 1990.) Vallassa oleva ryhmä voi myös käyttää valtaansa kontrolloimalla hierarkiassa alemmalla olevia ammatteja (*demarcationary strategy*) (Witz 1990).

Parkin (1979) esittää toisena sosiaalisen sulkeuman keinona vallan käyttämisen ylöspäin eli resurssien ja etujen anastamisen valta-asemassa olevalta ryhmältä (*usurpation*). Alistetussa asemassa olevat ryhmät voivat täydentää anastamista pyrkimällä sulkemaan omalta alueeltaan pois muita ryhmiä. Parkin (1979) kutsuu tätä strategiaa kaksoissulkeumaksi (*dual closure strategy*). Ammattien kentässä ns. semi-professiot, kuten sosiaalityöntekijät, opettajat ja sairaanhoitajat, käyttävät Parkinin (1979) mukaan kaksoissulkeuman strategiaa hyväkseen. Sosiologi Ann Witz (1990, 1992) on käyttänyt kaksoissulkeuman käsitettä tutkimuksessaan kättilöiden ja sairaanhoitajien varhaisista ammatillisista projekteista suhteessa lääkärikuntaan. Witzin (1990) mukaan ammattikunta käyttää kaksoissulkeumaa vastustaakseen hierarkiassa ylemmällä tasolla olevan ammattikunnan kontrollia ja vahvistaakseen asemaansa suhteessa niihin ammatteihin, jotka ovat hierarkiassa vielä alemmalla tasolla.

Ruotsalaisen historioitsijan Ralf Torstendahlin (1990) mukaan ammatillistumista voidaan lähestyä joko etsimällä profession tunnuspiirteitä, kuten funktionalistit ovat tehneet, tai kiinnittämällä huomio ammattikunnan kollektiiviseen toimintaan, mistä uusweberiläiset ovat olleet kiinnostuneita. Uusweberiläinen näkemys ammattikuntien kollektiivisista pyrkimyksistä saada itselleen sosiaalista statusta ja legitiimi asema on edelleen varsin käyttökelpoinen lähestymistapa tarkastella ammattien muotoutumista ja niiden työnjaollisia rajanvetoja.

Feministinen ammattien tutkimus on kritisoinut professiotutkimusta siitä, että professioammatit on määritelty niiden omin kriteerein. Näiden kriteereiden pohjalta naisammatit ovat näyttäneet puoliammatteina (*semiprofessio*). Profiopuhetta on käytetty ammatillistumisen eri areenoilla kamppailtaessa yhteiskunnallisista asemista ja ammatillisista reviiireistä. Vetoamalla ammattinsa professiopiirteisiin ammattikunnat ovat tavoitelleet muita ammatteja korkeampaa arvostusta. (Davies 1996, Henriksson 2000, Riska 2001.) Feministinen tutkimus on tehnyt näkyväksi professiokeskeisen keskustelun sukupuolisokeutta, jossa miesvaltaisten ammattien professionaalista projekteja on tuettu ja naisammatteja on marginalisoitu miehisiin mittatikuin (Witz 1992, Davies 1995, Henriksson ym. 2006). Profiot, professionaalistuminen ja professionalismi voidaan sosiologi Harriet Siliuksen (1995, 63) mukaan nähdä ”sukupuolijärjestelmän uusintamisen ja ylläpidon moderneina ilmauksina”. Hän väittää, että profession naisistuessa sen status laskee ja valta pakenee. Ammattikunnan naisvaltaisuutta on jopa pidetty esteenä kehittyä täydeksi professioksi (Rinne & Jauhiainen 1988). Myös terveydenhuollon ammatteja tutkineen Margaret Stacey (1984, 165) mukaan terveydenhuollon työnjaon tutkimusta ovat haitanneet perinteisten sosiologisten teorioiden rajoitukset. Hän viittaa Durkheimiin, Marxiin

ja Weberiin todetessaan, että perinteiset teoriat ovat ”miesten silmin” tiettyyn aika-kauteen ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen kehitettyjä teorioita. Celia Davies (1996) on vienyt tätä näkökulmaa eteenpäin esittäessään, että professioammatteihin on institutionalisoitunut hegemoninen mieheys. Ammatin harjoittaminen perustuu sille kulttuuriselle auktoriteetille ja niille sosiaalisille ehdoille, jotka ovat mahdollisia tietynlaisiin etuoikeutettuihin asemiin pääseville miehille.

Pohjoismainen ammattientutkimus on kritisoinut angloamerikkalaista professiotutkimusta siitä, ettei se ota huomioon yhteiskunnallista toimintaympäristöä, jossa ammatti toimii (Henriksson ym. 2006). Profiessioista on rakennettu staattinen, abstrakti ideaali – joka on irrotettu ympäristöstään ja aikakaudesta. Profiessiot ovat kuitenkin yhteydessä yhteiskunnallisen työnjaon kehitykseen, ja esimerkiksi Suomessa modernin valtion kehitykseen (Rinne & Jauhiainen 1988, Konttinen 1991). Pohjoismaisessa kontekstissa, toisin kuin angloamerikkalaisessa yhteiskunnassa, erityisesti hyvinvointivaltiolla on ollut merkittävä rooli etenkin naisvaltaisten ammattien professionaalisissa projekteissa (Evertsson 2000, Evertsson & Lindqvist 2005, Wrede 2001, 2008). Valtio on yhtäältä toiminut naisten hyvinvointiammattien liittolaisena, mutta on toisaalta toimillaan rajoittanut hyvinvointiammattien vapautta toimia omien professionaalisten etujensa mukaisesti (Evertsson 2000, Henriksson ym. 2006). Sairaanhoidajien professionaalisissa projekteissa myös lääkärikunnan tuki on ollut merkittävä voimavara – etenkin silloin kun sairaanhoidajat eivät ole olleet uhkana lääkäreiden autonomialle (Evertsson & Lindqvist 2005, Yrjälä 2005, Henriksson ym. 2006).

Professioteoriat ovat saaneet kritiikkiä myös epäselvän terminologiansa takia. Erialaisten professio-sana johdannaisten ongelmaksi on nähty professio-käsitteen linkittyminen englannin kieleen ja sen sisällön määrittelemisen englantilaisen yhteiskunnan tietyn aikakauden ammattiteista käsin (Törstendahl 1990). Termillä *professio* ei siten ole selkeää määritelmää, vaan sitä käytetään monissa eri merkityksissä. Perinteisen funktionalistisen näkemyksen ohella sitä voidaan käyttää vastakohtana amatöörille, jolloin se voitaisiin korvata sanalla ammatti (*occupation*). Tällöin *professio* viittaisi ryhmään, joka on osa työmarkkinoita ja *professionalisaatio* prosessiin, jonka myötä yhä suurempi osa ihmisistä on työmarkkinoiden käytössä. (Freidson 1977.) Rajaa professioiden ja ei-professioiden välille on vaikea asettaa. Rajat riippuvat tarkasteltavasta yhteiskunnasta, sillä ammatit ovat muokkautuneet toisistaan poikkeavalla tavalla eri yhteiskunnissa (Konttinen 1998). Juuri kategorisoinnin vaikeudesta johtuen on jouduttu kehittämään sellaisia käsitteitä kuin *semiprofessio* (Brante 1988). Profiessioiteorioissa professionaalinen asiantuntijuus on käsitetty neutraaliksi ja puhtaaksi sen sijaan että se olisi nähty sosiaalisena konstruktiona, jota on tarkasteltavana osana yhteiskuntaa (Wrede 2008).

Funktionaalinen tutkimusperinne keskittyy ammattien kategorisointiin professioihin ja ns. tavallisiin ammattiteihin. Tässä tutkimuksessa mielenkiinto kohdis-

tuu kategorisoinnin sijaan ammattikuntien kollektiiviseen toimintaan erityisesti diakoniatyöntekijöiden ammattikunnan näkökulmasta.

Taistelu toimialueesta ammattien järjestelmässä

Tämän tutkimuksen lähestymistapa perustuu pääosin sosiologi Andrew Abbottin (1988, 2001) ammattien järjestelmää koskevalle teorialle. Abbottin teorian juuret ovat interaktionistisen Chicago-koulukunnan edustajan Everett C. Hughesin (1958) näkemyksessä siitä, että ihmiset jäsentävät toimintaansa työksi ja ammateiksi. Ammattikuntien yhteiskunnallinen asema on riippuvainen paitsi ammatissa toimivien kyvystä vaikuttaa ammatin muotoon ja asemaan myös siitä toimintaympäristöstä, jossa ammatti toimii. Hughes (1958, 44–45) ei kysy, onko jokin ammatti professio vai ei. Hän on sen sijaan kiinnostunut siitä, millaisessa toimintaympäristössä ihmiset pyrkivät saamaan ammatilleen professionaalisen aseman. Hughesin (1958, 43–44) mukaan työ on yksi tärkeimpiä ihmisen sosiaalisen identiteetin muovaajia. Tavoittelemalla professioasemaa työilleen ihmiset tavoittelevat ammattilaisen statusta ja arvostusta.

Abbott (1988, 318) käyttää edeltäjiensä tavoin professio-käsitettä, mutta sanoo käyttävänsä sitä ”väljässä” merkityksessä kieltäytyen tarkasta määrittelystä. Hän kritisoi aikaisempia professioiteorioita niiden tavasta esittää ammattien kehittyminen tietyn, yleisen kaavan mukaan. Sekä ammattien välillä että niiden sisällä on eroavaisuuksia, jotka vaikuttavat ammatin muotoutumiseen. Lisäksi hän väittää, että ammatteja ei voi tutkia irrallaan muista ammateista, sillä ammattien väliset suhteet toimivat ammatin kehityksen moottorina. Tässä tutkimuksessa ammatillista seurakuntadiakoniaa tarkastellaan suhteessa muihin ammatteihin.

Keskeinen Abbottin (1988, 18–19) esittämä kritiikki kohdistuu siihen, että useimmat aikaisemmat tutkimukset ovat kohdistuneet ammatin rakenteeseen, eivätkä työhön. Hän on kehittänyt teorian, jossa huomion kohdistetaan ammattiryhmän tekemään työhön ja ammattikuntien taisteluun toimialueestaan (*jurisdiction*). Esa Konttinen (1998, 30) suomentaa *jurisdiction*-käsitteen valtuutukseksi. Valtuutus viittaa kuitenkin lähinnä lainsäädännön merkitykseen, joten käänös jättää Abbottin käsitteestä pois useita ulottuvuuksia. Tässä tutkimuksessa käytän *jurisdiction*-käsitteestä käännöstä *toimialue*. Vastaavaa termiä on käyttänyt myös Sirpa Wrede (2010, 54). Toimialue pitää Abbottin (1988, 59–60) mukaan sisällään *sosiaalisen ulottuvuuden* eli ammatin tehtävät ja asema yhteisössä ja *kulttuurisen ulottuvuuden*, jonka kautta ammattikunta legitimoit tehtävänsä ja asemansa. Ammattikunta pyrkii saamaan *sosiaalisen* kontrollin tehtäviin vaatimalla toimialuetta itselleen lainsäädännön tasolla, organisaationsa työpaikkatason työnjaossa sekä suuren yleisön silmissä. *Kulttuurisen* kontrollin ammattikunta pyrkii saamaan jäljittämällä työnsä perusteet kulttuuriin arvoihin. Esimerkiksi professorit hakevat yleensä työnsä legitimaatiota akateemisesta tietoperustasta, tällöin työn sanotaan pohjautuvan sellaisiin kulttuu-

risiin arvoihin kuin rationaalisuus, loogisuus ja tieteellisyys. (Abbott 1988, 54, 86). Kiinnostukseni kohdistuu siihen, millaisiin kulttuurisiin arvoihin kirkon ammatit vetoavat saavuttaakseen legitimiin aseman kirkossa.

Abbott (1988, 138) korostaa, että ammatin toimialue muotoutuu yhtäaikaaisesti usealla eri areenalla eli lainsäädännössä, julkisessa mielipiteessä ja työyhteisöissä. Toimivallan kannalta ammatin saama legitimaatio eli julkinen tunnustus on tärkeä, mutta ammatteja määritellään myös suhteessa toisiinsa. Ammatin toimialue voi olla erilainen kansalaisten silmissä, hallinnollisissa dokumenteissa ja työpaikkatasolla. (Abbott 1981, 1988, Konttinen 1998.)

Abbott (1988, 315) tarkastelee ammatteja kolmelta eri tarkastelutasolta eli ammattien järjestelmän tasolta, ammatin sisäisen eriytymisen tasolta ja toimintaympäristön tasolta, jossa erilaiset sosiaaliset järjestelmät vaikuttavat ammattien järjestelmään. Näkökulmana kaikilla tarkastelutasoilla on ammatit osana järjestelmää. 1) *Ammattien järjestelmän* tasolla hän näkee, että muutos yhden ammatin toimialueessa vaikuttaa koko järjestelmään ja ammattien väliseen työnjakoon. Ammattien järjestelmää muovaavat sekä ammattien sisäiset että ammattien ulkopuoliset tekijät. Ammattien ulkopuolelta tuleva muutos on esimerkiksi uusien tehtäväalueiden avautuminen. Uusia tehtäväalueita voi syntyä esimerkiksi teknologian kehityksen myötä, mutta uusi toimialue voi myös avautua sen kautta, että ammattikunta ottaa hoitaakseen aikaisemmin jollekin toiselle ammatille kuuluneita tehtäviä. Ammattikunnat voivat myös menettää vanhoja toimialueitaan. Ammattien sisältä nousevat muutokset järjestelmään voivat syntyä esimerkiksi ammattien uuden tieto-taidon kautta. (Abbott 1988, 91–104.) Työpaikkatasolla ammattikuntien väliset työnjaot on usein virallistettu laatimalla erilaisia työnkuvia. Käytännössä ammattikuntien väliset viralliset työnjaot yleensä hämärtyvät työpaikkatasolla ja työnjako sovitaan paikallisten neuvotteluiden ja toimintatapojen perusteella – usein työntekijäkohtaisesti. Julkisen mielipiteen tasolla ammattikunnat rakentavat mielikuvia ammatistaan ja hakevat itselleen oikeutta kontrolloida tiettyjä tehtäviä. Yleensä ammattikunnalla on ollut julkisen mielipiteen tasolla ja työpaikkatasolla valtuutus tehtäviin ennen kuin se saa sen lainsäädännön tasolla. Julkisen mielipiteen merkitys on Manner-Euroopassa Yhdysvaltoja vähäisempi, sen sijaan valtion rooli korostuu ammattien muotoutumisessa. (Abbott 1988, 59–66.)

Abbott (1988, 69–79) erittelee erilaisia sopimuksia, joita ammattikunnat voivat keskenään sopia toimialueensa suhteen. Toimialueen täyden hallinnan (*full jurisdiction*) sijaan ammattikunta voi toimia alisteisessa asemassa (*subordination*) toiseen ammattikuntaan nähden siten, että vallassa oleva ammattikunta säilyttää itsellään tiedollisen kontrollin (*intellectual subordination*) tai neuvoa-antavan roolin toimialueeseen (*advisory jurisdiction*). Klassisena esimerkkinä hän esittää sairaanhoitajan ammatin suhteen lääkärin ammattiin. Ammatin alisteisuus toiselle ammatille on vallassa olevalle ammatille hyödyllinen, sillä se takaa julkisen mielipiteen ja lainsääd-

dännön tasolla aseman säilymisen, vaikka työpaikkatasolla tehtävät sulautuisivatkin toisen ammatin tehtäviin. Alisteiselle ammatille asetelma on vaikea virallisen tason ja työpaikkatason ristiriidan vuoksi. Ammattikunnat voivat myös keskenään jakaa toimialueensa esimerkiksi työn sisällön tai asiakaskunnan mukaan. Ammattikunnan valta-asema suhteessa toisiin ammattikuntiin saattaa olla joko rakenteellista liittyen ammattikunnan asemaan organisaatiossa tai kulttuurista, jolloin ammattikunta legitimoitui oman toimialueensa kulttuurisiin arvoihin vetoamalla.

Abbottin (1988) mielenkiinto kohdistuu ennen kaikkea ammattikuntien välisiin rajakiistoihin. Ammatit muokkautuvat erilaisten ammattien välisten rajankäyntien kautta. Rajoja asettamalla tuotetaan erilaisia ammatteja ja rajat määrittävät sen, mikä on ammatin ydin. Ammattikunnat pyrkivät saamaan itselleen sellaisen toimialueen, jonka kontrolloimiseen heillä on yksinoikeus. Tällaisen toimialueen tärkeyttä kuvastaa Abbottin (1988, 71) käyttämä termi *heartland of work*. Henriksson (2000, 92) tiivistää, että interaktionistisissa tulkinnoissa korostuu avoimuus kiistoille, neuvotteluille ja muutoksille. Huomio kiinnittyy toimijoihin ja niiden välisiin suhteisiin.

Ammattien välisten (*interprofessional*) rajankäyntien ohella Abbott (1981, 1988, 2001) kiinnittää huomiota 2) *ammattien sisäisiin* (*intraprofessional*) rajoihin ja ammattikuntien heterogeenisyyteen. Ammattikunnan sisäiset ryhmät saattavat erota toisistaan esimerkiksi asemansa, asiakaskuntansa ja työorganisaation suhteen (Abbott 1988, 118). Hän korostaa sitä, että ammattikunnat eivät ole ennalta määrättyjä vaan ne ovat muotoutuneet rajankäyntien kautta liittämällä erilaisia ryhmiä yhteen (Abbott 2001). Ammattikunnan sisäisessä työnjaossa ammattikunta itse ja suuri yleisö saattavat arvostaa täysin eri tehtäväalueita. Vaikka olisi mielenkiintoista tarkastella, miten diakonian ammattikunnan sisällä olevat erilaiset tutkintotaustat näyttäytyvät diakonian ammattikunnassa, rajaamalla ammattikunnan sisäiset rajankäynnit tämän tutkimuksen ulkopuolelle tutkimustehtävän rajaamisen vuoksi.

Abbottin teoriaa on kritisoitu ennen kaikkea professionaalisen järjestelmän käsitteestä. Wrede (2010) kuitenkin toteaa, että Abbott nojaa vanhan Chicagon koulukunnan ekologiseen näkökulmaan järjestelmästä ihmisten tuottamana sosiaalisena järjestelmänä – ei funktionalismin lähtökohtiin. Abbott (1988, 315) itse näkee teorian vahvuudeksi sen, että teoria huomioi ammatit osana laajempaa yhteiskunnallista toimintaympäristöä, jossa erilaiset 3) *sosiaaliset järjestelmät* vaikuttavat ammattien järjestelmään. Hänen teoriaansa on kuitenkin kritisoitu siitä, että keskittyessään ammattien järjestelmään hän ei riittävässä määrin huomioi ympäröivää todellisuutta, kuten valtion roolia ammattien kehittämisessä (Dingwall & King 1995). Abbott (2005b, 246–247) onkin myöhemmin kehittänyt edelleen ekologista näkökulmaa ja ottanut käyttöön toisiinsa liittyvien ekologioiden käsitteen (*linked ecologies*). Toisiinsa liittyvillä ekologioilla hän tarkoittaa sosiaalisia järjestelmiä, jotka toimivat joustavina ympäristöinä toinen toisilleen. Tällaisia järjestelmiä ammattiteille voivat olla esi-

merkiksi yliopistot ja poliittiset järjestelmät. Myös eri areenat, joilla ammatti hakee työlleen legitimaatiota, ovat itsessään monitahoisia ekologioita sisäisine ryhmineen. Liittyneiden ekologioiden sosiaalisessa järjestelmässä eri toimijat etsivät itselleen liit-tolaisia, resursseja ja tukea omien tavoitteidensa saavuttamiseksi.

Yksittäisen ammatin tarkasteleminen osana ammattien järjestelmää avaa kiin-nostavia tutkimusnäkökulmia siihen, miten erilaiset ammatin sisäiset ja ulkoiset te-kijät vaikuttavat ammatin muotoutumiseen ja sen työnjaolliseen paikkaan muuttu- vassa toimintaympäristössä. Tässä tutkimuksessa huomio kiinnittyy ammattikuntien välisiin rajankäynteihin. Seuraavaksi esittelen analyttisen näkökulman, jonka avulla voidaan tarkemmin tutkia ammattien välisiä rajaneuvotteluita ja -kiistoja.

2.2 Rajatyö ja ammattien väliset rajaneuvottelut

Abbottin (1988) analyttistä näkökulmaa seuraten kiinnitän tutkimuksessani huo-miota ammattien välisiin rajankäynteihin ja -neuvotteluihin. Rajojen analyttises-sä tarkastelussa käytän Thomas F. Gierynin (1999) kehittämää rajatyö-käsitettä (*boundary-work*). Gieryn kehitti rajatyön käsitteen tarkoittamaan sitä tapaa, jolla tieteen edustajat pyrkivät vetämään rajaa ei-tieteeseen ja näin määrittelemään sosiaa-lisesti tiedettä. Hänen mukaansa tieteellä ei ole pysyvää ydintä, vaan se neuvotellaan sosiaalisissa suhteissa. (Gieryn 1999.)

”Thus, ‘science’ is no single thing: its boundaries are drawn and redrawn in flexible, historically changing and sometimes ambiguous ways” (Gieryn 1983, 781).

Gieryn (1999) kiinnittää huomiota siihen, että tiedettä määritellään vastakkainaset-telujen kautta. Esimerkiksi 1940-luvulla käydyssä keskustelussa tiedettä määriteltiin tekemällä eroa uskontoon ja mekaniikkaan. Hän on käyttänyt teksteissään kartta-metaforaan konkretisoidessaan rajatyötä. Rajat luovat alueita kulttuuriseen karttaan ja maisemaan. Tieteen ja ei-tieteen välinen raja vaihtelee sen mukaan, kuka piirtää karttaa, kenelle ja ketä/mitä vastaan. Hän osoitti tutkimuksessaan sen, että tieteelle annetut ominaisuudet vaihtelivat tehtäessä rajaa toisaalta uskontoon ja toisaalta mekaniikkaan. Gieryn (1999) korostaa sitä, että rajat ovat omia intressejään ajavien toimijoiden luomia muuttuvia luomuksia. Rajatyö saattaa ilmetä erottautumisena, levittäytymisenä tai autonomiansa turvaamisena. Rajatyö on näin ollen strategista toimintaa tavoitteiden saavuttamiseksi. (Gieryn 1999, 7–28.) Rajatyö-käsitettä tut-kimuksessaan käyttänyt Donald Fisher (1990, 98) kiteyttää rajatyön olevan “those acts and processes which create, maintain and break down boundaries”. Rajatyö on sellaisia toimia ja prosesseja, jotka luovat, ylläpitävät ja murtavat rajoja.

Tavoitteellisten toimijoiden lisäksi Gieryn (1999) korostaa kontekstia, jossa rajatyötä tehdään. Kulttuurisen kartan piirtäminen tapahtuu aina tiettyssä institutio-

naalisessa toimintaympäristössä. Hän tarkasteli tutkimuksessaan paitsi retorisia tapoja, joilla tiede pyritään erottamaan ei-tieteestä, myös toimijoita ja toimijoiden motiiveja näiden rajojen asettamisissa.

”When considered as a cultural space constructed in boundary-work, science becomes local and episodic rather than universal, pragmatic and strategic rather than analytic or legislative; contingent rather than principled; constructed rather than essential.” (Gieryn 1999, 27).

Gieryn (1983, 1999) etsi tutkimuksessaan sitä, millä eri tavoin tieteen ja ei-tieteen välistä rajaa asetetaan. Käytän tässä tutkimuksessa rajatyön käsitettä tarkastellessani ammatin muotoutumista. Olen kiinnostunut siitä, millä tavalla ammattikunta pyrkii laajentamaan toimialuettaan, saavuttamaan tai ylläpitämään monopoliasemaansa tai suojelemaan autonomiaansa ammattien järjestelmässä. Gierynin (1983, 791–792) mukaan ammattikunnan pyrkiessä laajentamaan auktoriteettiasemaansa, rajatyöllä korostetaan ammatin erottautumista kilpailevista ammateista. Kun taas tavoitteena on monopoliasema, rajatyöllä suljetaan kilpailijat ulkopuolelle, esimerkiksi määrittelemällä toisen ammatin edustajat amatööreiksi.

Sairaanhoitajatyön paikkaa sairaalan työnjaossa tutkinut Davina Allen (2000) on käyttänyt rajatyön käsitettä tutkiessaan sitä, millaisten työnjaollisten rajankäyntien kautta kliinistä sairaanhoitoa määritellään. Hän tutki mikropoliittisia prosesseja ja strategioita, joita sairaanhoidon johtajat käyttivät neuvotellessaan kliinisen sairaanhoidon tehtäväkentästä. Kliinistä sairaanhoitoa määriteltiin lääkärien ja avustavan henkilökunnan välisin rajankäynnein. Suhteessa lääkäreihin sairaanhoidon johtajat korostivat sairaanhoitajien ammatillista autonomiaa. Avustavalta henkilökunnalta sairaanhoidon johtajat taas estivät heidän oman ammatillisen autonomiansa kehittämisen.

Suuri osa terveydenhuollon ammattien rajankäyntejä käsittelevistä sosiologisista tutkimuksista käsittelevät sairaanhoitajien ja lääkäreiden ammattien välisiä rajoja ja sisältävät näin ollen ammattikuntien välisen hierarkkisen näkökulman. Stephen Timmons ja Judith Tanner (2004) ovat tutkineet leikkaussalissa työskentelevien, kahden saman statuksen omaavan ammatin välisiä ammatillisia rajoja. Ammattien samankaltaisuuksien vuoksi ammattikunnille oli tärkeää erottautua toinen toisistaan. Erottautuminen tapahtui itsensä määrittelymisen kautta. Molemmat ammatit oikeuttivat oman asemansa käyttämällä samanlaisia retorisia keinoja osoittamaan oman ammatin ero toisesta ammatista. Pauline Norrisin (2001) tutkimuksessa tuki- ja liikuntaelinsairauksia hoitavat ammattikunnat tekivät retorisesti eroa toisiinsa tuomalla esille toisten ammattikuntien ammatillisia rajoituksia ja vetoamalla oman ammattikuntansa antamaan kokonaisvaltaiseen ja ennaltaehkäisevään hoitoon. Norris (2001) korostaa, että ammattikuntien edustajien käyttämä retoriikka ei välttämättä kuvastanut todellisuutta vaan ammattikuntien edustajien tapaa ylläpitää kollektiivista

identiteettiä. Terveysthuollon ammatteja käsittelevässä tutkimuksessa Ann Yrjälä (2005) on käyttänyt rajatyön käsitettä tutkiessaan terveyssisaren ammatin muotoutumista Suomessa sotien välisenä aikana. Hänen mukaansa uuden ammattikunnan edustajat hyödynsivät ammattilaisen hyväntekeväisyysjärjestön tuomaa tukea uuden ammatin rajojen vetämisessä.

Andreas Liljegrenin (2008, 45–47) mukaan ammattien sosiologian kaksi käytetyintä metaforaa kuvaavat ammattikuntia joko *hierarkiana* tai *maisemana*. Hierarkiamallissa pyramidin huipulla ovat vahvat professiot erotuksena tavallisista ammateista. Tämä metafora kuvastaa niitä ammatin tutkimuksen traditioita, joissa professiot pyrittiin erottamaan muista ammateista. Hierarkiassa olennaista on ammatin asema ja ammatin käyttämän sosiaalisen sulkeuman suunta. Maiseman metaforaa käyttävän tradition keskeisiä käsitteitä ovat *rajat* ja *rajatyö*. Ammatit voivat tehdä rajatyötä paitsi toimialueestaan myös esimerkiksi ammatillisesta identiteetistä, tietoperustastaan tai statuksestaan.

2.3 Tämän tutkimuksen näkökulmat

Yhteenvetona teoreettisesta näkökulmastani totean, että Abbott (1988, 2001) tuo tutkimukseeni ammattien järjestelmän näkökulman, joka valottaa millaisia rajaneuvotteluja ammattikunnat käyvät toistensa kanssa omasta toimialueestaan. Näen ammattikunnat aktiivisina toimijoina ja neuvotteluosapuolina oman ammattinsa tekemisessä ja sen muodonmuutoksissa. Ammatit eivät kuitenkaan ole tasavahvoja ammattiensa tekijöitä (Julkunen 2004). Abbottin (1988) teoria ammattikuntien välisistä rajakiistoista avaa monitasoisen ja -toimijaisen näkökulman ammatin rajakiistoihin. Yhtäältä se tuo näkyviin toimialueen mikrotasoiset prosessit. Toisaalta se avaa näkökulmia sosiaalisen ja kulttuurisen mesotason tarkasteluun (Abbott 1988) sekä ammattien ekologiaan (Hughes 1958, Abbott 2005b), joka huomioi ammatin yhteiskunnallisen makrotason sosiaaliset ja kulttuuriset järjestelmät. Yksi ammatteja kulttuurisesti määrittävä ja sosiaalisesti jäsentävä ulottuvuus on sukupuoli.

Gierynin (1983, 1999) rajatyön käsitteen avulla tarkennan näkökulmani niihin strategisiin tapoihin, joilla diakoniatyöntekijöiden toimialueista ja sen rajoista neuvotellaan suhteessa muihin ammatteihin. Tämä analyttinen näkökulma korostaa omia intressejään ajavaa toimijuutta ja institutionaalisen toimintaympäristön merkitystä rajakiistoissa. Sekä Abbott (1988, 2005b) että Gieryn korostavat instituution kulttuurisen järjestelmän merkitystä ammattien muodonmuutokselle ja rajatyölle.

Michèle Lamont ja Virág Molnár (2002) kytkevät professiotutkimuksen ja rajatutkimuksen toisiinsa toteamalla, että funktionalistisessa professiotutkimuksessa vedetään rajoja professioiden ja ns. tavallisten ammattien välillä. Tällöin professiot nähdään suljettuina järjestelminä, jotka kamppailevat ulkopuolisia ammatteja vastaan. Abbott (1988) puolestaan siirsi tutkimuksellisen huomion professioiden

välisiin rajankäynteihin. Abbottin mukaan professiot toimivat avoimessa järjestelmässä vuorovaikutuksessa toinen toistensa kanssa. Näissä kamppailuissa määritellään uudelleen professioiden välisiä rajoja.

Tässä tutkimuksessa lähestyn ammatteja rajatyön käsitettä käyttäen. Tarkastelen seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen määrittelyä ja rajaneuvotteluja sekä horisontaalisella että vertikaalisella ulottuvuudella. Horisontaalinen näkökulma valottaa diakoniatyöntekijöiden toimialueen muotoutumista suhteessa rinnakkais-ammatteihin, esimerkiksi julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon ammatteihin. Vertikaalinen näkökulma tuo esille diakoniatyöntekijöiden toimialueen muotoutumista suhteessa papin ammattiin. Hierarkian näkökulma sisältyy käyttämäni Parkinin (1979) ja Witzin (1990, 1992) kaksoissulkeuma-käsitteeseen. Tässä tulkintänäkökulmassa huomioni kiinnittyy ammattihierarkioiden rakentamiseen ja puolustamiseen sekä niistä käytyihin kamppailuihin.

3

SEURAKUNTIEN DIAKONIATYÖNTEKIJÖIDEN SOSIAALINEN JA KULTTUURINEN PAIKKA AIKAISEMMISSA TUTKIMUKSISSA

Tässä luvussa esittelen ja jäsenän, miten seurakuntien diakoniatyöntekijöiden sosiaalista ja kulttuurista paikkaa kuvataan aikaisemmissa tutkimuksissa. Jäsenitys on tehty omien tutkimuskysymysten pohjalta. Taustoitan ensin ammatillisen seurakuntadiakonian sosiaalista ja kulttuurista toimintaympäristöä aikaisempien tutkimusten valossa. Tämän jälkeen tarkastelen, millaisia työnjaollisia paikkoja seurakuntadiakonialle on aikaisemmissa tutkimuksissa esitetty. Seurakuntadiakoniaa käsittelevistä tutkimuksista suuri osa on pro gradu -tutkielmia ja väitöskirjoja.

3.1 Kirkko monitahoisena sosiaalisena ja kulttuurisena toimintaympäristönä

Seurakuntien diakoniatyöntekijät toimivat kirkon toimintaympäristössä. Toimintaympäristönä kirkko on monitahoinen, mikä heijastuu myös kirkon työnjaon muotoutumiseen. Henrietta Grönlund ja Liisa Björklund (2009, 13) tuovat tutkimuksensa esille, kuinka itse käsitteen *kirkko* sisältö ei ole yksiselitteinen, vaan se sisältää erilaisia ulottuvuuksia. Kirkko ja seurakunnat voidaan käsittää hengelliseksi yhteisöksi, osallisuuden yhteisöksi ja työyhteisöksi. *Hengellisenä yhteisönä* kirkolla on oma oppinsa ja teologiansa toimintaansa ohjaamassa. *Osallisuuden yhteisönä* seurakunnan työntekijät toimivat yhdessä kirkon jäsenten kanssa. *Työyhteisönä* kirkko ja seurakunnat toimivat työpaikkana lukuisille eri ammattikuntien edustajille. Edellä mainitut ulottuvuudet tekevät Grönlundin ja Björklundin (2009, 15) mukaan kirkosta olemaisen työympäristön ja työnantajatahon, jonka työkuultuuriin kutsumusajattelu tuo oman erityisyytensä.

Suomen evankelisluterilaisella kirkolla on erilaisia ulottuvuuksia myös suhteessaan ympäröivään yhteiskuntaan. Viimeaikainen kirkkososiologinen tutkimus lähteekin siitä lähtökohdasta, että kirkon voidaan nähdä sijoittuvan sekä julkiselle sektorille että niin sanottuun kolmanteen sektoriin. Henrietta Grönlund ja Anne Birgitta Pessi (2011, 229–239) osoittavat tutkimuksessaan sen, kuinka sama instituutio voi asemoitua eri tavoin eri toimintamuotojen osalta. He jakavat kirkon auttamistoiminnan ammatilliseen *institutionalisoituneeseen auttamistoimintaan*, seurakuntalaisten *ruohonjuuritason auttamistoimintaan* ja kirkon *vaikuttamistoimintaan*. Ruohonjuuri-

tason auttamistoiminnalla, esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan muodossa, kirkko pyrkii edistämään yksilöiden toteuttamaa auttamistoimintaa niin että koko seurakunta kantaa vastuuta avun tarvitsijoista. Edellä mainitun toimintamuodon kautta kirkko paikantuu lähelle kansalaisyhteiskuntaa. Kirkon auttamistoiminnasta institutionalisoitunein ja järjestäytynein on ammatillinen diakoniatyö, joka täydentää julkista auttamistoimintaa. Tämän toimintamuodon kautta kirkko paikantuu lähelle julkista sektoria. Seurakuntien toimintaan liittyy näin sekä institutionaalinen että vapaaehtoissektoria muistuttava elementti ja seurakunnat paikantuvat kaksijakoisesti kansalaisyhteiskunnan ja valtion väliin. Tämä kaksijakoisuus heijastuu myös neuvotteluihin seurakuntadiakonian työnjaollisesta paikasta. Valdemar Kallunki (2010, 18, 58) lähestyy käytännöllisen teologian alan väitöskirjassaan kuntien ja seurakuntien välistä yhteistyötä maallisen ja uskonnollisen organisaation vuorovaikutuksena. Hänen mukaansa uskonnollinen luonne luo perustan seurakuntien yhteydelle kansalaisyhteiskuntaan.

Luterilaisten kirkkojen tulkinnat kirkon tehtävästä yhteiskunnassa voidaan uskontotieteilijä Heikki Pesosen (2004, 92) mukaan kiteyttää kahden hallintavallan opin näkökulmasta. Kahden hallintavallan oppi viittaa ajatukseen maallisesta ja hengellisestä elämänalueesta. Yhden tulkinnan mukaan kirkon tulee keskittyä hengelliseen elämänalueeseen ja jättää yhteiskunnalliset asiat maallisen hallintavallan hoidettavaksi. Toisen tulkinnan mukaan hengellisen elämänalueen tulee ulottua myös maalliselle elämänalueelle. Kolmas tulkinta näkee, että maallisella hengellisellä hallintavallalla on oma hallinnan alueensa, mutta kirkon tehtävä on hengellisen hallintavallan edustajana opastaa maallista hallintavaltaa eettisesti kestävään yhteiskunnalliseen toimintaan. Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa on esiintynyt Pesosen (2004, 93) mukaan kaikkia mainittuja tulkintoja. Edellä mainitut tulkinnat näkyvät myös neuvotteluissa seurakuntadiakonian työnjaollisesta paikasta, kuten tulen myöhemmin esittelemään.

Ammatillisen seurakuntadiakonian paikannus kirkkoinstituutioon näkyy kirkon työn toimintakulttuurissa. Abbottin (1988, 54) määrittelemänä kulttuurinen kontrolli viittaa siihen, kuinka ammattikunta pyrkii saamaan legitimaation jäljittämällä ja kiinnittämällä työnsä perusteet kulttuurisiin arvoihin. Kirkon kontekstissa teologiaa käytetään ideologisena työnjaon perusteluna. Kirkon maallinen toiminta voidaan oikeuttaa uskonnosta ja teologiasta käsin sisällyttämällä maallisiin tehtäviin uskonnollinen merkitys (Pesonen 2004). Esimerkiksi historioitsija Pirjo Markkola (2000, 103–113) on osoittanut tutkimuksessaan varhaisten diakonisojen kaksoisroolin kunnan ja seurakunnan sekä maallisten ja hengellisten odotusten ja velvollisuuksien jännitteessä. Hänen mukaansa diakonisojen maallisilla ja hengellisillä velvollisuuksilla oli hierarkkinen suhde, sillä maalliset velvollisuudet eivät saaneet syrjäyttää hengellisten velvollisuuksien hoitamista. Myös Ulla Jokela (2011) ottaa esille sosiaalityön väitöskirjassaan hengellisen ja sosiaalisen työn hierarkkisuuden. Hänen

tutkimuksessaan diakoniatyöntekijät arvottivat henkisen ja hengellisen auttamisen korkeammalle kuin ruumiillisen auttamisen. Hierakia näkyi sekä puheen tasolla että työn arjen käytännön valinnoissa.

Markkola (2000) tuo esille, että diakonissat olivat ennen kaikkea pappien auktoriteetin alla. Diakonissojen asemaan vaikutti sukupuoli ja naissukupuolen tuolloin itsestään selvä kytkös yksityiseen sfääriin, jolle aikakauden teologia tarjosi perustelut. Markkolan (2000, 115) mukaan diakonissojen kutsumus rakennettiin perinteisen mallin mukaan, jossa naisen kutsumus oli palvella Jumalaa puolisona, äitinä ja tyttärenä. Vaikka diakonissa työ oli julkinen tehtävä, diakonissa oli diakonissakodin tytär ja hän palveli äitinä avuntarvitsijoille.

Kirkon opin merkitys kirkon nykyisille työntekijöille tulee esille Kati Niemelän (2004, 253–255) tutkimuksessa seurakunnan työntekijöiden uskonnollisuudesta ja kirkkoon sitoutumisesta. Tutkimus osoittaa sen, että työntekijöiden ajattelun moninaisuudesta huolimatta seurakuntien hengellisen työn tekijät ovat yhtenäinen ja samanmielinen joukko tarkasteltaessa uskoa kristinuskon perustaviin uskonkäsityksiin. Etenkin diakoniatyöntekijät sitoutuivat tutkimuksessa vahvasti kirkon uskoon.

Kirkon oppiin vetoaminen ei kuitenkaan yksiselitteisesti ratkaise seurakuntadiakonian työnjaollista paikkaa. Kai Henttonen (1997) diakoniatiedettä käsittelevässä tutkimuksessaan ja Esko Ryökäs (2006) diakoniakäsityksen opillisia liittyviä käsittelevässä tutkimuksessaan ovat osoittaneet diakonian teologisten perustelujen ja tulkintojen moninaisuuden. Heidän mukaansa diakonian kirjallisuudessa on suuri hajanaisuus diakonian periaatteellisessa ymmärtämisessä. Ryökäs (2006, 2007) on osoittanut myöhemmässä tutkimuksessa, kuinka diakonian määrittelyssä on kyse usean eri asian määrittämisestä yhtä aikaa. Esimerkiksi diakonian vaikuttajista diakonian varhainen toimija, Otto Aarnisalo, esitteli diakoniaa määritellessään myös kirkkokäsitystään. Hänellä oli näkemys seurakunnan tehtävästä ja hän sovelsi sen diakonian määrittelyyn. Hänen mukaansa diakonia on paikallisseurakuntiin organisoitua, ei-lakimääräistä vapaata toimintaa. Kirkkohistorioitsija, Tampereen hiippakunnan piispa Erkki Kansanaho taas antoi Raamatulle normatiivisen tehtävän määrittää, miksi diakoniatyötä tulee tehdä. Ryökäs (2007) toteaa, että yritettäessä määrittellä oikeaa diakoniaa, samalla otetaan väistämättä kantaa monenlaisiin opillisiin seikkoihin.

Ajankohtainen keskustelu diakonian ja diakonian viran tulkinnasta käsittelee sitä, löytyvätkö Raamatusta perustelut nykyiselle sosiaalis-karitatiiviselle² tulkinnalle vai onko kyseessä väärinkäsitys (Collins 2009). Raamatuntutkija Kari Latvus (2009, 43) väittää australialaiseen raamatuntutkijaan John N. Collinsiin viitaten, että diakonia-johdannaisia ilmauksia on tulkittu nöyränä ja alistavana palveluna väärin. Saksasta 1800-luvulla syntynyt liike perusteli toimintansa Raamatun teksteillä, vaikka kyse oli ”oman yhteiskunnallisen ja kirkollisen tilanteen projisoimisesta varhaiskirkkoon”.

2 Karitatiivisuus-sana tulee latinan sanasta caritas, joka tarkoittaa rakkautta.

Käyttämämme diakonia-termi on Latvuksen (2009, 43) tutkimuksen mukaan ”nykyajan ilmaus, jolle me olemme antaneet merkityksen, jota sillä ei ollut antiikin maailmassa”. Varhaiskirkon diakonien tehtäväkuvaan kuului yleisempi seurakunnallinen vastuu mukaan lukien jumalanpalvelukset ja sakramenttien hoitoon osallistuminen. Edellä mainittuun keskusteluun on osallistunut mm. teologian tohtori Jari Jolkkonen (2006, 2008), joka näkee, että diakonian karitatiivinen palvelu on kirkolle välttämätön tehtävä. Hänen mukaansa karitatiivisesti painottuneella diakonian viralla on vahva raamatullinen pohja. Teologian tohtori Kari Kopperi (2009, 156–158) ottaa osaa keskusteluun kysyen, tuleeko diakonian ja diakonian viran ylipäätään perustua Raamattuun. Hän toteaa, että kirkossa halutaan korostaa toiminnan raamatullisia perusteita. Mikäli nykyinen sosiaalis-karitatiivinen diakonia ei näytä perustuvan Raamattuun, tulisiko siitä vetää se johtopäätös, että sosiaalis-karitatiivisesta diakoniasta on syytä luopua?

Raili Gothónin ja Eila Jantusen (2010) tutkimuksen mukaan diakoniatyöntekijöiden ammatillisuus ja osaaminen kiinnittyvät kristillisiin arvoihin. Hengellisen arvopohjan on esitetty vahvistavan diakoniatyöntekijöiden ammatillista identiteettiä (Purra 2001), toisaalta on tulkittu, että diakoniatyöntekijät pitävät työtään ensisijaisesti kutsumuksena ja toissijaisesti ammattina (Rask ym. 2003a). Esko Ryökäs (2000) kysyy tutkimuksessaan, millä tavalla hengelliseen työhön voidaan kouluttaa. Onko diakonia ylipäätään opittavissa? Hän tarkastelee tutkimuksessaan 1980-luvun koulutusudistuksen onnistuneisuutta diakoniaopiskelijoiden näkökulmasta. Tutkija toteaa, että koulutus koulutti enemmän diakoniseen ajatteluun kuin kirkon diakoniatyöhön. Opiskelijoilla oli pikemminkin kristillinen identiteetti kuin kirkollinen identiteetti. Vastaavanlaisia tuloksia on diakonia-alan koulutuksesta saatu myöhemmissäkin tutkimuksissa, joiden mukaan diakoniaopinnot eivät vahvista riittävästi kirkollista identiteettiä (Rask ym. 2003b, Ritokoski & Valtonen 2003).

Kun kristityt arvot kiinnittyvät henkilökohtaiseen kristillisyyteen, ei jaettuun kirkolliseen identiteettiin, kirkolliset arvot eivät perustele yhteistä ammatillista arvopohjaa. Teologi Pauli Niemelä (2004, 267–268) osoittaa tutkimuksessaan, millä tavalla kirkon työntekijät tukeutuvat erilaisiin auktoriteetilähteisiin. *Konservatiivit* vetoavat Raamattuun, kirkon traditioon ja kirkkoon instituutiona kun taas *liberaalit* arvioivat Raamattua ja kirkkoinstituutiota auktoriteettiasemasta huolimatta kriittisesti oman järjen avulla. Tutkija toteaa tutkimuksessaan, että näin myös kirkon päätöksenteossa tukeudutaan erilaisiin auktoriteetteihin, mikä tekee yhteisen mieliteen muodostamisen opillisissa asioissa vaikeaksi.

Näistä lähtökohdista kirkko instituutiona vaikuttaa myös siihen, millainen paikka naisammattilaisille on tarjolla kirkon työssä. Ensimmäinen naisille mahdollinen tehtävä kirkossa oli diakonissan työ, sillä diakonia nähtiin naiselle sopivaksi työksi. Muut kirkon virat ovat avautuneet naisille myöhemmin, sillä naisen ei ole ollut sopivaa julistaa tai opettaa kirkossa. (Kauppinen-Perttula 2004, Lehtiö 2002, Ryyinä-

nen-Karjalainen 2002.) Naisten tekemää kristillis-sosiaalista työtä tutkinut historioitsija Pirjo Markkola (1999, 2002) ja diakonissakasvatusta tutkinut sosiaalitieteilijä Ulla Maija Kauppinen-Perttula (1999, 2004) osoittivat tutkimuksissaan, kuinka diakonissan ammatti määriteltiin alun alkaenkin naisiseksi ammatiksi. Diakonissan kutsumus vapautti naisia ”naimattomuuden häpeästä” ja antoi mahdollisuuden kuulua ”hengelliseen eliittiin”. Toisaalta, pahimmillaan sisarkotijärjestelmä marginalisoi naisia idealisoimalla diakonissojen kuuliaisuutta ja itsensä uhraavaa mieltä. (Kauppinen-Perttula 1999, 4, 12.) Lea Henriksson (1989) on tutkinut sairaanhoitajien ammatillistumista diakonissakoulutuksen alkuvaiheista lähtien 1860-luvulta 1900-luvun alkukymmeneen. Hän lähestyi tutkimuksessaan hoiva-ammattaja professiointresseistä sekä naisten hoivatyön ja ammattikulttuurista käsin sekä osoitti, kuinka monin eri tavoin naisammatit ovat käyneet kamppailuja ammatillisen aseman saavuttamisesta.

Naisten pääsyä kirkollisiin tehtäviin on kirkkososiologi Eila Helanderin (2003) mukaan perusteltu ja vastustettu erilaisin argumentein. Naisten osallistumista kirkollisiin tehtäviin on perusteltu vetoamalla tasa-arvoon. Vasta-argumenttina on kuitenkin sanottu, ettei tasa-arvo kuulu kirkkoon. Yhteiskunnallisissa argumenteissa on esitetty, että kirkon on seurattava yhteiskunnan kehitystä, kun taas teologisilla argumenteilla naisten oikeuksia on Helanderin (2001) mukaan sekä puollettu että rajattu. Sukupuolittuneen hierarkian purkaminen työyhteisöissä on hidasta, erityisesti kun sitä ylläpidetään uskonnollisilla opinkappaleilla (Jalagin 2006). Kirkon autoritaarinen ja patriarkaalinen johtamistraditio pitää sisällään sanallisia ja sanattomia sopimuksia (Ryyänen-Karjalainen 2002, 159). Näihin sopimukseen puuttuminen voi horjuttaa kirkon näennäisesti tasapainoisia hierarkkisia rakennelmia.

Kirkolliskokouksen naispappeuskeskusteluja tutkinut Seija Molina (2010, 166–167) kuvaa kirkon sosiaalista järjestelmää sellaiseksi, jossa naisen paikka hierarkiassa on alempana kuin miehen. Naispappeuskeskusteluissa konflikti koskee tutkijan mukaan ennen kaikkea toimijoiden sukupuolisesti määrittäytyneitä positioita kirkon rakenteissa ja arvotusjärjestelmissä. Myös feministiteologi Elina Vuola (1994) on esittänyt, että sukupuolijako ja -hierarkia ovat keskeisellä sijalla kristillisen teologian rakenteessa. Molina (2010, 166–167) tulkitsee, että vaikka naispappeuden hyväksymisen myötä naiset ja miehet tekivät uuden sukupuolisopimuksen, miehet jäivät alueille, jolla heidän on mahdollista edelleen olla hierarkkisesti ylempänä.

Olen edellä käsitellyt sitä, millainen sosiaalinen ja kulttuurinen toimintaympäristö kirkko on aikaisempien tutkimusten näkökulmasta. Olen erityisesti pyrkinyt avaamaan sitä, millainen toimintaympäristö kirkko on naisammattilille. Diakoniam ammatti on naisten ammatti – paitsi historiallisilta juuriltaan (Kauppinen-Perttula 2004, Lehtiö 2002, Markkola 2002) myös nykyiseltä demografialtaan. Vuonna 2010 diakoniatyöntekijöistä yli 90 % oli naisia (Diakoniatyöntekijöiden Liiton toimintakertomus 2010). Hyvinvointityön perinteinen työnjako on perustunut siihen, että miehet johtavat ja naiset hoitavat (Simonen 1990, Henriksson 1998, Tedre 1999,

Wrede 2001). Miesvaltaiset ammattikunnat ovat usein määritelleet hoiva-ammatti-laisten toimivallan rajoja (Öberg 1996, Evertsson 2002).

3.2 Seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työnjaollinen paikka

Seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työnjaollista paikkaa on aikaisemmissa tutkimuksissa tarkasteltu suhteessa terveydenhuoltoon ja sosiaalityöhön. Valitsen tässä luvussa tarkasteluni jäsennykseksi nämä tulkinalliset ulottuvuudet, koska diakoniatyöntekijät saavat kirkollisen koulutuksensa ohella joko terveydenhuollon tai sosiaalialan koulutuksen. Diakoniatyön toimialueen muotoutumisessa terveydenhuollolliset ja sosiaaliset näkökohdat ovat kautta ammatin historian olleet keskeisiä rajatyön ja työnjaollisten neuvottelujen kohteita. Diakoniatyön tutkimuksen kenttä on hyvin monitieteellinen, joten en näe aikaisemman tutkimuksen jaottelemista tieteenala-kohtaisesti tämän tutkimuksen kannalta kovin hyödylliseksi aikaisemman tutkimuksen jäsennykseksi.

Seurakuntien diakoniatyöntekijät ja terveydenhuolto

Terveydenhuollon näkökulmasta tehdyt tutkimukset ovat pääsääntöisesti olleet mikrotason tutkimuksia työpaikkatason työnjaosta ja diakonisojen työn sisällöstä. Yhtenä näkökulmana niissä ovat olleet diakonisojen tehtävät ja rooli suhteessa julkisen sektorin terveydenhuollon toimijoihin. Olen sisällyttänyt tähän osioon sekä sellaisia tutkimuksia, joita on tehty hoitotieteen näkökulmasta sekä sellaisia, joissa tutkimuksen kohteena on ollut diakoniatyöntekijät ja terveydenhuolto.

Hannu Mustakallio (2001) ja Timo Määttä (2004) ovat tutkineet seurakuntadiakonian varhaista ammatillistumista ja diakonisojen työtä seurakunnissa. Mustakallion (2001) tutkimus käsitteli Oulun diakonissalaitoksen historiaa ja Määttän (2004) väitöskirja Kalajoen rovastikunnan diakoniatyötä. Tutkimukset tuovat esille diakonisojen työtä seurakunnissa, paikallista työnjakoa sekä seurakuntadiakonian eetosta ja työkäytäntöjä. Molemmissa tutkimuksissa käytettiin laajaa historiallista dokumenttiaineistoa. Jouko Sihvon (1969) tutkimus *Diakonia – kutsumus ja ammatti* (1969) käsitteli 1960-luvun diakonisojen suhtautumista seurakuntatehtäviin. Tutkimuksen taustalla oli seurakuntien vaikeus saada diakoniatyöntekijöitä palvelukseen. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää syitä siihen, miksi diakonissat eivät haekutuneet riittävässä määrin seurakuntiin työskentelemään. Sihvo (1969) käytti tutkimuksessaan Parsonsin (1937) toiminnan teorian mallia tutkiessaan seurakunnissa, kirkollisissa laitoksissa ja sairaaloissa sekä valtion ja kuntien laitoksissa ja sairaaloissa työskentelevien diakonisojen suhtautumista seurakunnallisiin tehtäviin. Sihvon (1969) mukaan vetovoima seurakuntatyöhön oli heikentynyt työnkuvan epämääräi-

syiden sekä työn ja koulutuksen vastaamattomuuden vuoksi samalla kun diakonisjojen ammatillistuminen oli voimistumassa.

1960-luvulla julkaistiin kaksi sosiologista tutkimusta, joissa selvitettiin diakonissan ja terveydenhoitajan välistä työnjakoa. Elina Haavio-Mannila (1962) julkaisi Suomen Terveystieteiden ja Lääkintöhallituksen kansanterveysosaston toimesta suoritetun tutkimuksen kotona sairastavien hoidon tarpeesta Suomen maalaiskunnissa. Sirkka Sinkkonen (1965a–d) tutki diakonissan työtä ja roolia pääkaupunkiseudulla. Tutkimukset osoittivat diakonisjojen tiiviin yhteistyön kunnallisen terveydenhuollon kanssa. Toimialue oli tuolloin jaettu terveystieteiden ja diakonissan kesken asiakkaiden ikäluokan mukaan, mutta diakonisjojen työn sisältö alkoi kuitenkin vähitellen eriytyä sairaanhoitajien ja terveystieteiden työstä hengelliseen ja henkiseen huoltoon. (Sinkkonen 1965a.) Sinkkonen (1965b) osoitti tutkimuksessaan diakonissan diffuusin roolin terveydenhuollon ja sielunhoidon jännitteessä. Työn muutoksen myötä he kokivat koulutuksensa ja työnsä sisällön olevan ristiriidassa koulutuksen painottuessa sairaanhoitoon ja työn sielunhoitoon. Diakonissjojen oli vaikea ratkaista, mitkä tehtävät kuuluivat heidän työnkuvaansa ja mitkä eivät (Sinkkonen 1965a).

Diakonissjojen työnjaollista paikkaa tarkastelee myös terveystieteiden maisteri Maire Vuotin (2005) pro gradu -tutkielma diakonissjojen työn muotoutumisesta vuoden 1972 voimaan tulleen kansanterveyslain jälkeen. Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä oli kahden diakonissan elämäntapa-haastattelut. Tutkimus osoittaa, että kansanterveyslain jälkeen sairaanhoidollisten tehtävien ohella diakonissjojen työssä korostui henkinen ja hengellinen huolto. 1980-luvulla tutkimuksen diakonissjat alkoivat määrätietoisesti ohjata sairaanhoidollisia toimenpiteitä tarvitsevat terveyskeskuksiin ja työ keskittyi aikaisempaa enemmän yhteisöllisyyden tukemiseen. 1990-luvun yhteiskunnallisten muutosten myötä hädän työ suuntautui moninaisuuden kohtaamiseen, verkostoitumiseen ja sosiaalipoliittiseen toimintaan. Vuoti tiivistää diakonissan työn yhteiskunnan palveluita täydentäväksi toiminnaksi, jonka ominta aluetta olivat ihmisen kokonaisvaltainen kohtaaminen ja yhteisöllisyyden tukeminen.

Diakonissjojen työn sisältöä on pyritty määrittelemään ja käsitteellistämään diakoninen hoitotyö -käsitteen avulla. Sirja Möttönen (1994) käytti ensimmäisenä pro gradu -tutkielmassaan diakoninen hoitotyö -käsitettä. Hänen tarkoituksenaan oli kuvata diakonissan ammattikuvan ja diakonissakoulutuksen tavoitteiden erityispiirteitä sekä diakonisen hoitotyön sisältöä diakonissakoulutuksessa. Hän näki diakonisen hoitotyön tietoperustaksi hoitotieteen, teologian ja niiden soveltamat tieteet. Käsitettä on tämän jälkeen käytetty useissa hoitotieteellisissä pro gradu -tutkielmissa. Kotisalo (2002) käytti diakoninen hoitotyö -käsitettä tutkiessaan diakonissjojen näkemyksiä työstään Kuopion hiippakunnan seurakunnissa. Diakoninen hoitotyö toteutuu tutkimuksen mukaan diakonissjojen työssä sellaisten avunmuotojen kautta

kuin toivon mahdollistaminen, sielunhoidollinen keskustelu, yksinäisyyden kohtaaminen, ihmisten voimavarojen vahvistaminen ja terveyteen liittyvä ohjaus. Jauhosen (2006) tutkimuksessa tarkasteltiin Diakonia-ammattikorkeakoulusta valmistuneiden diakonisojen arvioita psykoemotionaalisen hoitamisen taidoistaan ja mahdollisuuksista sekä hengellisen tukemisen yleisyydestä diakonissan työssä. Siinä missä Kotisalonen (2002) vastaajat työskentelivät seurakunnissa, Jauhosen (2006) tutkimukseen vastanneista suurin osa työskenteli julkisen sektorin palveluksessa.

Marjatta Myllylä (2004) on pyrkinyt väitöskirjassaan selkiyttämään diakoninen hoitotyö -käsitettä. Hän käytti tutkimuksen empiirisenä aineistona diakoniaan suuntaavien sairaanhoidon opiskelijoiden, diakonian opettajien, sairaanhoitajien ja potilaiden kirjoituksia ja haastatteluja. Myllylän mukaan diakonisessa hoitotyössä on kyse ammatillisesta palvelemisesta, jossa käytetään hoitotyön auttamismenetelmien lisäksi karitatiivisia ja liturgisia auttamismenetelmiä. Raili Gothóni ja Eila Jantunen (2010) ovat jatkaneet omassa tutkimuksessaan käsiteanalyysiä diakoninen hoitotyö -käsitteestä. Heidän aineistonsa koostui sairaanhoitaja-diakonissaopiskelijoiden opinnäytetöistä, diakonista hoitotyötä käsittelevistä tutkimuksista ja diakoniatyöntekijöille tehdyn kyselyn vastauksista. Diakonisen hoitotyön välttämättömiksi edellytyksiksi tutkimuksessa nostettiin aineiston perusteella ammatillinen toiminta, diakoniatyöntekijän kristillinen ihmiskäsitys ja lähimmäisenrakkaus. Tutkijat toteavat kirjallisuushaun perusteella, että diakoninen hoitotyö -käsite puuttuu muista kielistä. He arvelevat sen johtuvan suomalaisen diakoniatyön ja sen organisoitumisen erityisestä luonteesta. Käsiteanalyysinsä päätteeksi Gothóni ja Jantunen (2010) esittävät, että hoidollinen diakoniatyö -termi kuvaa diakonissan työtä seurakunnassa paremmin kuin diakoninen hoitotyö -termi. Edellinen termi korostaa sitä, että pääsanana on diakoniatyö eikä hoitotyö.

Tutkimusta diakoniatyöntekijöiden työnkuvasta on hallinnut lähestymistapa, jossa diakoniatyöntekijöiltä on kysytty oman työnsä sisällöstä. Lea Rättyä (1998) tutki hoitotieteelliseen alaan kuuluvassa pro gradu -tutkielmassa diakoniatöimistöjen asiakkaiden kokemuksista avun ja tuen saamisesta. Tutkija käytti sosiaalinen tuki -käsitettä. Tutkimuksen mukaan sosiaalisen tuen tarvetta tuottivat hengelliset, taloudelliset ja sosiaaliset vaikeudet sekä terveyttä uhkaavat tekijät. Tuen muodot tutkija luokitteli emotionaaliseen, henkiseen ja instrumentaaliseen tukeen. Rättyän (2004) tutkimuksen mukaan diakoniatyöntekijät kokevat työssään tärkeäksi ihmisen intensiivisen kohtaamisen ja kokonaisvaltaisen tukemisen. Väitöskirjassaan Rättyä (2010) analysoi diakoniatyöntekijöiden käsityksiä työnsä sisällöstä ja yhteiskunnallisten muutosten tuomia haasteita työhön. Diakoniatyöntekijät kokivat olevansa sillanrakentajia ihmisten ja eri yhteisöjen välillä. Rättyän (2010) mukaan diakoniatyö edistää yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen terveyttä ja hyvinvointia.

Leena Tervonen-Goncalvesin (2006) tutkimus kirkon roolista terveyden edistämässä on makrotason tutkimus kirkollisen politiikan teosta. Hän on tutkinut Portugalin, Englannin ja Suomen enemmistökirkoja terveyden edistämispoliitiikan

toimijoina aineistoinaan kirkkojen ohjelmalliset asiakirjat. Suomen evankelisluterilaisen kirkon osalta aineistona oli Kirkon diakonian ja yhteiskuntatyön toimialan kaksi asiakirjaa: *Vastuun ja osallisuuden yhteisö. Diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010* vuodelta 2003 ja *Osallisuuden ja jakamisen yhteisö. Suuntaviivoja diakonia- ja yhteiskuntatyön kehittämiseen* vuodelta 1995. Tutkimuksessaan hän hämmästelee sitä, ettei Suomen evankelisluterilainen kirkko ole profiloitunut em. asiakirjoissa terveyden edistämässä. Tutkijan mielestä kirkot voidaan nähdä merkittäväksi terveyden edistämisen resurssiksi. Kaisa Kinnunen (2009) toteaa tutkimuksessaan, että vaikka kirkko on profiloitunut 1990-luvun laman aikana syrjäytyneiden taloudellisessa tukemisessa, diakoniatyöhön on kuulunut piilossa olevaa terveyden edistämistä. Kinnusen (2009) tutkimuksessa kartoitettiin huono-osaisten palveluiden laatua ja saatavuutta diakoniatyöntekijöiden teemahaastatteluilla ja Diakoniarahaston avustushakemusten avulla. Tutkimuksen tulosten mukaan diakonian apua sairauksiin hakivat erilaiset väliinputoajaryhmät, kuten ylivelkaantuneet, pitkään perusturvan varassa eläneet ja moniongelmaiset. Diakoniatyöntekijät havaitsivat diakonian perustyömuotojen kautta terveysongelmia ja avun tarvetta sekä tekivät nykyisten toimintamuotojen puitteissa ennaltaehkäisevää ja terveyttä ylläpitävää työtä. Tärkeimmät terveyteen liittyvän avun muodot olivat henkistä ja sosiaalista tukea ja asiakkaan oppaana toimimista konkreettisten hoitotoimenpiteiden sijaan. Tutkijan mukaan tämänkaltaisia tukitoimenpiteitä ei ole riittävästi saatavilla julkisesta palvelujärjestelmästä.

Terveydenhuollon näkökulmasta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työnjollinen paikka on muuttunut konkreettisesta avun antamisesta henkisen avun antamiseen seurakuntien diakoniatyön itsenäistyttyä kuntien terveydenhuollosta.

Seurakuntien diakoniatyöntekijät ja sosiaalialan työ

Sosiaalialan näkökulmasta tehdyissä tutkimuksissa on selvitetty diakoniatyöntekijöiden työtä sosiaalisena työnä. Tutkimukset eivät käsittele vain diakonien työtä, vaan niissä käsitellään diakonien ja diakonissojen työtä diakoniatyöntekijä-nimikkeen alla. Niissä on selvitetty diakonian asiakkaiden avun tarvetta, auttamisen keinoja ja kirkon diakonian roolia sosiaalisessa työssä.

Jouko Sihvo (1974) selvitti 1970-luvulla diakonien koulutuksen ja työn saatavuutta. Yhteiskunnallisen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittyessä työn alueen määrittelemisen oli diakonian keskeisiä kysymyksiä. Tutkimuksen diakonit mielsivät omaksi toimialueekseen sielunhoidon ja henkisen auttamisen. Pauli Niemelä (1986) tarkasteli seuraavalla vuosikymmenellä sosiaalialan tutkimuksessaan diakonin ammattikuvaa suhteessa sosiaalityöntekijään. Vastaajina oli diakoniatyöntekijöiden lisäksi diakonia-alan opiskelijoita, pappeja, lehtoreita, sosiaalityöntekijöitä ja diakonien kouluttajia. Tutkimuksen vastaajat näkivät diakonin ennen kaikkea sielunhoitajana ja keskustelijana. Teologit ja sosiaalityöntekijät näkivät diakonin työn läheiseksi diakonissan työn kanssa, diakonit itse taas painottivat läheisyyttä sosiaalityöhön.

Niemelä (1986) kiteytti, että diakonit saavat työn perustan teologiasta, menetelmät sosiaalipsykologiasta ja tavoitteensa sosiaalipolitiikalta.

Diakoniatyö sosiaalisena työnä on kiinnostanut tutkijoita enenevässä määrin 1990-luvun laman jälkeen. Tutkimukset ovat käsitelleet diakoniatyöntekijöiden työskentelyä köyhien parissa, taloudellista avustamista, syrjäytyneisyyttä ja huono-osaisuutta. Kristiina Ylösen (1993) yhteiskuntatieteellisen alan pro gradu -tutkielma selvitti diakonian asiakkaiden avun tarvetta. Tutkimus osoitti, että 1990-luvun alussa työikäisten asiakkaiden yleisin ongelma oli taloudelliset vaikeudet sekä erilaiset sosiaaliset ongelmat. Eläkeikäiset käsittivät diakoniatyöntekijöiden asiakkaista lukumääräisesti lähes puolet. Heidän yleisin ongelmansa oli yksinäisyys. Tutkimuksessa selvitettiin myös diakoniatyöntekijöiden käyttämiä auttamisen muotoja, joista yleisin oli sielunhoito ja muu keskustelu. Taloudellista apua sai yli viidennes diakoniatyön asiakkaista. Tutkimuksen diakoniatyöntekijät näkivät, että kolmasosan heidän asiakkaistaan voisi hoitaa vapaaehtoinen, jolloin työntekijät voisivat keskittyä kriisissä olevien henkilöiden ja muiden erityistä ammattitaitoa vaativien asiakkaiden auttamiseen. Tutkija näki tulevaisuuden työn haasteeksi verkostojen rakentamisen ihmisen tueksi.

Diakoniatyön roolia suhteessa kunnan sosiaalitoimeen on tutkittu useissa tutkimuksissa. Hilkka Riisio (2004) tarkasteli yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielmassaan diakoniatyötä sosiaalipoliittisena toimintana 1990-luvun alussa Diakonia-lehdessä julkaistujen diakoniatyöntekijöiden kirjoitusten pohjalta. Diakonia näytettiin tutkimuksessa sielunhoitona ja karitatiivisena toimintana. Riisio kysyi, voisiko diakoniatyöntekijä löytää paikkansa yhteiskunnan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmässä hengellisin valmiuksin varustettuna erityisosajana. Kirkkososiologi Anne Birgitta Yeungin (2006, 185–188) tutkimuksessa Suomen evankelisluterilaisen kirkon rooli hyvinvointipalveluiden toimijana esitettiin erilaisina orientaatioina, joissa korostettiin joko sosiaalista auttamista tai kirkon hengellistä tehtävää. Grönlund & Hiilamo (2005, 2006) olivat tutkimuksessaan kiinnostuneista siitä, millä tavalla diakoniatyö jäsentyy osaksi suomalaista hyvinvointivaltiomallia. Aineistona käytettiin huono-osaisuutta kuvaavia kuntatilastoja ja seurakuntien diakoniatoimintaa kuvaavia diakoniatilastoja. Tutkimuksen mukaan diakoniatyön työmuodot olivat siinä määrin yhteydessä alueelliseen huono-osaisuuteen, että diakonian voidaan sanoa paikkaavan julkisen avun jättämiä paikkoja. Diakonia oli paneutunut taloudelliseen avustamiseen erityisesti niissä kunnissa, joissa on suhteessa eniten taloudellista huono-osaisuutta. Kallunki (2010) totesi tutkimuksessaan, että sosiaalityön ja diakonian toimintakentät ovat heikosti eriytyneitä diakoniatyön toimiessa yhteiskunnallisten palveluiden jatkeena. Diakoniatyön ja sosiaalitoimen yhteistyötä tarkastellaan myös Kallungin, Pesosen ja Yeungin (2006) tutkimuksessa. Tutkijat paikantavat kirkon valtion ja kuntien hyvinvointipolitiikan epäviralliseksi tukijaksi, jolle kansalaisyhteiskuntaan kytkeytyvä luonne antaa enemmän joustavuutta kuin puhtaasti julkisoikeudelliselle organisaatiolle. Tutkijoiden mukaan diakoniatyön ja sosiaalitoimen

yhteistyötä helpottaa tavoitteiden yhteisyys. Diakoniatyön hengellinen elementti tuo kuitenkin jännitettä yhteistyöhön.

Sosiaali- ja terveysalan asiantuntijaorganisaatio Stakesin tutkijoiden Juhani Iivarin ja Jouko Karjalaisen (1999) tutkimus epävirallisesta avusta perusturvan paikkaajana osoitti diakoniatyöntekijöiden jännitteisen suhtautumisen taloudelliseen auttamiseen diakonian avun muotona. Suhtautuminen taloudelliseen avustamiseen vaihteli suuresti: osa diakoniatyöntekijöistä koki palanneensa diakonian perustehtävään taloudellisen avustamisen myötä, osa taas näki, ettei kirkon tulisi tehdä hyvinvointivaltiolle kuuluvia tehtäviä. Jännitteisyys henkisen ja taloudellisen avun välillä on tullut esiin myös useissa muissa seurakuntien diakoniatyötä käsittelevissä tutkimuksissa. Teologian alaan kuuluvassa Paavo Kettusen (2001) tutkimuksen diakoniatyöntekijät kokivat jännitteisyyttä taloudellisen auttamisen ja sielunhoidon välillä. He ymmärsivät työnsä sielunhoitopainotteisena. Kallunki (2010) havaitsi tutkimuksessaan, että diakoniatyöntekijät kannattivat seurakuntien hengellistä hyvinvointiroolia. Tutkijan mukaan seurakuntien uskonnollisella tehtävällä on ihmisen hyvinvointia tuleva ulottuvuus, mikä yhdistää kuntien sekulaarin hyvinvointitehtävän ja seurakuntien uskonnollisen tehtävän. Juntunen (2006) yhdisti tutkimuksessaan diakonian taloudellisen auttamisen elementeiksi aineellisen, henkisen ja hengellisen tuen.

Jokela (2011) pohtii tutkimuksessaan sitä, että yhteiskunnan hyvinvointipalveluiden täydentäjän rooliin joutuminen saattaa olla yksi syy siihen, miksi diakoniatyöntekijät ilmaisevat olevansa kiinnostuneempia henkisestä ja hengellisestä auttamisesta kuin sosiaalisesta auttamisesta. Paikkaamalla yhteiskunnan palveluiden aukkoja diakoniatyö itse asiassa sallii hyvinvointivaltiota purkavan kehityksen.

Sosiaalisen työn näkökulmasta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työnjaollinen paikka on muuttunut henkisen avun antamisesta konkreettisen avun antamiseen. Samalla diakoniatyöntekijät ovat joutuneet pohtimaan omaa rooliaan suhteessa yhteiskunnan hyvinvointitehtävään.

3.3 Aikaisempien tutkimusten haasteet tälle tutkimukselle

Tutkimuskirjallisuudessa ammatillista seurakuntadiakoniaa on määritelty samankaltaisesti moneen eri suuntaan. Tutkijat ovat olleet kiinnostuneita ennen kaikkea seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työnjaollisesta paikasta. Vähemmälle huomiolle on jäänyt se sosiaalinen ja kulttuurinen *toimintaympäristö*, jossa seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työnjaollista paikkaa määritellään.

Tutkimukset osoittavat, kuinka diakoniatyöntekijät ovat etsineet omaa paikkaansa suhteessa julkiseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Työn sisältöä ja avunantamisen keinoja on pyritty selkiyttämään esimerkiksi diakoninen hoitotyö -käsitteen avulla. Tutkimukset seurakuntadiakoniasta sosiaalisena työnä ovat keskittyneet ennen kaikkea taloudelliseen auttamiseen ja diakoniatyöntekijöiden rooliin sosiaalitur-

vajärjestelmän ongelmakohtien paikkaajana. Eri tutkimuksissa nostetaan esille diakoniatyöntekijöiden *diffuusi rooli* (Sinkkonen 1965a, Markkola 2000) konkreettisen sekä henkisen ja hengellisen avun antajina. Julkisten hyvinvointipalveluiden lisääntymisen myötä diakoniatyöntekijät ovat siirtyneet enenevässä määrin konkreettisen avun antamisesta henkisen ja hengellisen avun antamiseen, jota he ovat kutsuneet myös sielunhoidoksi.

Aikaisemmissa tutkimuksissa diakoniatyöntekijöiden työnjaollista paikkaa on tarkasteltu pääsääntöisesti yksilön näkökulmasta. Tutkimukset ovat dokumentoineet diakoniatyöntekijöiden työn muutosta ja siihen liittyviä tekijöitä. Tämän tutkimuksen kohteena on seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialue ja asema *organisoi-tujen toimijatahojen* käsitysten valossa. Lähestyn seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta yhteiskunnallisena ja kontekstuaalisena ilmiönä, jota ylläpidetään ja muokataan sosiaalisesti ja kulttuurisesti. Toimijalähtöinen tarkastelu nostaa esille yhtäältä sen, mitä ihmiset tekevät rakentaessaan ammatteja ja toisaalta sen, miten näitä pyrkimyksiä eri asiayhteyksissä ja toimintaympäristöissä kulloinkin kulttuurisesti perustellaan.

Seurakuntien diakoniatyöntekijöitä käsittelevä aikaisempi tutkimus on keskittynyt diakoniatyöntekijöiden työnjaolliseen paikkaan työpaikkatasolla. Vähemmälle huomiolle tutkimuksissa ovat jääneet kirkon *päätöksentekojärjestelmän* tason linjaukset seurakuntadiakonian paikasta. Tämän tutkimuksen aineisto tuo esille sen, millä tavalla ammatillista seurakuntadiakoniaa määritellään kirkon hallinnollisissa asiakirjoissa.

Suomalaista seurakuntadiakoniaa käsittelevissä tutkimuksissa diakoniatyöntekijöiden työtä on lähestytty lähinnä teologian, hoitotieteen ja sosiaalitieteiden näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa tuon esille uuden näkökulman. Tarkastelen seurakuntien diakoniatyöntekijöitä *ammattien sosiologisesta* näkökulmasta, jota on harvemmin käytetty suomalaisessa kirkon työtä ja ammatteja käsittelevissä tutkimuksissa. Abbottin (1988) teoriaa ammattien järjestelmästä ei ole aikaisemmin käytetty suomalaisessa kirkon ammatteja käsittelevissä tutkimuksissa.

Aikaisempi tutkimus osoittaa, miten erilaisia sisältöjä ja tulkintoja seurakuntadiakonialle on annettu. Myös ihannekuvat vaihtelevat. Tulkintakehyksestä riippuen teoreettiset näkökulmat ja käsitteet eroavat toisistaan, mutta myös ymmärrys ja tulkinta tutkimuskohteesta vaihtelevat. Tieteenfilosofinen relativismi korostaa eri tutkimusnäkökulmien ja tiedollisten intressien vaikutusta tiedon sisältöön; yksimielisyys tieteessä ei ole mahdollista eikä tarpeellistakaan (Kakkuri-Knuutila & Heinlahti 2006). Omassa tutkimuksessani tukeudun sosiaaliseen konstruktionismiin (Berger & Luckmann 2000), jonka mukaan tieteellinen tutkimus, sen näkökulmat, käsitteen muodostuksen tavat ja tutkimustulokset rakentavat sosiaalista todellisuutta. Tämä ajattelutapa lähtee siitä, että seurakuntadiakoniaa käsittelevä tutkimus – siten myös tämä tutkimus – rakentaa ja muokkaa käsitystä suomalaisesta seurakuntadiakoniasta.

4

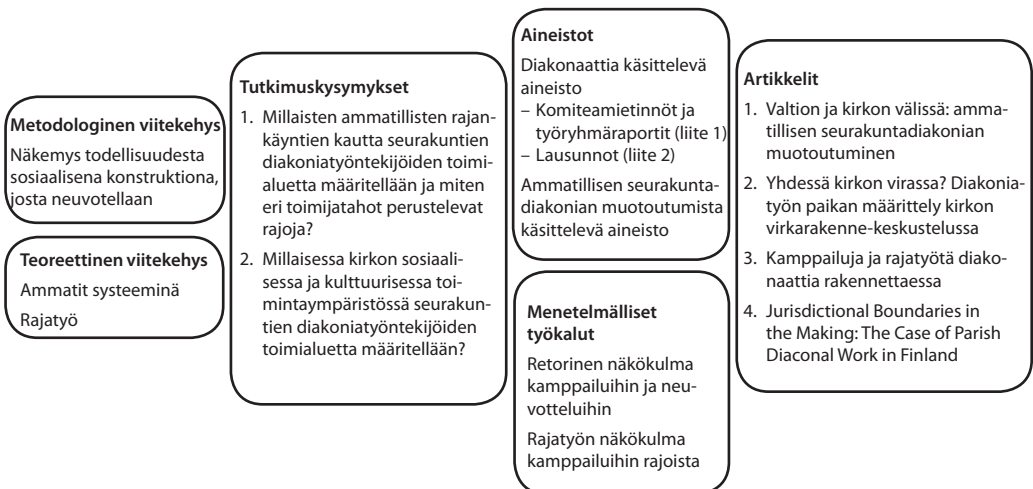
TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelen sen, millä tavalla olen toteuttanut tämän tutkimuksen. Esittelen ensin tutkimuskysymykset sekä tutkimusasetelman. Tämän jälkeen esittelen tutkimusaineiston ja tutkimuksen menetelmälliset valinnat. Lopuksi kuvaan tutkimusprosessin ja sen vaiheet.

4.1 Tutkimuskysymykset ja -asetelma

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisten ammatillisten rajankäyntien kautta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään ja miten eri toimijatahot perustelevat rajoja?
2. Millaisessa kirkon sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään?

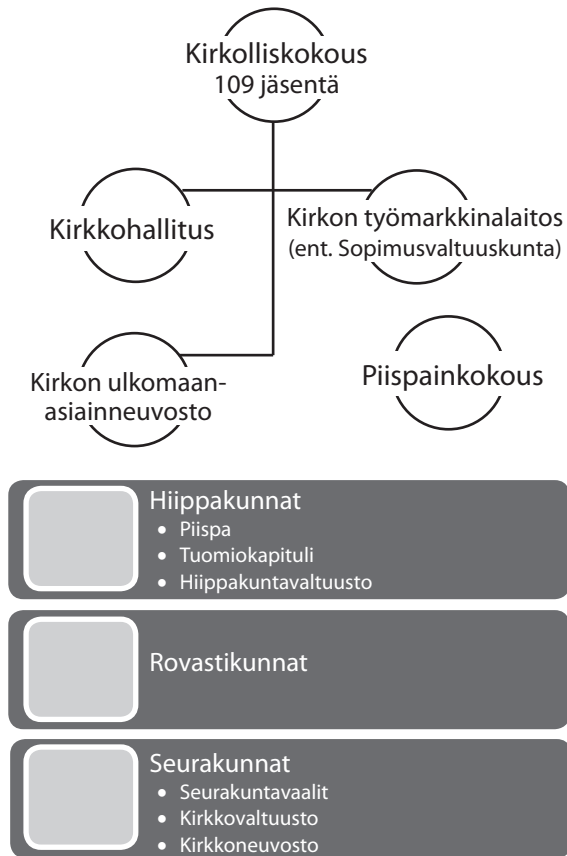
Kuvio 1. Tutkimusasetelma

4.2 Tutkimusaineisto

Tässä luvussa esittelen sen, millaisin tutkimusaineistoin ja miten lähdin jäljittämään seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta ja sen sosiaalista ja kulttuurista toimintaympäristöä. Samalla kontekstoin aineistoa kirkon monitahoiseen organisaatioon. Abbottin (1988, 59–60) mukaan ammatin toimialuetta määritellään kolmella eri areenalla eli 1) lainsäädännön tasolla ja hallinnossa, 2) työpaikkatason työnjaossa sekä 3) julkisuudessa. Hän korostaa että Manner-Euroopassa julkisuutta ja niin sanottua suurta yleisöä (”public”) edustavat valtiot. Euroopassa valtiolla on ollut Yhdysvaltoihin verrattuna suurempi vaikutus ammattien muotoutumiseen (Brante 1990, Konttinen 1991). Pohjoismaiset professiotutkijat Burrage, Jarauscha ja Siegrist (1990) lisäävät toimijatahoihin valtion, käytännön työntekijöiden ja palveluiden käyttäjien lisäksi koulutusinstituutiot.

Valitsin tutkimukseni pääaineistoksi diakonaattia käsitteleviä kirkon hallinnollisia dokumentteja. Kyseiset dokumentit sisältävät lainsäädännöllisiä muutosesityksiä, niistä käytyä keskustelua ja eri toimijatahojen kannanottoja ja perusteluja. Burragen, Jarauschin ja Siegristin (1990) jaottelua hyödyntäen voidaan kirkon kontekstissa (kuvio 2) ajatella, että valtion sijaan kirkon keskushallinto käyttää lainsäädännöllistä ja hallinnollista valtaa. Palveluiden käyttäjien ja suuren yleisön ääni tulee ilmi lähinnä rovastikuntien lausunnoissa. Seurakuntalaisten ääni jää tämän tutkimuksen aineistossa varsin hiljaiseksi. Muutamassa rovastikunnan lausunnossa niin sanotut maallikkojäsenet ilmaisevatkin, etteivät he osaa ottaa kantaa kyseiseen asiaan. Käytännön työntekijöiden ääntä käyttävät tässä tutkimuksessa ammattijärjestöt ja rovastikunnat. Myös kirkollisilta koulutusinstituutioilta on pyydetty omat lausuntonsa. Hiilamo (2008) on todennut, että vuosia kestäneessä diakonaattiprosessissa on ollut nähtävissä se, ettei eri toimijatahojen vallanjako ole ollut kaikilta osin selkeä. Kirkollisen päätöksenteon hajaantuneisuus näkyy siinä, että diakonaattiprosessissa on syntynyt lukuisia erilaisia tekstejä ja niiden ympärillä käytäviä keskusteluja. Tämän tutkimuksen kannalta se merkitsee sitä, että aineisto avaa useiden eri kirkollisten toimijoiden näkemyksiä diakonaatista.

Olen jaotellut tutkimusaineiston kahteen ryhmään: (1) ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista käsittelevään aineistoon ja (2) diakonaattia käsitteleviin kansallisiin politiikkadokumentteihin. Artikkeleissa kykenin esittelemään aineistoa vain rajallisesti. Tässä luvussa esittelen aineiston laajemmin ja kontekstoin diakonaattia käsittelevän aineiston diakonaattiprosessiin. Anssi Peräkylää (1995) lainaten tutkimuksen aineisto on syntynyt tietystä tilanteesta ja tiettyä tarkoitusta varten. Kuviossa 2 on esitelty aineiston institutionaalinen konteksti eli kirkon hallinnollinen järjestelmä ja sen eri toimijatahot.

Kuvio 2. Kaavio kirkon hallinnollisesta järjestelmästä (www.evl.fi 2011)

Ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista käsittelevä aineisto

Lähdin tutkimuksessani liikkeelle ammatillisen seurakuntadiakonian historiasta. Jorma Kalelan (2000, 71) mukaan historian tutkijat eivät pääse aloittamaan työtään ”tyhjältä pöydältä”, sillä muut ovat jo tulkinneet ja käsitteellistäneet tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä. Siten ei ole olemassa objektiivista todellisuutta, jota historian tutkija voisi kuvata. Ilmiöstä esitettyjen väitteiden ja tulkintojen kestävyyttä voidaan sen sijaan arvioida. Jäsennän tässä tutkimuksessa analyttisesti seurakuntadiakonian muotoutumisen osaksi kunnan ja seurakunnan välistä työnjakoa. Kiinnitän tässä työnjaossa erityistä huomioita siihen, miten diakoniatyöntekijöitä koskevista koulutusratkaisuista keskustellaan ja millaisia perusteita eri toimijatahot esittävät näille ratkaisuille. Ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen ja sen työnjaollisen paikan siirtymät luovat näköaloja niillä keskusteluille, joissa seurakuntadiakoniaa

määritellään tänä päivänä. Artikkelissani kysyn, mikä on seurakuntadiakonian ammatillinen tehtävä ja sen työnjaollinen paikka, sekä ketkä sitä kulloinkin ovat määrittelleet. Etsin kysymysteni kannalta relevantteja seurakuntadiakoniaa käsitteleviä tutkimuksia ja aineistoja hyödyntäen tietokantoja, hakukoneita ja lähdeluetteloita.

Rajasin aineistoni kotimaisiin tutkimuksiin. Tarkasteluajanjakso ulottui diakoniakoulutuksen alkuvaiheista ja diakonissalaitosten perustamisesta 1800-luvun loppupuolelta 2000-luvun alkuun. Seurakuntadiakonian juuret ovat diakonissalaitosten toiminnassa ja niiden aloittamissa diakonia-alan koulutuksissa, joten tarkasteluajanjakso oli syytä ulottaa diakonissalaitosten perustamiseen. Hyödyntämäni historialliset tutkimukset ja historiikit käsittelevät diakonissalaitosten, diakonian sekä sosiaali- ja terveydenhuollon historiaa. Diakonian historia liittyy sosiaali- ja terveydenhuollon historiaan, joten viimeksi mainittua käsittelevät tutkimukset auttoivat kontekstoimaan myös ammatillista seurakuntadiakoniaa. Diakonian henkilöhistoriat valottavat ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista korostaen johtohenkilöiden ja yksilötoimijoiden näkökulmaa. On kuitenkin huomioitava, että useat diakonian historiaa käsittelevät teokset ja historiikit ovat diakoniatyön organisaatioiden itsensä tuottamia, ja niiden tehtävänä on oman organisaatioiden toiminnan legitimointi ja edullisen julkisuuskuvan rakentaminen ja välittäminen.

Tutustuttuani alan tutkimuksiin ja historioihin päädyin valitsemaan tutkimusaineistoksi sellaisia hallinnollisia asiakirjoja kuten kirkkohallituksen, kirkolliskokouksen ja piispainkokouksen pöytäkirjat sekä piispainkokoukselle tehdyt aloitteet ja esitykset kirkkohallitukselle. Rajasin aineistojen keruun niihin dokumentteihin, joissa käsitellään ammatillista seurakuntadiakoniaa ja seurakuntadiakonian toimialuetta.

Diakonissalaitosten toiminnasta kertova aineisto valottaa diakoniatyöntekijöiden toimialuetta sekä päätöksentekojärjestelmän että käytännön työn tasolla. Kirkon hallinnon asiakirjat tuovat esille sen, millä tavalla päätöksentekotekojärjestelmässä on määritelty diakoniatyön paikkaa ja tehtävää. Ammatillisen koulutuksen osalta diakonissalaitosten historiaa käsittelevien teosten ohella käytin aineistona sellaisia opetussuunnitelmia, mietintöjä sekä artikkeleita, joissa käydään keskustelua diakonia-ammattilaisten koulutuksesta. Diakoniatyöntekijöiden ammattijärjestöjen dokumentit koskevat lähinnä diakoniatyöntekijöiden koulutusta.

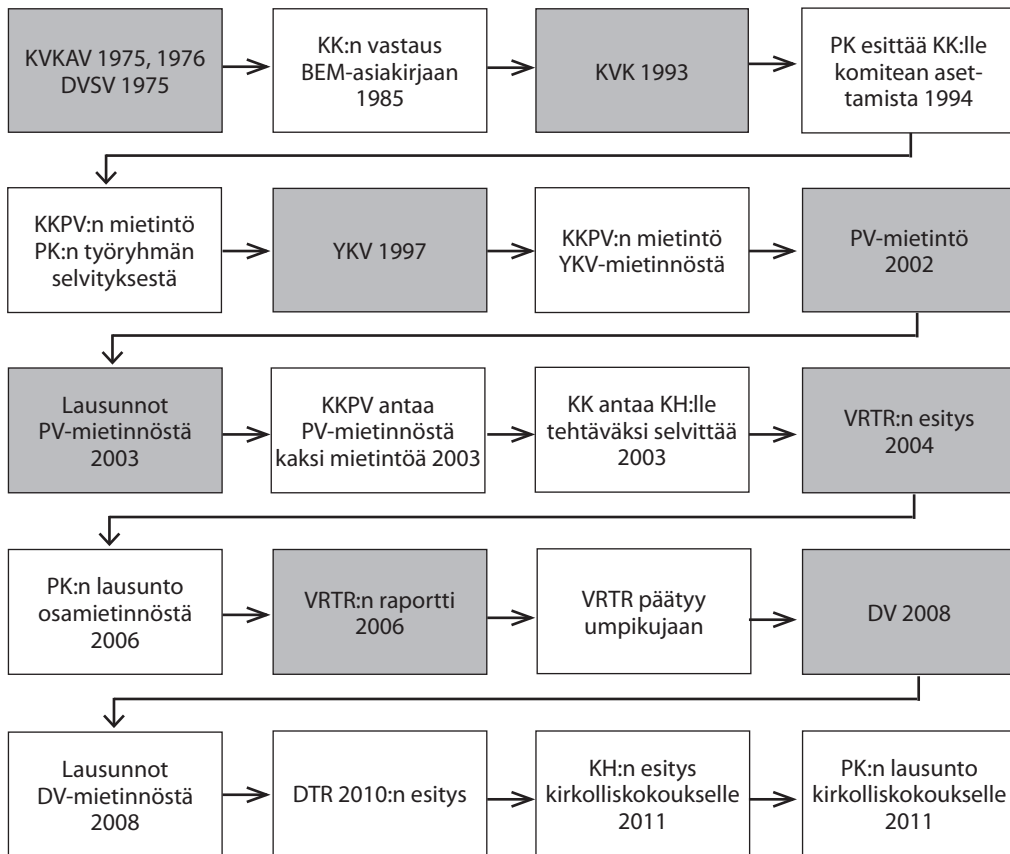
Aineistossa korostuvat pappien äänet, sillä papit ovat olleet suurin toimijaryhmä julkisissa päätöksentekoelimissä sekä diakoniatyön historiankirjoittajina. Diakonia-ammattilaisten ja heidän etujärjestönsä äänet voimistuvat aineistossa vasta vähitellen, 1950-luvun lopulla tapahtuneen järjestäytymisen jälkeen.

Käytän ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista käsittelevää aineistoa osajulkaisussa *Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen (artikkeli I)*.

Diakonaattia käsittelevät kansalliset politiikkadokumentit

Tutkimuksen pääaineistona on diakonaattia koskeva dokumenttiaineisto. Diakonaattia koskevissa keskusteluissa ammatillista seurakuntadiakoniaa määrittävät eri toimijatahot ja aiheesta löytyy myös runsaasti tuoretta tutkimusaineistoa. Kysymys diakonaatista on elänyt Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa useiden vuosikymmenten ajan, ja asiasta on tehty useita komiteamietintöjä (liite 1). Tässä tutkimuksessa käytetty mietintöaineisto näkyy kuviossa 3 tummennettuna. Vaikka termiä *diakonaatti* käytetään vain osassa dokumentteja, käytän tässä yhteydessä tästä kirkon virkarakenteen uudistamisprosessista termiä *diakonaattiprosessi*. Käytän tekstissä viitatessani komiteamietinnöistä ja työryhmien raporteista lyhennettä KM. Raportit ovat laajuudeltaan 20–299 sivua.

Valitsin lähemmän tarkastelun kohteeksi kahdeksan diakonaattia ja virkarakenteen uudistamista käsittelevää mietintöä ja työryhmäraporttia. Syy näiden asiakirjojen valintaan on se, että asiakirjat ovat laatineet kirkon hallinnolta mandaattinsa saaneet ryhmät. Kolme asiakirjaa on kirkolliskokouksen asettamien kahden erillisen komitean mietintöjä eli kahdennenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean osamietinnöt ja loppumietintö (KM 1975a ja KM 1976) sekä virkarakennekomitean mietintö *Palvelijoiksi vihityt* (KM 2002). Kolme asiakirjaa on kirkkohallituksen asettamien kahden työryhmän ja yhden komitean asiakirjoja eli diakonaattikomitean mietintö *Yhdessä kirkon virassa* (KM 1997), *Virkarakennetyöryhmä 2004:n esitys jatkotoimenpiteistä* (KM 2006) ja kirkkohallituksen asettaman työryhmän mietintö *Diakoninvirka* (KM 2008). Yksi asiakirjoista on kirkon diakoniatuimikunnan asettaman työryhmän mietintö *Diakonin virka ja siihen vihkeminen* (KM 1975b) ja yksi asiakirja on piispainkokouksen asettaman työryhmän mietintö *Kirkon virkarakenteen kehittäminen* (KM 1993).

BEM = Baptism, Eucharist and Ministry
 DTR = diakonaattiryhmä
 DV = diakonin virka
 DSVV = diakonian virka ja siihen vihkiminen
 KH = kirkkohallitus
 KK = kirkolliskokous
 KKPV = kirkolliskokouksen perustevaliokunta

KVK = kirkon virkarakenteen kehittäminen
 KVKAV = kahdenkymmenennen varsinaisen
 kirkolliskokouksen asettama virkakomitea
 PK = piispainkokous
 PV = palvelijoiksi vihityt
 YKV = yhdessä kirkon virassa

Kuvio 3. Kirkon diakonaattiprosessi ja siihen liittyvä kansallinen politiikka-aineisto (väitöskirjassa käytetty aineisto tummennettu)

Tutkimusaineistoon valituissa diakoniatyön muotoutumista pohtineissa mietinnöissä on vaihtuvat tehtäväsiannot. 1970-luvulla haettiin vastausta lehtorin viran epäselvään asemaan (KM 1975a, KM 1976) ja diakonian ammatin asemaan ja tehtäviin (KM 1975b). Lehtorin virkaa selvittelevä mietintö käsitteli myös diakonian viran asemaa kirkossa. Loppuraportissaan komitea kertoo kiinnostävänsä erityistä huomiota kirkon viran perustaan Uudessa testamentissa ja luterilaiseen virkaoppiin. Se käsittelee myös kirkon virkaa nykyisten tehtävien kannalta, missä yhteydessä diakoninvirkaa käsitellään noin neljän sivun verran.

1990-luvulla haettiin edelleen vastausta lehtorin ja diakonian virkojen epäselvään asemaan ja nuorisotyönohjaajien kysymyksiin sekä diakonian viran kehittämiseen. Virkarakennetyöryhmän (KM 1993) mietintö pitää sisällään työryhmän enemmistön kannan mukaisen luonnoksen piispainkokouksen esitykseksi kirkolliskokoukselle sekä työryhmän puheenjohtajan eriävän mielipiteen. Diakonaattikomitea (KM 1997) asetettiin selvittämään diakonian viran kehittämiseen liittyviä teologisia ja käytännöllisiä kysymyksiä. Tehtävää oli siis rajattu virkarakenteen kehittämisestä diakonian viran uudistamiseen. Ajankohtaisimmat ja kipeimmät tarpeet piispainkokous näki kohdistuvan diakonian viran kehittämiseen. Erityisesti tuli selvittää diakonian virkaan vihkiminen ja diakonian viranhaltijoiden ehtoollisenjako-oikeuden laajentaminen. Työskentelyyn voitaisiin liittää muitakin selvitettäviä kysymyksiä, jotta oli esitetty virkarakennetyöryhmän mietinnössä tärkeimpinä nuorisotyönohjaajien suhde diakonian virkaan ja lehtorin viran tulevaisuus. Tehtäväksiannon yhteydessä piispainkokous esitti omana mielipiteenään, että tässä vaiheessa tulisi edetä realistisesti kirkossa tuolloin vallitsevan tilanteen pohjalta.

2000-luvulla kirkon virkarakenteen uudistuksen valmistelua asetettiin jatkamaan erityinen virkarakennekomitea (KM 2002). Se sai tehtäväkseen koota nykyiset diakonian, musiikin ja kasvatuksen virat yhteen sekä selvittää komitealle yksilöidyt kysymykset, jotka koskivat mm. orientaatio- ja ordinaatiokoulutuksia³, vihkimystä, vokaatiota⁴, edustuksellisuutta sekä henkilöstöhallintoa. Komitea tulkitsi tehtäväkseen hahmotella kirkon virka siten, että diakonian, musiikin ja kasvatuksen⁵ viroilla nähdään olevan niin tiivis keskinäinen yhteenkuuluvuus, että niitä voidaan pitää teologisesti yhtenä virkana. Komitea halusi kuitenkin laajentaa omaa tehtävänsä siten, että se selvittää ensin, miten edellä mainitut kolme virkaa liittyvät ylipäätään kirkon erityiseen virkaan. Komitean työskentelyä jatkoi virkarakennetyöryhmä 2004 (2006), joka valmisteli kirkkohallitukselle esitystä diakonian, nuorisotyönohjaajan ja kanttoreiden virkojen uudistamista kirkolliskokoukselle vuoden 2003 kirkolliskokouksen antaman toimeksiannon mukaisesti. Työryhmä ajautui kuitenkin työskentelyssään umpikujan ja vastauksen etsimistä jatkoi uusi työryhmä (KM 2008). Se sai vastaavan tehtävän, kuin edellinen työryhmä.

Diakonaattia käsittelevien komiteamietintöjen ja työryhmäraporttien lisäksi aineisto koostuu Palvelijoiksi vihityt -mietinnöstä (2002) annetuista 91 lausunnosta (liite 2). Lausunnot sisältävät vasta-argumentteja mietinnön argumentteihin. Lau-

3 Ordinaatio tarkoittaa papiksi, diakoniksi/diakonissaksi tai piispaksi vihkimistä

4 Vokaatio (lat. *vocatio*, kutsu) ilmenee yhtäältä sisäisenä kutsumuksena (*vocatio interna*), joka saa henkilön hakeutumaan hengelliseen työhön, toisaalta ulkoisena kutsuna (*vocatio externa*) eli seurakunnan tai muun kirkollisen tahon esittämänä kutsuna tiettyyn työtehtävään.

5 Komitea ei tässä yhteydessä määritellyt tarkemmin kasvatuksen virkaa. Myöhemmässä vaiheessa se käsittelee kasvatuksen virkojen käsittelyn yhteydessä kirkon nuorisotyötä ja lapsityötä sekä leh-toreita ja lähetyssihteereitä.

sunnnot antavat eri toimijoiden näkökulman asiaan, koska komiteamietinnön lausuntokierros oli varsin laaja. Lausunnoista 11 kpl oli kirkon keskushallinnon (kirkkohallitus, piispainkokous ja tuomiokapitulit) antamia lausuntoja, 15 kpl kirkon eri ammattiryhmien lausuntoja, 7 kpl kirkon ammatteihin kouluttavien tahojen lausuntoja ja 58 kpl rovastikuntien antamia lausuntoja. Lisäksi olen täydentänyt aineistoa Diakoniatyöntekijöiden Liiton 12 paikallisen osaston (alaosaston) lausunnolla, jotka on osoitettu Diakoniatyöntekijöiden Liiton hallinnolle pohjaksi liiton lausunnolle.

Mietintöä koskevat lausunnot on osoitettu kirkolliskokouksen perustevaliokunnalle. Kirkollisessa päätöksentekojärjestelmässä kirkolliskokous käsittelee asioita, jotka koskevat kirkon oppia ja työtä sekä kirkon lainsäädäntöä, hallintoa ja taloutta. Kirkon edustajina kirkolliskokouksessa ovat 1) piispat, 2) kolmekymmentäkaksi valittua pappia, 3) kuusikymmentäneljä valittua maallikkoa, 4) saamelaisten edustaja ja 5) valtioneuvoston edustaja. (Kirkkolaki 26.11.1993/1054.) Kirkon keskushallinnossa kirkkohallituksen tehtävänä on mm. hoitaa kirkon yhteistä hallintoa, taloutta ja toimintaa sekä valmistella asioita kirkolliskokoukselle ja huolehtia kirkolliskokouksen päätösten täytäntöönpanosta. Kirkkohallitus edustaa kirkkoa ja käyttää sen puhevaltaa tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa sekä tekee kirkon puolesta sopimukset ja muut oikeustoimet. Sen jäsenenä toimivat arkkipiispa, piispainkokouksen valitsevat kaksi piispa, kirkolliskokouksen valitsevat kaksi pappia sekä kirkolliskokouksen valitsevat maallikkojäsenet, joita valitaan yksi kustakin hiippakunnasta. (Kirkkolaki 26.11.1993/1054.) Arkkipiispan ja kansliapäällikön allekirjoittaman kirkkohallituksen lausunnon ohella lausunnon antoi kirkkohallituksen henkilöstöosasto.

Piispainkokouksen allekirjoittajina toimivat arkkipiispa ja piispainkokouksen sihteeri. Piispainkokouksen jäseniä ovat piispat sekä jokaisen tuomiokapitulin keskuudestaan määräämä asessori. Sen tehtävänä on käsitellä kirkon uskoa, julistusta ja työtä sekä hiippakuntien hallintoa ja hoitoa koskevia asioita. Se myös tekee esityksiä ja antaa lausuntoja kirkolliskokoukselle ja kirkkohallitukselle. (Kirkkolaki 26.11.1993/1054.) Yksittäiset piispat johtavat hiippakuntansa hallintoa ja toimintaa sekä valvovat seurakuntia. Hiippakunnassa kirkollista hallintoa ja toimintaa hoitaa tuomiokapituli. (Kirkkolaki 26.11.1993/1054.) Kunkin hiippakunnan tuomiokapituli antoi oman lausuntonsa. Näin ollen piispat antoivat lausunnon sekä yhdessä että hiippakunnittain.

Hiippakunnat on jaettu rovastikuntiin, joihin kuuluu 3–13 seurakuntaa. Useissa rovastikunnissa seurakunnat tekevät yhteistyötä. Rovastikuntien lausunnoista useimpien allekirjoittajana on lääninrovasti. Lääninrovasti valitaan määrääjäksi rovastikunnan seurakuntien kirkkoherroista ja hän toimii piispan ja tuomiokapitulin apuna rovastikunnan kirkollisessa hallinnossa. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2009.) Äänivaltaisia lääninrovastin vaalissa ovat rovastikunnan papit (Kirkkolaki 26.11.1993/1054). Rovastikuntien osalta aineisto on kirjava, ja lausunnot ovat

pituudeltaan tyypillisimmillään 1–2 sivua. Muutamissa lausunnoissa allekirjoittajana toimii työryhmä. Lausunnon laatijaksi esitetään yleisimmin rovastikuntakokous, mutta lähes yhtä usein lausunnon laatijana on kirkon eri ammattiryhmien edustajista koostuva työryhmä. Kollektiivisesti laadituilla teksteillä pyritään Hiidenmaan (2000) mukaan muodostamaan yhteisiä näkemyksiä asiasta. Osassa tutkimuksen kohteena olevia lausuntoja asiasta ei kuitenkaan pystytä antamaan selkeää lausuntoa, vaan niissä tuodaan esille erilaisia sisäisiä ja kilpailevia kantoja, esimerkiksi ammattikuntakohtaisia lausuntoja. Kaksi rovastikuntaa ilmoitti, että ne eivät anna mietinnöstä lainkaan lausuntoa. Muutamissa tuodaan esille, että liian tiukka aikataulu vaikeutti asian käsittelyä. Useissa lausunnoissa viitataan siihen, että komitean tehtäväksi anto piti jo sisällään lopputuloksen, johon oli tarkoitus päästä.

Käytän diakonaattia käsittelevää tutkimusaineistoa väitöskirjani kolmessa osajulkaisussa: *Yhdessä kirkon virassa? Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekeskustelussa (artikkeli II)*, *Kamppailuja ja rajatyötä diakonaattia rakennettaessa (artikkeli III)* ja *Jurisdictional Boundaries in the Making: The Case of Parish Diaconal Work in Finland (artikkeli IV)*.

4.3 Lähestymistapa ja metodiset välineet

Tässä luvussa tarkastelen tutkimukseni teoreettismetodologisia lähtökohtia ja esittelen tutkimukseni metodiset välineet.

Tutkimukseni metodologisena viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi eli käsitys siitä, että todellisuus rakentuu ja siitä neuvotellaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Sosiaalisen konstruktionismin pioneereina voidaan pitää Peter L. Bergeriä ja Thomas Luckmannia ja heidän tiedon sosiologiaa käsittelevää teostaan *The Social Construction of Reality* vuodelta 1966. Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtana on ajatus siitä, että yksilöt ja ryhmät määrittelevät maailmaa. Usein pysyvinä pidetyt ilmiöt ovat itse asiassa sosio-historiallisten prosessien tuloksia (Weinberg 2008). Tutkimukseni lähtökohtana on ajatus siitä, että seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialue ei ole pysyvä ja ennalta määrätty, vaan siitä neuvotellaan jatkuvasti eri toimijoiden kesken. Myös instituutioiden maailman objektiivisuus on ihmisten tuottamaa ja rakentamaa eli inhimillistä toimintaa (Berger & Luckman 2000, 73, 133).

Sosiaalista konstruktionismia on käytetty monin eri tavoin eri tieteenaloilla. Yhteistä kaikille on kuitenkin kielen aseman korostaminen sosiaalisen todellisuuden tuottamisessa. Sosiaalinen todellisuus on aina ihmisten tuottamaa ja se rakentuu kielellisessä vuorovaikutuksessa (Kakkuri-Knuutila & Heinlahti 2006). Kommunikoinnilla ei pelkästään ilmaista todellisuutta vaan samalla rakennetaan todellisuutta (Foster & Bochner 2008, 86).

Sosiaalinen konstruktionismi suuntaa kiinnostukseni kieleen. Tutkimustani ohjaa näkemys siitä, että diakonaattia käsittelevä aineisto on poliittista tekstiaineis-

toa, jolla pyritään vaikuttamaan vastapuoleen ja vakuuttamaan vastapuoli oman näkemyksensä oikeellisuudesta. Hänninen (2002, 36, 41) korostaa, että kiistat ja kamppailut käsitteistä ja niiden merkityksistä ovat poliittista toimintaa. Kielenkäytön poliittisuus näkyy kamppailuina käsitteistä ja totuudesta. Kirkko-kontekstissa syntyvissä asiakirjoissa on nähtävissä erityinen käsitteistö ja kielenkäyttö. Konstruktio-
nismisesta näkökulmasta en arvioinut tekstien totuudellisuutta vaan analysoin niiden sisältämiä näkemyksiä seurakuntien diakoniatyöntekijöiden paikasta ja tehtävästä.

Dokumentit eivät ”puhu” itsestään, vaan ne tulee saada ”puhumaan” analyysin kautta. Lindersin (2008, 479) mukaan dokumentit saadaan ”puhumaan” kolmessa eri vaiheessa eli tekstin tuottamisen, lukemisen ja ymmärtämisen vaiheissa sekä uuden dokumentin kirjoittamisessa, jossa alkuperäinen dokumentti asetetaan laajempaan tulkitsevaan kontekstiin. Käytän ymmärtämisen ja tulkitsemisen yhtenä metodisena välineenä oikeusfilosofi Chaïm Perelmanin yhteistyössä Lucie Olbrechts-Tytecan kanssa kehittämää uuden retoriikan näkökulmaa. Uusi retoriikka tutkii argumentoijan ja yleisön välistä vuorovaikutusta, jossa argumentoija pyrkii vakuuttamaan yleisönsä tietyssä kontekstissa. Uusi retoriikka perustuu näkemykselle kielen käytöstä sosiaalisen maailman rakentamisessa. (Kakkuri-Knuutila 1998, Perelman 1996.)

Perinteinen aristoteelinen retoriikka antaa ohjeita puhujalle. Aristoteliseen traditioon pohjautuva Perelmanin edustama uusi retoriikka sen sijaan tutkii argumentoijan ja yleisön välistä vuorovaikutusta, jossa argumentoija pyrkii vakuuttamaan yleisönsä tietyssä kontekstissa. Uusi retoriikka keskittyy tekstin analyysiin, ei sen tuottamiseen. (Kakkuri-Knuutila 1998, Perelman 1996.) Perelmanin (2003, 1996) mukaan argumentaation tarkoituksena on hankkia tai vahvistaa yleisön hyväksyntä esitetyille väitteille. Jotta hyväksyntä voidaan saavuttaa, puhujan tulee suhteuttaa argumentointinsa yleisöönsä ja hänen on argumentoitava asiansa sellaisella kielellä, jota yleisö ymmärtää. Mietinnöt sisältävät runsaasti teologista argumentointia ja käsitteitä, muun muassa luterilaisen virkateologian sanastoa. Tältä osin teksti on kohdistettu ennen kaikkea teologeille. Muiden osalta luottaminen asiakirjojen teologiseen relevanssiin pohjautuu työryhmän jäsenten asiantuntemuksesta vakuuttumiseen. Useat työryhmät kertovat osallistuneensa erilaisiin tilaisuuksiin, joissa asioista oli keskusteltu eri työntekijäryhmien kanssa. Perelman korostaa puhujan ja yleisön välistä suhdetta ja puhujan mukautumista yleisöönsä. Argumentointi on aina jollekin yleisölle suunnattua ja puhuja voi valita päättelynsä lähtökohdiksi vain sellaisia väitteitä, jotka kuulijat hyväksyvät. Uusi retoriikka lähtee Summan (1995, 71) mukaan siitä, että totena pidetyt asiat ovat keskusteluprosessien tulosta ja siten kyseenalaistettavissa. Vesa Heikkinen (2000, 305, 324) tunnistaa virkatekstien ominaisuudeksi intertekstuaalisuuden, jossa yksi ammattikielellä tehty virkateksti rakentuu merkittävilta osin toisten ammattikielillä tehtyjen virkatekstien varaan. Hän väittää, että institutionaalisen ideologian yksi ulottuvuus on se, että virallisen tulee olla ymmärrettävää vain virallisen yhteisön sisällä toimiville ihmisille – tämän tutkimuksen kontekstissa siis kirkon hallinnossa toimiville ihmisille.

Yleisön taivuttaminen puhujan puolelle löytyy yleensä tekstien johdannosta. Siinä puhuja esittelee kompetenssinsa, puolueettomuutensa ja hyvän luonteensa (Perelman & Olbrechts-Tyteca 2003, Perelman 1996). Kussakin aineistoni mietinnössä ja työryhmäraportissa kerrotaan alussa, mikä taho komitean tai työryhmän on asettanut. Tämä tieto kertoo mietintöjen virallisen ”yleisön”. Työryhmien ja komiteoiden taustalla, kysymyksen asettajina, on eri kirkollisia toimijatahoja. Komiteoista virkakomitea (Kahdennenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean osamietinnöt n:ot 2 ja 3, 1975, Kahdennenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean loppumietintö n:o 4 sekä vuoden 1975 kirkolliskokouksen pyytämä ehdotus kirkkolain muutoksiksi, 1976) ja virkarakennekomitea (Palvelijoiksi vihityt, 2002) olivat kirkolliskokouksen asettamia. Diakonian virkaa ja vihkimystä (1975) selviteltyt työryhmä oli kirkon diakoniatoumikunnan asettama. Diakonaattikomitea (Yhdessä kirkon virassa, 1997), virkarakennetyöryhmä 2004 (Virkarakennetyöryhmä 2004, 2006) ja Diakoninvirka (2008) -työryhmä olivat kirkkohallituksen asettamia. Kirkon virkarakenteen kehittämistä (1993) selviteltyt työryhmä oli piispainkokouksen asettama.

Perelman & Olbrechts-Tyteca (2003) korostavat sitä, että vakuuttaakseen kuulijansa (tai lukijansa) puhe on sovitettava yleisönsä mukaan. Argumentaatio edellyttää puhujan ja yleisön välistä kohtaamista ja yhteisymmärrystä. Edellä esittelemieni työryhmien mietinnöt ja raportit sisältävät argumentteja asiakirjojen yleisölle, mutta toisaalta myös vasta-argumentteja edeltäviin mietintöihin. Raporteilla on siten yhteys toisiinsa eli ne ovat intertekstuaalisessa suhteessa toisiinsa. Tiililän (2000) tavoin tämän väitöskirjan aineiston kohdalla voidaan puhua horisontaalisesta intertekstuaalisuudesta. Yksittäiset tekstit keskustelevat niitä edeltävien ja seuraavien tekstien kanssa ja ovat näin ollen suhteessa moniin eri teksteihin. Aikaisempien asiaa käsittelevien kansallisten tekstien lisäksi mietinnöissä viitataan runsaasti Raamattuun sekä muihin erilaisiin teologisiin teksteihin.

Retoriikan analyysia sosiologisiin teksteihin soveltanut Ricca Edmondson (1984) nostaa esille, kuinka yleisöä voidaan vakuuttaa korostamalla puhujan (kirjoittajan) statusta ja sopivuutta käsitellä asiaa. Ihmiset arvioivat argumentteja osittain sen mukaan, millainen näkemys heillä on puhujan luotettavuudesta, kypsyydestä ja moraalisesta auktoriteetista. Useissa aineistoni lausunnoissa tuodaankin oma kompetenssi esille toteamalla, että lausunnonantaja on perustevaliokunnan pyynnön mukaisesti kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, mikä on lausuntoa antavan instituution kannalta merkittävää. Eräissä lausunnoista myös nimetään lausunnon valmistelleen työryhmän jäsenet. Kirkon Nuorisotyöntekijät kertovat seuranneensa ja osallistuneensa aktiivisesti keskusteluun esimerkiksi erilaisten seminaarien myötä. Diakoniatyöntekijöiden Liitto kertoi kuulleensa jäsenistöään lausuntoa varten. Diakoniammattikorkeakoulu kertoi, että sen kirkollinen koulutustehtävä kattaa suurimman osan niistä virkamiesoikeudellisista viroista, jotka komitea sisällyttää diakonaattiin.

Palonen (1997, 25) kiteyttää perelmanilaisen retoriikan peruskysymykset seuraavasti: **kuka** (retori, etos) vetoaa **keneen** (yleisö, paatos) ja **millä** (argumentti, logos). Logos sisältää Palosen (1997, 63) mukaan sekä teesit, joiden hyväksymisestä on tehtävä ratkaisu, että argumentit, joilla pyritään muuttamaan aikaisempia ratkaisuja. Sekä teesit että argumentit määrittävät toimintaa, mutta eri tavoin. Argumentointi tulee ymmärrettäväksi teeseistä käsin. (Palonen 1997, 82.) Kakkuri-Knuutila ja Ylikoski (1999) nimeävät argumentaatioanalyysin ensimmäiseksi vaiheeksi argumentin tunnistamisen ja sisällön selvittämisen. Argumentin erottelu tekstistä on jo osa tekstin tulkintaa. Argumentin perusosat ovat väite ja väitteen uskottavuutta lisäävä perustelu. Argumentti vastaa kysymykseen, miksi lukijan pitäisi hyväksyä väite. (Kakkuri-Knuutila & Heinlahti 2006.) Tässä tutkimuksessa tarkastelen eri toimijoiden väitteitä seurakuntadiakoniasta sekä sitä, miten näitä väitteitä perustellaan. Summa (1995, 86) muistuttaa, että argumentoinnin tutkiminen voi merkitä erilaisia asioita. Lähtökohta, jonka mukaan poliittisten tekstien tarkastelu retoriikan näkökulmasta on eräs tapa yrittää tehdä näkyväksi politiikan itsestäänselvyksiä. Kyseinen tarkastelutapa kuvaa myös tämän tutkimuksen otetta.

Palosen (1988, 31) mukaan poliittisista teksteistä tulee etsiä erotteluja, rinnakkain- ja vastakkainasetteluja sekä erilaisia vaihtoehtojen luetteloita sekä kysyä, miten nämä erottelut saadaan, miten vaihtoehdot asetetaan, millaisia sitoumuksia luokitusten käyttöön sitoutuu ja miten luokittelulla voidaan tietoisesti politikoida. Poliittikan kieliulottuvuus näkyy hänen mukaansa puhtaimmillaan puheen ja tekstin sisältämissä luokituksissa. Myös Jokinen (1999b, 39–40) korostaa sitä, että asiat saavat merkityksen erontekojen kautta. Kamppailut luokituksista käydään ihmisen välisessä kommunikaatiossa. Gieryn (1999) käyttää rajatyön käsitettä kuvaamaan toimijoiden strategisia erontekoja tavoitteidensa saavuttamiseksi. Eroa toiseen voidaan tehdä kontrastien kautta. Tässä tutkimuksessa tarkastelen ennen kaikkea seurakuntien diakoniatyöntekijöiden rajankäyntejä muihin ammatteihin selvittämällä, miten ammatillisia rajoja ylläpidetään, perustellaan ja kaadetaan sekä mistä asioista kiistellään.

Retorisen analyysin lähtökohtana on todellisuuden tulkinnallisen luonteen korostaminen. Analyysissä ei pyritä tulkitsemaan asian olemusta sellaisenaan vaan sen argumentointia, joka on aina osa laajempaa kontekstia. Argumentaatioanalyysi kysyy, mihin keskusteluun argumentit osallistuvat puheenvuoroina ja mitä niillä tehdään kyseisessä kontekstissa (Jokinen 1999a, 128–129). Kakkuri-Knuutila ja Ylikoski (1999) korostavat merkityksen kontekstuaalisuutta. Ilmauksen merkitys määrittyy siitä asiayhteydestä, jossa se esiintyy, ja merkityksen selvittäminen vaatii tutkijalta tulkintaa. Tämän tutkimuksen aineisto on syntynyt pitkän ajanjakson kuluessa. Aineistosta käy ilmi, että ongelmat, joihin diakonaatilla on haettu ratkaisua, ovat vaihtuneet. Myös Gieryn (1999) korostaa kontekstia huomauttamalla kartta-metaforaansa käyttäen, että rajat vaihtelevat sen mukaan kuka piirtää karttaa, kenelle ja ketä/mitä vastaan. Kulttuurisen kartan piirtäminen tapahtuu aina tietyssä institutionaalisessa ja

kulttuurisessa toimintaympäristössä. Seurakuntien diakoniatyöntekijät toimivat kirkon kulttuurisessa toimintaympäristössä.

Summa (1995) tunnistaa hallinnossa tapahtuvalla politiikkavalmistelulla retorisen tilanteen tunnusmerkit. Siinä on kyse uskottavuuden ja kannatuksen hankkimisesta väitteille. Retorinen lähestymistapa diakonaattiasiakirjojen tarkasteluun auttaa tuomaan esille niiden tulkinnallisen ja poliittisen luonteen. Diakonaattia käsittelevässä aineistossa on nähtävissä se, miten eri tavoin omille näkemyksille ja tulkinnoille pyritään saamaan muiden hyväksyntä.

4.4 Tutkimusprosessi ja aineiston lähiluku

Tässä luvussa kuvaan tutkimusprosessin ja sen etenemisen (kuvio 4). Abbottin (1988) teoria ammattien järjestelmästä ja ammattien välisistä rajankäynneistä suuntaa tutkimuskysymyksiäni ja analyysiani niihin neuvotteluihin, joita kulloinkin käydään ammattien kulttuurisista ja sosiaalisista toimialueista tietyssä institutionaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissa. Gierynin (1983) rajatyön käsitteen avulla tarkennan näkökulmani niihin tavoitteellisten toimijoiden rajaneuvotteluihin, joissa rajoja vedetään ja argumentoidaan eri tavoin. Analyysin perusvirityksenä on ollut aineiston systemaattinen lukeminen näiden käsitteellisten-teoreettisten valintojen ohjauksessa.

Jäsenän tutkimusprosessin vaiheet tässä artikkelieittain, vaikka Koskinen (1995, 52) huomauttaa, että laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysi ja käsitteellistäminen limittyvät toisiinsa ns. päättelyprosessiksi ja siksi niitä on usein vaikea erottaa toisistaan. Päättelyprosessi näkyy artikkeleissa siinä, kuinka analyysin edetessä olen ottanut käyttöön teoreettisia käsitteitä, esimerkiksi käsitteen rajatyö artikkelissa *Yhdessä kirkon virassa? Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekeskustelussa* ja käsitteen kaksoissulkeuma artikkelissa *Kamppailuja ja rajatyötä diakonaattia rakennettaessa*. Tutkimuksen artikkelit on julkaistu vuosien 2004 ja 2011 välillä. Ajanjakson aikana olen kehittänyt Perelmanin (1996) kehittämän uuden retoriikan mukaista argumentaatioanalyysivälineistöä Palosen (1988, 1997) sovellusten pohjalta.

Abbott (1988, 325) haastaa tutkimaan ammattien toimialueiden historiallista muotoutumista nykytilanteen ymmärtämiseksi. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa käytin käsitettä *amatillinen seurakuntadiakonia*. Lähdin liikkeelle amatillisen seurakuntadiakonian muotoutumisesta aineistonani aikaisemmat tutkimukset ja dokumentit. Kysyin, mikä on seurakuntadiakonian amatillinen tehtävä ja sen työnjaollinen paikka sekä ketkä sitä kulloinkin ovat määritelleet. Käytin teoreettisena jäsennyksenä ammattien järjestelmän näkökulmaa ja Abbottin (1988, 2001) toimialue käsitettä (*jurisdiction*). Näkökulma tuo esiin eri toimijoiden osuuden seurakuntadiakonia ammatin määrittelyssä ja sitä kautta nostin artikkelissani esille eri toimijatahojen intentionaalisuuden ja sitä kautta toiminnan poliittisuuden. Kirkon päätöksen-

tekojärjestelmän tasolla keskustelua ammatillisen seurakuntadiakonian toimialueesta on usein ohjannut varsin käytännölliset pyrkimykset.

Lainaan Kalelaa (2000, 127) todetakseni, että valitsemani näkökulma on määrännyt, mihin aineistosta löydettävien tapahtumien puoliin kulloinkin kiinnitin analyysissäni huomiota. Nostin aikaisemmista tutkimuksista ja dokumenteista esille kiistoja seurakuntadiakonian paikasta ja tehtävästä sekä kokosin ammatillisen seurakuntadiakonian toimialuetta koskevia väitteitä ja tulkintoja. Kiinnitin erityistä huomiota siihen, millä tavalla asiakirjoissa määriteltiin seurakuntadiakonian paikkaa suhteessa julkiseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Tämän näkökulman valitsin siksi, että ammatillinen seurakuntadiakonia on ensimmäisinä vuosikymmeninä käynyt rajankäyntiä ennen kaikkea sosiaali- ja terveydenhuoltoon.

Aikaan sijoittamisella on Kalelan (2000, 135) mukaan kaksi puolta: ajoittaminen ja merkityksen antaminen. Jäsensin aikaa ensin tapahtumajärjestyksen mukaan eli kronologisesti. Tämän jälkeen periodisoin sen jäsentämällä ajanjaksoihin, joiden sisällä neuvoteltiin ja kiisteltiin ammatillisen seurakuntadiakonian paikasta. Nimesin ajanjaksot seuraavasti: 1) ammatillisen seurakuntadiakonian juuret (vuodesta 1867 lähtien 1800-luvun loppuun), 2) seurakuntadiakoniaa sairaanhoidon ehdoilla (1900-luvun alku – 1930-luku), 3) diakoniatyöntekijät vakiinnuttavat asemansa kirkossa (1940-luvulta 1970-luvulle), 4) diakoniatyöntekijöiden kaksoiskelpoisuus ja koulutusjärjestelmän ehdot (1970–80-luvut) ja 5) seurakuntadiakonia hyvinvointivaltiossa (2000-luvun alkuun). Majander (2002, 16) huomauttaa, että tutkija luo menneisyyden merkityssuhteita antamalla asioille merkityksiä ja liittämällä niitä toisiinsa. Olen tietoinen siitä, että ajanjaksojen nimeäminen luo samalla menneisyyskuvausta ohjaavia merkityksiä. Tutkimustulokset raportoin osajulkaisussa ”*Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen*” (artikkeli I).

Toisessa vaiheessa siirryin tutkimaan kirkon sisäistä työnjakoa ja neuvotteluja seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueesta suhteessa pappeihin. Aineistona oli Palvelijoiksi vihityt –mietintö (2002) ja siitä annetut lausunnot. Aineisto on kohtaamispaikka eri toimijoiden kannanotoille. Etsin aineistosta diakonian ja papin ammattien välisiä ammatillisia rajankäyntejä eli rinnakkain- ja vastakkainasetteluja (Gieryn 1999, 7,112, Palonen 1988, 31). Lähdin analyysin alkuvaiheessa lukemaan aineistoa Perelmanin (1996) retoriikkateorian näkökulmasta. Tällöin analyysissä korostui Perelmanin (1996) erilaiset argumentaatiotekniikat ja ammattien tutkimuksen lähtökohdat jäivät takaa-alalle. Tässä vaiheessa analyysiani ohjasi ennen kaikkea retoriikka-analyysi eivätkä dokumenttien sisällöt. Tein analyysissäni suunnanmuutoksen ja rajasin aineiston lähiluvun systemaattisen, retoriikkateorian eri osien analysointiin keskittyvän analyysin sijaan argumenttien asiasisältöihin. Artikkelissa II on kuitenkin nähtävissä jossakin määrin myös aineiston teksteissä käytettyjä argumentaatiotekniikoita. Palonen (1997) sisällyttää argumenttien asiasisältöön (logos) teesit ja perustelut, Kakkuri-Knuutila ja Ylikoski (1999) käyttävät termejä väite ja perustelu.

Kakkuri-Knuutila ja Halonen (1999) liittävät argumentaatioanalyysiin väitteiden ja perustelujen lisäksi taustaoletusten etsimisen ja argumenttien rakenteen arvioimisen, jotka rajasin tutkimuksen ulkopuolelle. Etsin siis väitteitä ja perusteluja diakonian ja papin ammattien samankaltaisuuksista ja eroavaisuuksista.

Aineistolähtöisessä luokittelevan analyysin vaiheessa muistiinmerkitsin aineistosta ensin ne kohdat, joissa mainittiin pappeus ja diakoniatyö. Tällä tavoin työstin perusaineiston analyysiaineistoksi (Pyörälä (1995, 22), jota lähdin analysoimaan. Tämän jälkeen ryhmittelin neuvottelujen kohteena olevat asiat ja kiistat aineistolähtöisesti. Luokittelin kiistat koskemaan sitä, 1) ovatko diakonian ja papin ammatit kirkollisessa hierarkiassa samassa hierarkkisessa luokassa (”yksi vai useita virkoja?”), 2) mikä on diakoniatyöntekijöiden paikka työnjaossa ja 3) mitkä ovat diakoniatyöntekijöiden oikeudet kirkollisessa päätöksenteossa. Esittelin löytämäni paikannukset ja rajanvedot lähtien liikkeelle komiteamietinnön väitteistä ja perusteluista, minkä jälkeen esittelin lausuntojen vasta-argumentteja. Kiinnitin erityistä huomiota siihen, minkä toimijatahon näkemys kulloinkin oli kyseessä. Olin jo aikaisemmin ryhmitellyt lausuntojen antajat niiden taustatahojen mukaisesti nimeämällä ne kirkon keskuhallinnon, ammattiryhmien, kouluttajien, rovastikuntien ja Diakoniatyöntekijöiden Liiton paikallisen osaston lausunnoiksi.

Vesalan ja Rantasen luokittelun (2007) mukaisesti tein luokittavan analyysin jälkeen tulkitsevan analyysin teorialähtöisesti ammattien sosiologisesta näkökulmasta. Tulkitsevassa analyysissä aineistoa abstrahoidaan ja sitä hahmotetaan erilaisten teoreettisten näkökulmien avulla. Käytin Walbyn ja Greenwellin (1994, 18–19) esittämää tulkintamallia lääkärin ja sairaanhoitajan ammattien asiantuntijuuden aloista ja ammatillisesta autonomiasta. Tulkitsevassa analyysissä esitin dokumenteissa esitettyjen argumenttien pohjalta teoreettisen mallin diakonian ja papin ammattien keskinäisestä suhteesta, jossa 1) diakoniatyöntekijän ammatilla ja papin ammatilla olivat erilliset toimialueet, 2) papin ammatilla ja diakoniatyöntekijän ammatilla oli osittain yhteinen toimialue ja 3) pappi kontrolloi diakoniatyöntekijän tehtäviä. Raportoin tutkimuksen tulokset osajulkaisussa *”Yhdessä kirkon virassa? Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekeskustelussa” (artikkeli II)*.

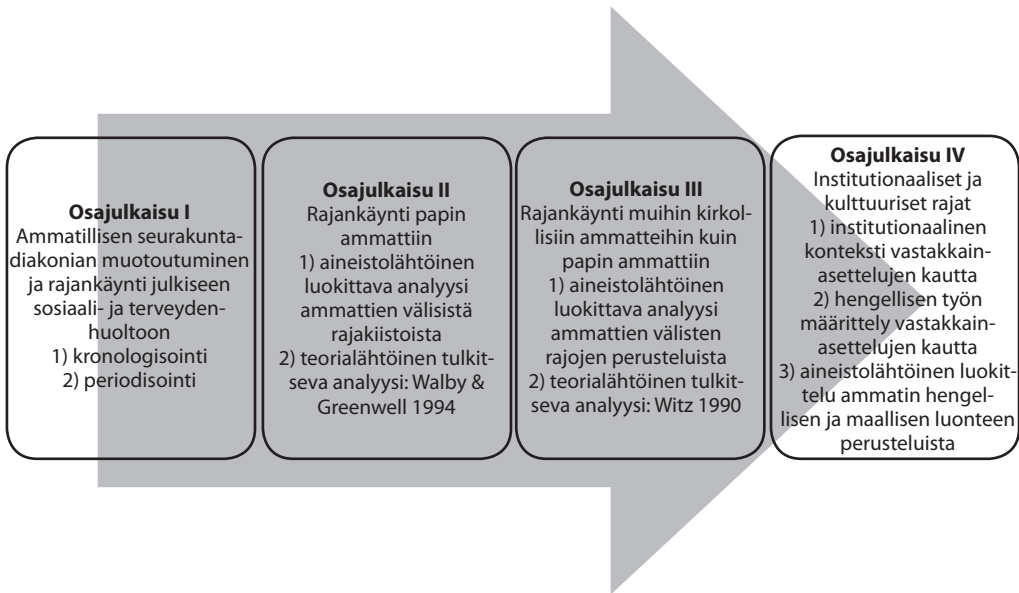
Kolmannessa vaiheessa siirsin tarkasteluni diakonian ammatin rajankäynteihin muiden kirkollisten ammattien kuin papin ammatin kanssa. Rajatyö konkretisoitui kysymyksenä siitä, keitä diakonaattiin sisällytetään ja keitä ulossuljetaan. Diakonian ammatti on ollut ainoa ammatti, jonka kuulumista mahdolliseen diakonaattiin ei ole kyseenalaistettu. Käytin Palvelijoiksi vihityt -mietinnön ja siitä annettujen lausuntojen lisäksi mietinnön jälkeen ilmestyneitä asiakirjoja eli virkarakenneyöryhmä 2004:n esitystä jatkotoimenpiteistä (2006), piispainkokouksen lausuntoa virkarakenneyöryhmän esityksestä (2006) ja professori Heikki Kotilan (2007) selvitystä diakonaatin uudistamisesta Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa. Diakonaatin aikaisemmat vaiheet ja asiakirjat toimivat artikkelissa kontekstina, eivät analyysin kohteena.

Luokittelin ensin aineistosta muistiinmerkitsemällä ne kohdat, joissa käsiteltiin muita kuin papin ja diakonian ammatteja. Etsin aineistosta väitteitä ja perusteluita diakonaattiin sisällytettävistä ja ulossuljettavista ammattiteistä. Rajatyö konkretisoitui ammattien rinnastamisina ja erottamisina.

Esitin tulokset luokittelemalla aineistolähtöisesti perustelut esitetyille rajauksille. Kakkuri-Knuutila & Heinlahti (2006, 104) toteavat, että todellisuus ei ole valmiiksi luokiteltu vaan luokat voidaan muodostaa kulloiseenkin tilanteeseen sopivaksi. Tutkimuksessani ryhmittelin rajatyön perusteluiksi 1) koulutustason, 2) työn sisällön, 3) historialliset perusteet ja 4) muiden kirkkojen mallin. Luokittelujen sisällä selvitin, mitä ammattiryhmiä eri tahot esittävät liitettäväksi diakonaattiin kyseisen perustelun pohjalta. Analyysin avulla eri toimijatahojen kuva seurakuntadiakoniasta tarkentui. Luokittavan analyysin jälkeen tein tulkitsevan analyysin teorialähtöisesti ammattien sosiologisesta näkökulmasta hyödyntäen sosiologi Ann Witzin (1990, 1992) kaksoissulkeuma-käsitettä. Käsitteen avulla esitin, että samalla kun diakoniatyöntekijöille pyritään saamaan perinteisesti papistolle kuuluvia oikeuksia ja tehtäviä, uutta toimialuetta vartioidaan sulkemalla ammattiryhmiä sen ulkopuolelle erilaisin perustein. Raportoin tulokset osajulkaisussa ”*Kamppailuja ja rajatyötä diakonaattia rakennettaessa*” (artikkeli III).

Tässä vaiheessa olin hahmottanut diakoniatyöntekijöiden työnjaollisen paikan (*sosiaalinen toimialue*) monitulkinnallisuutta. Ammatillisten rajankäyntien avulla tehty määrittely ei kuitenkaan tyydyttänyt. Kirkko hengellisenä yhteisönä näyttäytyi tärkeänä ammattia määrittävänä kontekstina. Syventymällä lisää Abbottin (1988) teoriaan hahmotin, että *kulttuurinen toimialue* -käsitteen avulla oli mahdollista päästä syvemmälle seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen määrittelyyn.

Neljännessä vaiheessa tutkin, millaisessa sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään. Etsin seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueelle asetettuja institutionaalisia ja kulttuurisia rajoja (ks. Abbott 1988, 59, 86, 143) sekä ammatillisen seurakuntadiakonian kulttuurista luonnetta. Analysoin ensin aineistosta, millaiseen institutionaaliseen kontekstiin ammatillinen seurakuntadiakonia paikannettiin ja millaisten vastakkainasettelujen kautta. Tämän jälkeen kysyin, määritelläänkö ammatillinen seurakuntadiakonia hengelliseksi vai maalliseksi työksi ja millä perusteella. Aloitin analyysin muistiinmerkitsemällä aineistosta ne kohdat, joissa diakonian väitettiin olevan hengellistä työtä, minkä jälkeen tarkastelin, millaisten vastakkainasettelujen kautta hengellistä työtä määriteltiin. Tämän jälkeen tein aineistolähtöisen luokittelun siitä, miten seurakuntadiakonian hengellistä luonnetta perusteltiin ja millä perusteella sitä vastustettiin. Raportoin tulokset osajulkaisussa ”*Jurisdictional Boundaries in the Making: The Case of the Finnish Parish Diaconal Work*” (artikkeli IV).

Kuvio 4. Tutkimusprosessi ja aineiston lähiluku

5

SEURAKUNTIEN DIAKONIATYÖNTEKIJÖIDEN SOSIAALINEN JA KULTTUURINEN TOIMIALUE

Abbott (1988, 315) tarkastelee ammatteja kolmelta eri tarkastelutasolta eli ammattien järjestelmän tasolta, ammatin sisäisen eriytymisen tasolta ja yleisemmin hän tarkastelee sosiaalisia järjestelmiä, mm. yhteiskunnallisia toimintaympäristöjä, jotka vaikuttavat ammattien järjestelmään. Kokoan nyt tutkimuksen tulokset tarkastelemalla ensin, millaisessa sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään. Tämän jälkeen arvioin, millaisten ammattien välisten rajankäyntien kautta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueesta neuvotellaan ammattien järjestelmän tasolla ja miten näitä rajankäyntejä perustellaan. Ammattien sisäisen eriytymisen rajaan tämän tutkimuksen ulkopuolelle tutkimustehtävän rajaamiseksi. Tutkimustulokset osoittavat sen, että ammatilliset rajat eivät ole staattisia vaan toimialueen rajoja asetetaan tietyssä sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä sen mukaan, mistä kulloinkin neuvotellaan ja kuka näitä neuvotteluja käy. Neuvottelujen kontekstuaalisuuden ja toimijoiden intentionaalisuuden ymmärtäminen auttaa ymmärtämään eri toimijoiden toisistaan poikkeavia näkemyksiä ammatillisista rajoista. (Jokinen Arja 1999a.)

Tutkimuksen empiirinen osa koostuu neljästä osajulkaisusta. Ensimmäinen, toinen ja kolmas artikkeli käsittelevät sitä, millaisten ammatillisten rajankäyntien kautta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta rakennetaan. Ensimmäisessä artikkelissa tarkastelen ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista. Tulokset osoittavat, että ammatillinen seurakuntadiakonia on historiansa aikana käynyt toimialueensa rajankäyntiä ennen kaikkea julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa. Toisessa artikkelissa käsittelem seurakuntien diakoniatyöntekijöiden vertikaalisia työnjaon kysymyksiä tarkastelemalla diakoniatyöntekijöiden ja pappien välisiä ammatillisia rajankäyntejä. Artikkelien tulokset osoittavat sen, miten diakonaattia koskevassa keskustelussa on kyse paitsi kirkollisen työn uudesta työnjaosta myös valan uudesta jaosta. Kolmannessa artikkelissa tutkimuskohteena on diakonaatin rakentaminen: mitä ammatteja ja millä perusteilla diakonaattiin halutaan sisällyttää. Diakonaatin määrittelyjen kautta tarkastelen sitä, millaisia työnjaollisia ja kulttuurisia määrittelyjä seurakuntadiakonialle annetaan. Artikkelin tulosten mukaan seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään useiden eri argumenttien pohjalta vartioimalla toimialuetta horisontaalisesti. Abbottin (1988, 315) ja Gierynin (1999, 24) teorioihin tukeutuen totean, että neuvotteluja ammattien toimialueista ei käydä tyhjiössä, vaan erilaisia rajoitteita ja mahdollisuuksia sisältävässä toi-

mintaympäristössä. Neljännessä artikkelissa tutkin institutionaalista kontekstia, jossa seurakuntadiakoniaa määritellään sekä sitä, miten tämä institutionaalinen konteksti näkyy seurakuntadiakonian kulttuurisen paikan määrittelyssä. Artikkelin tulokset osoittavat, että kirkko toimintaympäristönä vaikuttaa siihen, millä tavalla seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään.

5.1 Toimialueen sosiaalinen ja kulttuurinen toimintaympäristö

Aikaisempien tutkimusten mukaan seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta on määritelty samanaikaisesti moneen eri suuntaan. Aikaisempi tutkimus diakoniatyöntekijöiden työstä on painottunut diakoniatyöntekijöiden työnjaolliseen paikkaan työpaikkatasolla ja Suomen evankelisluterilaisen kirkon rooliin hyvinvointipalveluiden toimijana. Vähemmälle huomiolle ovat jääneet kirkon päätöksentekojärjestelmän tason linjaukset seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueesta sekä seurakuntadiakonian sosiaalisen ja kulttuurisen toimintaympäristön tarkastelu.

Abbottin (1988, 315, 2005b, 246–247) mukaan ammattikunnat toimivat tiettyssä toimintaympäristössä, jossa ammattien järjestelmää muovaavat paitsi ammattien sisäiset tekijät myös ammattien ulkopuoliset, toinen toisiinsa kytkeytyneet sosiaaliset järjestelmät. Osoitan ensin, millä tavalla kirkko instituutiona on paitsi antanut mahdollisuuksia diakoniatyöntekijöille, myös rajoittanut heidän toimintaansa kirkossa. Diakoniatyöntekijöillä on usein ollut rajoitetut mahdollisuudet osallistua kirkolliseen päätöksentekoon. Esitän, että diakoniatyöntekijöiden alisteinen asema kytkeytyy osaksi kirkon sukupuolijärjestelmää ja kulttuurista ymmärrystä kirkollisten tehtävien luonteesta. *Kirkko* voidaan ymmärtää Grönlundin ja Björklundin (2009, 13) tavoin hengelliseksi yhteisöksi, osallisuuden yhteisöksi tai työyhteisöksi. Aineistoissa käytetyissä argumenteissa on implisiittisesti nähtävissä se, kuinka niissä annetaan erilaisia merkityksiä kirkolle. Tämän jälkeen kokoan tuloksia siitä, millaisten koulutuspoliittisten ehtojen rajoissa diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään.

Kirkko on toiminut ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumisen keskeisenä toimijana ja mahdollistanut sen säilymisen erilaisissa murrosvaiheissa (*artikkeli I*). Kirkko otti keskeisen aseman diakoniatyön määrittelyssä 1940-luvulla määrittelemällä lainsäädännöllä diakonian seurakuntien tehtäväksi. Tämän jälkeen kirkon eri edustajat ovat historian eri vaiheissa puolustaneet seurakuntadiakonian olemassaoloa, vaikka sen sisällöstä onkin ollut poikkeavia näkemyksiä. Kirkko ja sen seurakunnat ovat paitsi työllistäneet diakoniatyöntekijöitä, myös toimineet diakoniakoulutuksen portinvartijoina ja legitimoijina, sillä piispainkokous määrittelee diakonian virkamiesoikeudellisen viran kelpoisuusvaatimukset. Seurakuntadiakonian tehtävät ovat alusta saakka olleet avoinna myös naisille, sillä niiden on katsottu erityisesti soveltuvan juuri naisille, toisin kuin pappuden.

Tutkimukseni mukaan eri toimijatahot ovat pyrkineet vahvistamaan diakonia-työn seurakunnallista ja kirkollista luonnetta. Myös Laura Lahdensuo (2001) osoittaa käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielmassaan, kuinka 1990-luvun kirkollisissa dokumenteissa diakoniaa käsitellään nimenomaan seurakuntien toimintana. Diakonaattikeskustelussa (*artikkeli III*) korostetaan diakoniatyöntekijöiden kirkollisen identiteetin vahvistamista. Tässä yhteydessä on kuitenkin mainittava, että diakonaattia käsittelevä tutkimusaineisto koostuu kirkon virallisista asiakirjoista sekä lausunnoista, joita ei pyydetty diakonissalaitoksilta ja erilaisilta diakoniajärjestöiltä. Siten on ymmärrettävää, ettei diakonaattia käsittelevässä aineistossa löydy varsinaisia kiistoja seurakuntadiakonian institutionaalisesta paikasta. Sen sijaan aineistossa korostuu kirkollisten toimijoiden sisäpuolinen näkökulma diakonian institutionaalisesta paikasta.

Seurakuntadiakonian muotoutumiseen on vaikuttanut evankelisluterilaisen kirkon rooli hyvinvointipalveluiden tuottamisessa eri aikoina. Neuvotteluissa seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueesta näkyy kirkon paikka pohjoismaisessa järjestelmässä; hyvinvointivaltion rakentamisessa kirkon rooli jäi marginaaliseen asemaan hyvinvointipalveluissa. Suhteessa julkisiin hyvinvointipalveluihin diakonian ammatin ulkoiset tekijät ovat vaikuttaneet seurakuntadiakonian työnjaollisiin uudelleenarviointeihin. Diakoniatyöntekijät ovat menettäneet tehtäväalueita ja joutuneet etsimään vapaana olevia toimialueita (Abbott 1988, 88) kuntien laajentaessa toimialuettaan lainsäädännön turvin. Hyvinvointivaltion rakentamisen kautena seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työ muuttui perinteisestä sairaanhoitopainotteisesta työstä ensin 1960–70-luvuilta lähtien hengellisen ja henkisen avun antamiseksi ja myöhemmin 1990-luvun sosiaalipolitiikan suunnanmuutosten myötä kunnat kutsuivat seurakuntia yhteistyöhön osana ns. kolmannen sektorin toimijoita kuntien sosiaali- ja terveystalveluiden turvaamiseksi.

Aikaisemmissa tutkimuksissa Grönlund ja Pessi (2011, 229–239) sijoittavat kirkon sekä julkiselle sektorille että ns. kolmanteen sektoriin. He paikantavat kirkon toiminnan seurakuntalaisten auttamistoiminnan osalta lähelle kansalaisyhteiskuntaa. Sen sijaan julkisen sektorin auttamistoimintaa täydentävän ammatillisen seurakuntadiakonian kautta he paikantavat kirkon lähelle julkista sektoria. Myös Kallunki (2010, 18, 21, 58) näkee tutkimuksessaan suomalaisten seurakuntien asettuvan kaksijakoisesti kansalaisyhteiskunnan ja valtion välille. Kirkon valtioyhteys heijastuu Kallungin (2010) mukaan mm. seurakuntien ja kuntien väliseen suhteeseen, toisaalta seurakuntien uskonnollinen luonne luo perustan kansalaisyhteiskuntayhteydelle. Omassa tutkimuksessani seurakuntien paikantuminen kansalaisyhteiskunnan ja valtion väliin näkyy diakoniatyöntekijöiden ristiriitaisena suhtautumisena rooliinsa yhteiskunnallisten palveluiden täydentäjinä.

Vaikka kirkko on mahdollistanut diakoniatyöntekijöiden toimimisen kirkossa, se on samalla asettanut diakoniatyöntekijöiden toiminnalle rajoituksia. Naisvaltaise-

na ammattikuntana diakoniatyöntekijät ovat kirkon hierarkiassa alempana kuin pappit, joiden tehtävät ovat historiallisesti olleet miehille tarkoitettuja (*artikkeli II*). Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa diakoniatyöntekijät eivät ammattikuntana ole perinteisesti olleet osa päätöksentekojärjestelmää. Diakoniatyöntekijöillä ei ole ammattikuntana ollut edustusta kirkolliskokouksessa eikä edustajia kirkkohallituksessa, vaan kirkon päätöksentekijät ovat perinteisesti olleet maallikkoedustajia ja pappeja. Kirkon dualistinen johtamisjärjestelmä näkyy myös paikallisissa seurakunnissa. Seurakuntia johtavat sekä luottamushenkilöt että viranhaltijat. Eniten tosiasiallista valtaa seurakunnissa on kirkkoherroilla. (Hietala 2007.) Pappien valta-asema suhteessa muihin kirkon ammatteihin on siten rakenteellista liittyen ammattikunnan asemaan kirkossa ja sen päätöksentekojärjestelmässä. Abbottin (1988, 109) mukaan ammatin valta-asema voi olla rakenteellista tai kulttuurista. Rakenteellinen valta-asema on mahdollistanut papeille muiden kirkon ammattien kontrolloimisen. Witz (1990) kutsuu vallassa olevan ammattikunnan kontrollia hierarkiassa alemmalla olevia ammatteja kohtaan demarkaatio-strategiaksi (*demarcationary strategy*).

Kirkon päätöksentekojärjestelmässä heijastuu kirkon sukupuolittunut työnjako. Ensimmäinen naisille mahdollinen – ja naisille rakennettu – tehtävä kirkossa oli hoitoon ja hoivaan suuntautuva diakonissan työ. Muihin kirkon tehtäviin naisilla on ollut pitkä tie. Molina (2010, 166–167) kuvaa naispappeuskeskustelua käsittelevässä tutkimuksessaan, kuinka kirkossa toimijoiden sukupuolisesti määrittyneet positiot ovat kirkon rakenteissa ja arvotusjärjestelmissä. Vuola (1994) lisää, että sukupuoli-jako ja -hierarkia ovat keskeisellä sijalla kristillisen teologian rakenteessa. Kirkon ylimmissä päättävissä elimissä on ollut edustuksensa papeilla. He ovat ammattikuntana päässeet vaikuttamaan diakonian ammatillisten ehtojen ja työnjaon määrittämiseen kautta historian. Tutkimukseni mukaan kirkon päättävissä elimissä toimivien piispojen ja pappien ohella seurakuntapapisto on ollut aktiivinen toimija pappeinkokousten aloitteiden tekijänä. Ammatillisen järjestäytymisen myötä 1950-luvun lopulta lähtien diakoniatyöntekijöiden ammattikunnan ääni on vähitellen voimistunut. Siitä huolimatta diakonaattia käsittelevässä keskustelussa pappien äännet tulevat esille muita vahvemmin.

Diakoniatyöntekijöiden osallistumista kirkon ja seurakuntien päätöksentekoon esitettiin osana diakonaattikeskustelua jo 1970-luvulla, mutta vasta 2000-luvulla tehtiin varsinaisia esityksiä diakoniatyöntekijöiden hallinnollisista oikeuksista. Hallinnolliset oikeudet liitetään diakonaattia käsittelevässä keskustelussa kuitenkin diakonian virkaan osana kirkon virkaa, jolloin päätöksentekovalta säilyisi ns. hengellisen statuksen saaneilla työntekijöillä. Rakenteellinen valta-asema nojaisi edelleen ammatin kulttuuriseen valta-asemaan (Abbott 1988, 109) – kirkollisessa kontekstissa hengelliseen asiantuntijuuteen. Tutkimuksessani tuon esille, kuinka etenkin kirkon hallinto ja papiston edustajat korostavat teologisen asiantuntijuuden merkitystä kirkon hallinnossa. Pappien asema kirkollisessa päätöksenteossa legitimoidaan

teologisella koulutuksella. Toisaalta rovastikuntien ja ammattijärjestöjen taholta kannatetaan kirkollisten päätöksenteko-oikeuksien laajentamista koskemaan muitakin kuin pappeja vetoamalla tasa-arvoon ja oikeudenmukaisuuteen. Yhteisiä tekijöitä korostamalla diakoniatyöntekijät pyrkivät saamaan papeilta ammatillisia etuja. Parkin (1979) nimeää sosiaalisen sulkeuman keinoksi vallan käyttämisen ylöspäin eli resursien ja etujen anastamisen valta-asemassa olevalta ryhmältä.

Tutkimukseni valossa eri toimijat jakavat kirkon ammatit kahteen kategoriaan eli hengellisiksi viroiksi ja maallikkoviroiksi. Muut kuin kirkon virkaan kuuluvat virat tulkitaan maallikkoviroiksi. Seurakuntadiakonian hengellisyys on historian eri vaiheissa askarruttanut eri toimijoita (*artikkeli I*). Etenkin seurakuntapapisto on korostanut eri aikoina seurakuntadiakonian hengellistä luonnetta. Vuonna 1944 voimaantulleessa kirkkolainsäädännössä kirkolliskokous määritteli diakonian kristillisestä rakkaudesta johtuvaksi hengellisen, ruumiillisen ja aineellisen avun antamiseksi. Laajenevan hyvinvointivaltion ja julkisen sektorin palveluiden kehittymisen myötä seurakuntadiakonian toimialuetta on toistuvasti määritelty henkisen ja hengellisen avun alueille. Työn hengellisestä luonteesta – ja saamastaan vihkimyksestä – huolimatta diakonian virka on kuitenkin tulkittu maallikkoviraksi (Palvelijoiksi vihityt 2002, 114). Tällä hetkellä Suomen evankelisluterilaisen kirkon ammateista vain papit ja piispat kuuluvat kirkon virkaan. Kirkon virkaan siirtyminen tapahtuu vihkimyksen kautta, joten vihkimys on ikään kuin symbolinen rajanylitys hengelliseen virkaan. Yhtäältä seurakuntadiakonia määritellään jo nykyisellä työnkuvalla hengelliseksi työksi ja toisaalta todetaan, että osana kirkon virkaa diakonian virka saisi hengellisen viran statuksen (*artikkeli IV*).

Miksi sitten ammattien kategorisointi maallisiksi tai hengellisiksi viroiksi on merkityksellistä? Gierynin (1983; 1999) rajatyön näkökulmasta on tärkeää tarkastella sitä, mitä seurakuntadiakonian määrittelemisellä hengelliseksi työksi tavoitellaan tämän tutkimuksen aineistossa (*artikkeli IV*). Voidaan erottaa kaksi tavoitetta. Hengellisille työntekijöille – etenkin osana kirkon virkaa – tarjotaan mahdollisuutta osallistua kirkon ja seurakunnan päätöksentekoon. Rovastikuntien ja diakoniatyöntekijöiden lausunnoissa diakoniatyöntekijöiden hallinnollisia oikeuksia perustellaan ammattikuntien tasa-arvoisella kohtelulla. Toiseksi työn hengellisen statuksen sanotaan nostavan diakoniatyön arvostusta, sillä diakonian virkaa on pidetty kirkossamme papin ja piispan virkoja alempiarvoisena. Hengellisenä työntekijänä kirkon työntekijä saattaa kokea olevansa arvostettu ja tekevänsä kirkon ”varsinaista työtä”.

Abbottiin (1988, 86) viitaten totean, että ammattikunta voi kulttuurisin arvoihin vetoamalla legitimoida oman toimialueensa. Diakoniatyöntekijät itse kokevat kuitenkin tekevänsä jo nyt kirkon perustehtävää arjen ammatilaisina. Työn arvostus tulee heidän mukaansa saada muutoin kuin työn hengellistämisen kautta. Vaikka diakonaattia valmistelevat tahot korostavat kirkon virkaa ja siihen kuuluvien hengellistä identiteettiä, he toisaalta vakuuttavat kaiken kirkon työn olevan samanarvoista.

Uudistuksen tarkoituksena ei heidän mukaansa ole saattaa kirkon työntekijöitä eriarvoiseen asemaan korostamalla kirkon viran ulkopuolelle jäävien työntekijäryhmien ”maallisuutta”. Työntekijöiden keskinäisen samanarvoisuuden lisäksi diakonaattia käsittelevässä aineistossa korostetaan työntekijöiden ja seurakuntien vapaaehtoisten samanarvoisuutta (*artikkeli II*). Vapaaehtoistyöllä on kirkossa pitkät perinteet (Yeung 2004) eikä kirkon viran korostamisen haluta vahvistavan viranhaltijoiden ja vapaaehtoisten välistä rajaa. Raja vapaaehtoiisiin halutaan pitää matalana ja näin korostaa kirkon kansankirkko-luonnetta. Sipilä (2003) on todennut vastaavan ilmiön tutkimuksessaan hoivaa tuottavia palveluorganisaatioita. Organisaatiot halusivat pitää rajat ympäristöönsä mahdollisimman matalina.

Grönlundin ja Björklundin (2009, 13) jaotteluun pohjautuen diakonian asemaa koskevista argumenteista on näkyvissä kirkon jännitteinen rooli teologiaan pohjautuvana hengellisenä yhteisönä, kirkon kaikkien jäsenten merkitystä korostavana osallisuuden yhteisönä ja erilaisten ammattilaisten työyhteisönä. Kirkon moniulotteisuus, etenkin ellei sitä sanoiteta ääneen, osaltaan vaikeuttaa neuvotteluja diakonaattista ja yhteisen näkemyksen löytämisestä. Eri toimijatahot puhuvat ikään kuin toistensa ohi, jos keskustelua käydään erilaisista lähtökohdista.

Kirkon sosiaalisen ja kulttuurisen toimintaympäristön ohella diakoniatyöntekijöiden toimialueen muotoutumiseen on vaikuttanut koulutusjärjestelmä ja diakoniatyöntekijöitä koskevat koulutuspoliittiset päätökset (*artikkeli I*). Kutsun tätä koulutuspoliittista kamppailua koulutuksen yhteiskunnallistamisen ja kirkollistamisen väliseksi rajakamppailuksi. Kiistoja on käyty diakoniatyöntekijöiden kaksoiskelpoisuudesta ja diakonian koulutuksen tietoperustasta. Etenkin seurakuntapapiston keskuudessa on kyseenalaistettu useaan otteeseen diakoniatyöntekijöiden sosiaali- ja terveydenhuollon kelpoisuus vedoten siihen, että se uhkaa koulutuksen antamia valmiuksia toimia seurakuntatyössä hengellisenä työntekijänä. Diakoniatyöntekijöiden koulutuksen on sanottu ohjautuvan liiaksi kirkon ulkopuolisista intresseistä ottaessaan yhteiskunnan rinnakkaisammattien tarpeet huomioon paremmin kuin seurakuntien tarpeet.

Kirkon edustajat ovat kuitenkin puolustaneet diakoniatyöntekijöiden kaksoiskelpoisuutta vetoamalla esimerkiksi siihen, että konkreettisen avun muodot ovat edesauttamassa sielunhoidollisten kontaktien luomista. Diakoniatyöntekijöiden kaksoiskelpoisuutta on puolustettu myös vedoten siihen, että se on avannut koulutuksen saaneille mahdollisuuksia siirtyä ammatilliselta kentältä toiselle ja työtehtävästä toiseen. Esimerkiksi ammattikorkeakoulu-uudistuksen yhteydessä kaksoiskelpoisuutta perusteltiin mm. diakoniatyöntekijöiden työllisyyden turvaamisella. Kirkolle diakoniatyöntekijöiden kouluttaminen yhteiskunnallisen koulutusrakenteen sisällä on ollut myös taloudellinen ratkaisu. Yksinomaan kirkollisen kelpoisuuden sisältävät koulutukset eivät myöskään ole osoittautuneet pitkäikäiseksi. Keskustelu diakonaattiin sisällytettävien ammattien koulutustasosta osoittaa, että diakonian virka toimii

edelleen yhteiskunnallisen koulutusjärjestelmän lainalaisuuksien alla (*artikkeli III*). Kirkko on siis valinnut moniosaamisen strategian ja haluaa edelleen kouluttaa diakoniatyöntekijät siten, että heillä on kirkollisen kelpoisuuden lisäksi myös yhteiskunnallinen kelpoisuus. Vaikka diakoniatyöntekijät ovat ajoittain kokeneet, etteivät koulutus ja työ vastaa toisiaan (Sinkkonen 1965c, Sihvo 1969, Rask ym. 2003b), kaksoiskelpoisuus on ollut keino parantaa diakoniatyöntekijöiden työmarkkina-asemaa.

Kaksoiskelpoisuuden ohella kirkon eri toimijoilla on ollut jännitteisiä näkemyksiä siitä, millainen yhteiskunnallinen kelpoisuus koulutuksen tulisi sisältää kirkollisen kelpoisuuden lisäksi. Kamppailut diakoniatyöntekijöiden tietoperustasta ovat konkretisoituneet diakonia-alan koulutus uudistuksissa (*artikkeli I*). Hoiva- ja hoitotehtävien siirryttyä julkiselle sosiaali- ja terveydenhuollolle kirkko ja kouluttajat ovat etsineet seurakuntadiakonialle uusia toimialueita erilaisten koulutus uudistusten avulla. Toimialueen laajentamiseen ja muuttamiseen on pyritty muuttamalla diakonia-alan koulutuksen tietoperustaa. Uutta toimialuetta etsittiin sosiaalihuollosta ensin 1900-luvun alussa ja uudelleen 1950-luvulla aloittamalla diakonikoulutus sekä 1930-luvulla aloittamalla huoltosisarkoulutus. 1970-luvulla uutta toimialuetta etsittiin mielenterveys- ja sielunhoitotyöstä aloittamalla seurakuntakuraattorien koulutus. Vaikka seurakuntadiakonian sairaanhoitopainotteisuutta on eri yhteyksissä kritisoitu, kirkko ja kouluttavat diakonissalaitokset ovat halunneet säilyttää sairaanhoitajakoulutuksen diakonissakoulutuksessa niin vuoden 1929 sairaanhoitajakoulutuksen uudistuksessa kuin 1980-luvun keskiasteen koulutus uudistuksessa. Diakoniatyöntekijät toimivat hengellisen ja maallisen sekä kirkollisen ja ammatillisen identiteetin rajoilla. Nämä jännitteet näkyvät esimerkiksi siinä, miten diakoniatyön sisältöä ja koulutusta on ollut ajoittain vaikea saada vastaamaan toisiaan. Kallunki (2010, 61) kutsuu uskonnollista ja yhteiskunnallista tehtävää yhdistävää suuntautumista ”yhteistyön kaksoisstrategiaksi”. Hänen tutkimuksessaan seurakunnan panostukset maalliseen toimintaan näkyivät kuntien halukkuutena tukea seurakuntien uskonnollista tehtävää.

5.2 Kamppailut toimialueesta ammattien järjestelmässä

Diakonian toimialueeksi määritellään lainsäädännön tasolla ”*kristilliseen rakkauteen perustuvan avun antaminen erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta*” (Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055, 4. luku, 3 §). Vuoden 1943 kirkkolainsäädännön kirjausta ruumiillisen, aineellisen ja hengellisen avun antamisesta ei nykyisessä lainsäädännössä enää ole. Vaikka diakoniatyöntekijöiden tehtäviin on perinteisesti kuulunut sosiaali- ja terveydenhuollon tehtävien ohella sielunhoito, sitä ei ole sellaisenaan määritelty lainsäädännöllä diakoniatyöntekijöiden tehtäväksi.

Diakonaattiuudistuksessa kaavallaan diakoniatyöntekijöiden toimialueen laajentamista jumalanpalvelukseen ja kirkollisiin toimituksiin liittyviin tehtäviin,

jotka perinteisesti ja lainsäädännön mukaan ovat kuuluneet papeille (*artikkeli II*). Diakoniatyöntekijöiden työ liitettäisiin näin ollen aikaisempaa vahvemmin kirkon oppirakennelmaan. Abbottin (1988, 184–185) teoriaa hyödyntämällä kyseessä voi tulkita olevan diakoniatyöntekijöiden työn kulttuurinen muutos, kun palvelua korostavan toimintakulttuurin sijaan työn perusteluja pyritään aikaisempaa vahvemmin etsimään kirkon oppirakennelmasta. Esimerkiksi Markkola (2000, 103–113) on aikaisemmin nostanut esille diakoniatyöntekijöiden roolin maallisten ja hengellisten velvollisuuksiensa jännitteessä. Tämän tutkimuksen valossa näyttää siltä, että diakoniatyöntekijöiden palvelutehtävä itsenäistyi yhteiskunnallisesti julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon laajentaessa palveluitaan (*artikkeli I*). Kirkko on eri tavoin pyrkinyt liittämään diakoniatyöntekijöiden palvelutehtävän osaksi kirkon virkaa (*artikkelit II, III, IV*). Mutta millaisin ehdoin se on tapahtunut? Diakonaattikiistassa on kyse seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen kulttuurisen uudelleenmäärittelyn seurauksista sen sosiaaliselle toimialueelle eli työnjaolle. Kiistassa neuvotellaan samanaikaisesti diakoniatyöntekijöiden kuulumisesta kirkon virkaan (kulttuurinen toimialue) ja heidän työtehtävistään (sosiaalinen toimialue).

Tutkimukseni osoittaa, että seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen rajat ovat joustavia ja neuvoteltavia ja sen toimialueen paikantaminen riippuu siitä, mistä neuvotellaan, kenen kanssa ja mitä vastaan (Gieryn 1999, 23–30). Kokoan tutkimustulokset analyttiseen jäsenyykseen, jossa tarkastelen lähemmin niitä perusteluja, joita eri toimijatahot ovat rajatyössä käyttäneet. Rajatyötä voidaan Gierynin mukaan (1999, 11) tehdä korostamalla erilaisuutta (*a rhetoric of difference*) tai samanlaisuutta (*a rhetoric of similarity*). Edellinen korostaa erottavia tekijöitä kun taas jälkimmäinen yhteisiä tekijöitä. Rajatyön lisäksi tulkitseen, millaista käsitystä kirkosta kyseinen argumentointi edustaa. Seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen määrittelyssä käytetään ammatillisia ja teologisia perusteluja. Ammatillisia argumentteja käyttävät ennen kaikkea ammattikunnat itse ja heidän edustamansa ammattijärjestöt ja koulutustahot. Teologisia perusteluja käytetään sen sijaan ennen kaikkea diakonaattia käsittelevissä mietinnöissä ja kirkon hallinnon dokumenteissa.

Diakoniatyöntekijät korostavat ammattinsa erilaisuutta ja samanlaisuutta toiseen ammattiin riippuen siitä, mitä he argumentoinnillaan pyrkivät tavoittelemaan. He korostavat erillisyyttä muihin ammatteihin vetoamalla ammatillisen autonomiansa säilyttämiseen työpaikkatason työnjaossa. Abbottin (1988, 71) työn ydinalueen käsite (*heartland of work*) viittaa sellaiseen ammattikunnan toimialueeseen, johon sillä on lainsäädännön tasolla ja kulttuurisesti annettu täysi kontrolli. Tällaisten ammatillisten argumenttien käyttö pitää sisällään käsityksen kirkosta koulutettujen ammattilaisten työyhteisönä. Diakoniatyöntekijät puolustavat autonomista reviiriään sekä rajankäynnissä julkiseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon että rajankäynnissä pappeihin. Artikkelissa I analysoin, millä tavalla ammatillisen autonomian puolustaminen näkyy suhteessa julkiseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Osa diakonia-

työntekijöistä kyseenalaistaa roolinsa yhteiskunnallisten palveluiden täydentäjinä ja ”sosiaalityön jatkeena” sanoen, ettei seurakuntien diakoniatyöntekijöiden tulisi lainkaan tehdä hyvinvointivaltiolle kuuluvia tehtäviä vaan keskittyä ihmisten henkiseen ja hengelliseen tukemiseen sekä etsivään ja ennaltaehkäisevään työhön. Seurakuntadiakonia on luopunut useista perinteisistä tehtävistään hyvinvointivaltion rakentamisen kaudella. Sosiaalipalveluiden karsimisen myötä 1990-luvulta lähtien osa diakoniatyöntekijöistä ei ole enää halunnut ottaa julkiselta sektorilta takaisin jo keran menettämiään alueitaan. Toisaalta osa diakoniatyöntekijöistä on sitä mieltä, että 1990-luvulla lisääntynyt taloudellinen avustaminen on mahdollistanut kirkon antaman valtuutuksen toteuttamisen auttaa niitä, ”joiden hätä on suurin ja joihin muu apu ei yllä”. Suhteessa julkiseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon diakoniatyöntekijät etsivät autonomista toimialuetta hengellisistä tehtävistä. Tällöin korostuu *kristillinen palvelu*. Julkunen (2007, 127) toteaa, että vaikka kolmannen sektorin järjestöjen työ on ammattimaista palkkatyötä, järjestöjä ei voi velvoittaa avun ja palvelujen tuottamiseen. Järjestöjen toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen ja ne ovat syntyneet jäsentensä yhteisten intressien nojalla. Järjestöt haluavat toimia itsenäisesti, eivät muuttua alistetuksi julkishallinnon jatkeeksi.

Diakonaattiprosessissa diakoniatyöntekijöille on esitetty lisättävän perinteisesti papeille kuuluneita tehtäviä (*artikkeli II*). Esitetyt uudet tehtävät näyttäivät herättävän diakoniatyöntekijöissä pelkoa työnsä autonomian heikkenemisestä suhteessa pappeihin ja joutumisesta pappien aputyövoimaksi. Uusia tehtäviä vastustavat diakoniatyöntekijät arvioivat, että uusien tehtävien myötä nykyinen toimialue eli ihmisten auttaminen arjessa jäisi huonosti hoidetuksi. Diakoniatyöntekijät itse kutsuvat oman työnsä ydintä arjen diakoniaksi. Suhteessa pappeihin korostuu siis kristillinen *palvelu*. Autonomian puolesta puhuvien diakoniatyöntekijöiden mukaan mahdollisten uusien työtehtävien tulisi olla oikeuksia, ei velvollisuuksia. Vastuu toimialueensa rajoista tulee heidän mukaansa säilyttää yksittäisellä diakoniatyöntekijällä. Diakoniatyöntekijöiden Liitto lisää, että mikäli työntekijöiden toimialuetta laajennetaan, valtuutus tehtäviin tulee sitoa vihkimykseen eikä esimiehen erillisiin päätöksiin. Abbottin (1988, 69–79) mukaan ammatin alisteisuus toiselle ammatille on alisteiselle ammatille vaikea formaalin tason ja työpaikkatason ristiriidan vuoksi.

Kuten diakoniatyöntekijät myös osa papeista rakentaa erillisyyttä vartioimalla omaa autonomista toimialuettaan. He perustelevat nykyistä vastuunjako pappien akateemisella ja teologisella tietoperustalla. Akateemiseen tietoon ja sen mukanaan tuomaan arvovaltaan vetoaminen on yksi keino ylläpitää ammatin legitimitettä (Abbott 1988, 54). Pappien teologisen ja akateemisen tietämyksen korostamisella pappien edustajat pyrkivät ylläpitämään monopoliasemaansa. Samalla kilpailevat ammattikunnat voidaan sulkea ulkopuolelle määrittelemällä toisen ammatin edustajat amatööreiksi (Gieryn 1983, 791–792). Parkinin (1979) mukaan ammattikunnan yleisin keino käyttää valtaa on rajoittaa toisten ryhmien pääsyä omalle alueelleen

(*exclusionary strategy*). Osa pappien edustajista rakentaakin diakoniatyöntekijöiden ammattikunnalle alistettua asemaa kun taas diakoniatyöntekijät itse rakentavat itselleen ammatillisesti itsenäistä asemaa.

Ammatillisten argumenttien ohella aineistossa rakennetaan ammatteja sellaisin argumentein, jotka voidaan rakentaa suhteessa kirkon omaan oppirakennelmaan. Kutsun tässä yhteydessä teologiseksi argumentoinniksi sellaista argumentointia, jossa vedotaan Raamattuun ja kirkon oppirakennelmaan. Raamattuun vetoamalla vedotaan samalla kirkon traditioihin. Teologinen argumentointi pitää sisällään käsityksen kirkosta hengellisenä yhteisönä. Päivikki Suojanen (1997, 77) on verrannut politiikan ja uskonnon ammattikieliä toisiinsa. Hän toteaa, että sekä poliitikoilla ja papeilla on asemansa nojalla ”valta käyttää erityiskieltään hallinnan välineenä hallittuja kohtaan”. Poliittisessa ja uskonnollisessa puheessa haetaan auktoriteetin vahvennusta kuulijoidensa vakuuttamiseksi esimerkiksi vahvojen henkilöiden sanomisista tai pyhinä pidetyistä kirjoista.

Teologisilla argumenteilla haetaan diakoniatyöntekijöiden ja pappien välille samanlaisuutta, ja niillä perustellaan diakoniatyöntekijöiden toimialueen laajentamista perinteisesti papeille kuuluvalla toimialueella. Artikkelissa IV osoitan, kuinka osa mietinnöistä esittää diakoniatyöntekijöiden hengellisen työn statuksen vaativan diakoniatyön toimialueen laajentamista jumalanpalvelustehtäviin, joiden sanotaan kuuluvan kirkon toiminnan ytimeen. Yksimielisyyttä ei kuitenkaan löydy sen suhteen, mitä toimialueen laajentaminen käytännössä tarkoittaisi. Uusimmissa dokumenteissa pysyvät jumalanpalvelustehtävät rajataan diakoniatyöntekijän työn ulkopuolelle. Uuden tulkinnan mukaan jumalanpalvelusyhteyttä ei tule tulkita ahtaasti konkreettisina jumalanpalvelustehtävinä vaan jumalanpalvelusyhteys toteutuu varsinaisessa diakoniatyössä. Diakoniatyöntekijät voisivat liittää tehtäväkuvaansa liturgisia tehtäviä silloin kun ne luontevasti liittyvät varsinaiseen tehtäväänsä. Ammattikuntien rajakiista konkretisoituu kirkon oppirakennelmaan liittyvässä kulttuurisessa kysymyksessä, ovatko diakonian (ja muiden diakonaattiin sisällytettävien) ja papin virat erillisiä vai osa samaa kirkon virkaa (*artikkeli II*). Näkemystä yhteisestä virasta sekä puolletaan että vastustetaan eri asiakirjoissa vetoamalla luterilaiseen oppiin.

Mietinnöissä lukijoita muistutetaan myös ekumeenisista sitoumuksista löytää yhteinen näkemys diakonian virasta eri kirkkojen kesken. Revon (2006, 68) analyysi ekumeenisen diakonaattikeskustelun etenemisestä osoittaa sen, kuinka Suomen evankelisluterilaiselle kirkolle ominainen henkilöstörakenne erilaisine pitkälle koulutettuine ja palkattuine työntekijöineen vaikeuttaa asioiden tarkastelua osana ekumeenista kontekstia, sillä osa Suomen evankelisluterilaisen kirkon viroista puuttuu muista kristillisistä kirkoista. Yhteisen teologisen näkemyksen löytymistä vaikeuttavat eri kirkkojen erilaiset toimintaympäristöt.

McGrathin (1999) mukaan traditioon vetoaminen ja Raamatun tulkitseminen kristillisen kirkon historiallisen jatkuvuuden yhteydessä on yksi kirkon yleisesti käyt-

tämistä argumenteista. Giddens (1995) liittää traditioon vetoamisen vallan käyttöön, sillä traditioiden sitovuus perustuu niiden normatiivisiin sisältöihin. Traditioissa ei ole kyse vain muuttumattoman menneisyyden kunnioittamisesta vaan ne edustavat myös sitä, mitä ”pitäisi tehdä”. Tämän tutkimuksen aineistossa kirkon traditioon vedotaan etenkin mietinnöissä ja hallinnon lausunnoissa. Artikkelissa III esitän, kuinka diakonaattiprosessin aikana seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta on haluttu laajentaa kirkollisten rinnakkaisammattiensa⁶ suuntaan perusteena varhaiskirkon diakonien toimenkuva. Nykyinen diakoniatyöntekijöiden toimialue on näiden argumenttien mukaan keskittynyt liikaa sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviin. Sen lisäksi että seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta halutaan laajentaa papiston liturgisiin tehtäviin, sen halutaan laajentuvan kristillisen kasvatuksen tehtäviin. Tutkimusaineistossani ei kuitenkaan tehdä selkeitä ehdotuksia diakoniatyöntekijöiden toimenkuvan muuttamiseksi. Toimialueen laajentaminen kasvatuksellisiin tehtäviin hoidettaisiin sen sijaan liittämällä olemassa olevia ammatteja yhteen diakonaatti-nimikkeeseen alle. Tästä virkojen kokonaisuudesta voitaisiin joidenkin esitysten mukaan käyttää nimitystä diakonin virka. Taustalla näyttää olevan ajatus, että diakonaattiin sisällytettävät ammatit ovat eriytyneitä ammatteja, joilla voidaan nähdä olevan samat, historialliset juuret. Abbottia (1988, 106, 122) tulkiten voitaisiin nähdä, että kyseiset ammatit ovat historiallisen muotoutumisensa tuloksena eriytyneet tehtäväkentiltään erikoistumisen myötä. Ammattien nimikkeitä muuttamalla voitaisiin näin poistaa ammattien väliset rajat.

Tutkimukseni osoittaa sen, että kamppailuissa diakoniatyöntekijöiden toimialueesta ammattien järjestelmän tasolla neuvotellaan samanaikaisesti useista erilaisista asioista ja työnjaollisista suhteista. Toimijat valitsevat argumentointinsa sen mukaan, mistä neuvotellaan, mitä vastaan ja minkä puolesta.

5.3 Ammatillisen sulkeuman strategiat sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä

Kuviossa 5 kokoa tutkimukseni tulokset soveltamalla Parkinin (1979) ja Witzin (1990) käsitteellisiä malleja ammatillisen sulkeuman strategioista. Tämän tutkimuksen aineistossa diakoniatyöntekijöiden erilaisuutta ja samanlaisuutta muiden ammattien kanssa korostetaan riippuen siitä, mistä neuvotellaan ja mitä tavoitellaan. Työnjaosta puhuttaessa sekä diakoniatyöntekijät että papit rakentavat erillisyyttä toiseen ammattiin korostamalla omaa ammatillista identiteettiään. Molemmat ammattiryhmät suojelevat omaa ammatillista reviiriään. Parkin (1979) kutsuu vallassa olevan ammatin pyrkimystä rajoittaa toisten ryhmien pääsyä omalle alueelleen ulossulkemisen strategiaksi (*exclusionary strategy*). Diakonaattiaineistossa osa pappien edustajista

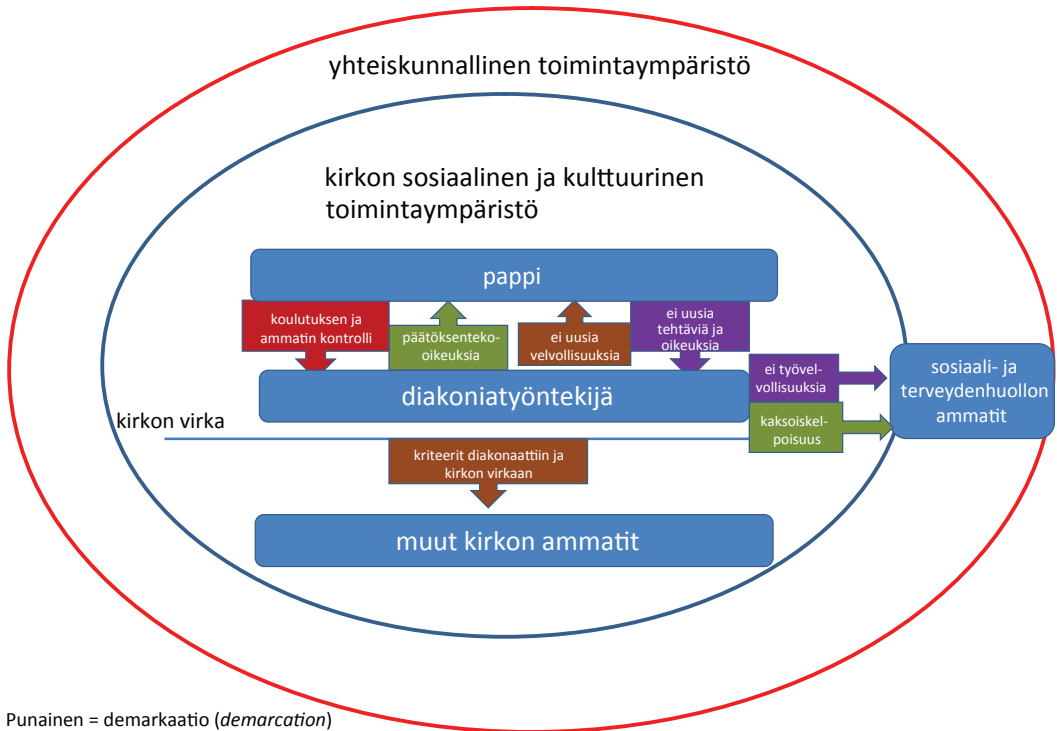
6 Rinnakkaisammattilla tarkoitan sellaisia ammatteja, joilla on samantasoinen koulutus.

perustelee nykyistä vastuunjakoa pappien akateemisella ja teologisella tietoperustalla. Anne Laiho (2005, 258) toteaa tutkimuksessaan sairaanhoitajien akateemisoitumisprojekteista, että sairaanhoitajien alistainen suhde lääkäreihin oli luonteeltaan kognitiivista. Käytännön työnjaon tasolla toimialue jaettiin laajemmin.

Vallassa oleva ammattiryhmä voi myös käyttää valtaansa kontrolloimalla hierarkiassa alemmalla olevia ammatteja (*demarcationary strategy*, Witz 1990). Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa pappien valta-asema suhteessa muihin kirkon ammatteihin on rakenteellista liittyen ammattikunnan asemaan kirkossa ja sen päätöksentekojärjestelmässä. Vastaavanlainen ”ehtoja saneleva” portinvartija-asema on lääkäreillä ollut suhteessa sairaanhoitajiin (Laiho 2005, 268). Diakoniatyöntekijät kuitenkin vastustavat pappien valta-asemaa pyrkimällä saamaan itselleen päätöksentekovaltaa korostamalla ammattien yhteisiä tekijöitä. Parkin (1979) ja Witz (1990) kutsuvat tällaista vallan käyttämistä ylöspäin anastamiseksi (*usurpation*). Liittoutumalla vallassa olevan ammatin kanssa diakoniatyöntekijät pyrkivät vahvistamaan oman ammattinsa asemaa ja vaikutusvaltaa. Diakonia-alan koulutukseen sisältyvä yhteiskunnallinen koulutus voidaan myös nähdä tällaisena vallankäyttönä, jossa yhteiskunnallisilta rinnakkaisammateilta, tässä tapauksessa sosiaali- ja terveysalalta, anastetaan koulutuksellisia resursseja.

Alistetussa asemassa olevat ryhmät voivat täydentää anastamista pyrkimällä sulkemaan omalta alueeltaan pois muita ryhmiä. Parkin (1979) ja Witz (1990) kutsuvat tätä strategiaa kaksoissulkeumaksi (*dual closure strategy*). Tämän tutkimuksen aineistossa diakoniatyöntekijät haluavat olla osa kirkon virkaa. Samalla diakonaattia ja kirkon virkaa vartioidaan määrittelemällä kriteereitä kirkon virassa toimiville ammattiryhmille. Tällaisia kriteereitä ovat mm. koulutustaso ja tehtäväalue. Diakoniatyöntekijät vartioivat omaa autonomista toimialuettaan paitsi diakonaattiin sisällytettäviltä rinnakkaisammateilta myös papeilta ja julkisen sektorin ammateilta.

Parkin (1979) ja Witzin (1990) ammatillisen sulkeuman strategioiden avulla on mahdollista tuoda esille diakoniatyöntekijöiden ammattikunnan kollektiivisia pyrkimyksistä saada itselleen sosiaalista statusta ja legitiimi asema kirkossa menettämättä omaa ammatillista identiteettiään.

Punainen = demarkaatio (*demarcation*)
 Vihreä = anastaminen (*usurpation*)
 Violetti = sulkeuma (*closure*)
 Ruskea = kaksoissulkeuma (*dual closure*)

Kuvio 5. Seurakuntien diakoniatyöntekijät ja ammatillisen sulkeuman strategiat

6

POHDINTA

Olen tutkimuksessani tarkastellut seurakuntien diakoniatyöntekijöitä ammattien sosiologisesta näkökulmasta. Aikaisemmin vastaavanlaista tutkimusta ei ole Suomessa tehty. Abbottin (1988) teoria lähtee siitä, että ammattikunnat kamppailevat keskenään toimialueestaan. Teoria on lähtökohtaisesti ristiriidassa diakoniatyöntekijöiden ammattikunnan luonteen ja sen tehtäväksiannon suhteen, sillä diakoniatyöntekijöiden tulisi auttaa niitä, joita muut eivät auta. Ammatillisena lähtökohtana on toimintaympäristöönsä sopeutuva ja sen kulloisistakin tarpeista käsin muovautuva työnjaon malli ja tehtäväkuva. Abbottin (1988) teoria ammattien järjestelmistä sekä sosiaalisen ja kulttuurisen toimintaympäristön vaikutuksista yksittäiseen ammattiin tuo kuitenkin uuden ja hedelmällisen näkökulman tutkia seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta ja eri ammattien välistä rajankäyntiä ja vuorovaikutusta sekä tunnistaa erilaisia toimialuekamppailuja. Tutkimus osoittaa myös sen, että ammattia tutkiessa on tärkeää huomioida ammatin kulttuurinen konteksti.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta olennainen kysymys on, millä tavoin tutkija voi vakuuttaa lukijansa tutkimuksen tulosten uskottavuudesta. Yvonna S. Lincolnin ja Egon G. Guban (1985) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuden osatekijät ovat samat kuin määrällisessä tutkimuksessa eli totuusarvo (*truth value*), yleistettävyyden (*applicability*), yhtäpitävyys (*consistency*) ja neutraalisuus (*neutrality*). Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden arviointikriteerit kuitenkin poikkeavat määrällisestä tutkimuksesta.

Konstruktionistinen näkökulma korostaa, ettei todellisuudesta ole olemassa yhtä ainoaa totuutta, vaan todellisuus koostuu useista erilaisista konstruktioista. Tutkimuksen avulla ei pyritä tavoittamaan objektiivista totuutta vaan tietty näkökulma asiasta. Tutkijan on tärkeää osoittaa, että tutkimuksen tuottamat rekonstruktioit tutkimattavien todellisuudesta vastaavat alkuperäisiä konstruktioita todellisuudesta (Tynjälä 1991, 387–390). Oman tutkimukseni tulosten uskottavuutta lisää perehtyneisyyteni aihealueeseen (Lincoln & Guba 1985, 301). Olen työskennellyt työurani alkuvaiheessa seurakunnan diakoniatyöntekijänä ja myöhemmässä vaiheessa diakoniatyöntekijöiden edunvalvojana ammattijärjestössä. Sisäpuolisuuden myötä minulla on ollut kompetenssia ymmärtää kirkollista sanastoa ja toimintaympäristöä. Tulosten uskottavuuden takaamiseksi olen eri yhteyksissä esitellyt tutkimustani diakoniatyöntekijöille sekä keskustellut heidän kanssaan tutkimuksesta ja sen tuloksista (Lincoln & Guba 1985, 314).

Tutkimustulosten siirrettävyys kontekstista toiseen riippuu mukaan siitä, kuinka samankaltaisia kontekstit ovat (Lincoln ja Guba 1985, 297–298). Vastuu tulosten siirrettävyyden arvioinnista jää tutkimuksen tulosten hyödyntäjälle. Tutkijan tehtävänä on kuvata tarkasti aineistonsa ja tutkimuksensa, jotta lukija voi arvioida tutkimuksen luotettavuutta sekä sitä, millä tavalla tutkimustuloksia voi soveltaa muihin tutkimuskohteisiin. Olen esitellyt tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat ja käsitteet sekä tutkimusmenetelmät ja kuvannut tutkimusprosessin vaiheet yksityiskohtaisesti. Olen kiinnittänyt erityistä huomiota aineiston paikantamiseen (Linders 2008, 476).

Tutkimukseni pääasiallinen aineisto on tuotettu eri vuosikymmeninä, ja se käsittelee diakonaattia koskevia valmisteluasiakirjoja. Aineisto on alun perin tuotettu muuhun kuin tutkimukselliseen käyttöön. Aineisto koostuu pääasiallisesti kirkon sisäisistä dokumenteista, joten aineistossa korostuu kirkollisten toimijoiden ääni kirkollisille toimijoille. Luokittelin diakonaattia käsittelevien lausuntojen toimijaryhmät kirkon keskushallinnon, rovastikuntien, ammattiryhmien ja kouluttajien lausuntoihin. Lisäksi täydensin aineistoa Diakoniatyöntekijöiden Liiton 12 paikallisen osaston lausunnolla. Tulosten raportoinnissa hyödynsin edellä mainittua luokitusta osoittaessani toimijatahoja. Vaihtoehtoiset ryhmittelyt, esimerkiksi hiippakunnittain, olisivat tuottaneet toisenlaista tietoa. Prior (2003, 26) muistuttaa, että dokumentit ovat tilanteeseen sidoksissa olevia tuotoksia, eivätkä ne siten kuvaa pysyvää tilannetta.

Samalla kun tutkimuskohteesta neuvotellaan sosiaalisesti, myös tutkimus tuottaa sosiaalista todellisuutta. Tutkijan omat oletukset ja intressit määrittävät tiedon sisältöä. (Kakkuri-Knuutila & Heinlahti 2006, 104–109.) Tunnistan, että olen tehnyt tutkimusta ainakin osittain sisäpuolisen näkökulmasta. Toisaalta olen joutunut etäännyttämään itseäni tutkimukseni kohteesta ja astunut ulos sisäpuolisen paikaltani. Ammattien sosiologiset teoriat ovat auttaneet etäännyttämään ja näkemään tutun kohteen uudella tavalla. Olen tutkimuksessani halunnut nähdä paitsi eri toimijoiden näkemysten taakse myös nostaa kriittisesti esille asioita, joista kirkollisessa toimintaympäristössä usein vaietaan. Tällaisia vaiettuja asioita ovat esimerkiksi kirkollinen hierarkia, päätöksentekovallan käyttö ja sukupuoli. Tutkimusprosessin aikana havaitsin omakohtaisesti edellä mainittujen asioiden arkaluonteisuuden.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta olennainen kysymys on, voidaanko aineistolla vastata esitettyyn kysymykseen. Tämän tutkimuksen tulokset kertovat siitä, millaisia näkemyksiä kirkolliset toimijatahot esittävät seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueesta kirkon sisäisessä keskustelussa. Diakonaattiprosessissa on kyse kirkko-instituution toiminnallista järjestystä organisoiva prosessi. Julkisen mielipiteen tasolla painottuvat toisenlaiset kirkolliset tehtävät. Suomalaiset toivovat kirkolta ennen kaikkea sitä, että kirkko keskittyisi vaikeuksissa olevien ihmisten auttamiseen (Monikasvoinen kirkko... 2008, 51–52). Tulkitseen niin, että tämän tutkimuksen aineistossa käydään keskustelua kirkon sisäisestä itseymmärryksestä ja niistä

reunaehdoista, joiden sisällä seurakuntien diakoniatyöntekijät toimivat. Aineistossa korostuu koulutettujen ammattilaisten ääni ja intressit. Maallikoiden ääni jää tässä tutkimuksessa hiljaiseksi.

Tämän tutkimuksen perusteella hahmottelen erilaisia vaihtoehtoisia skenaarioita seurakuntien diakoniatyöntekijöille. *Ensimmäisessä skenaariossa* diakoniatyöntekijät ovat osa kirkon virkaa, mutta tehtäväkuva on nykyistä liturgisempi. Tällöin kirkko vetäytyy jossakin määrin hyvinvointitehtävistään. *Toisessa skenaariossa* diakoniatyöntekijät tekevät palvelutehtäväänsä kirkon toimintaympäristössä osana kirkon virkaa, ja palvelu nähdään kulttuurisesti yhdeksi kirkon perustehtäväksi. Osana kirkon virkaa diakoniatyöntekijöillä on vastaavanlaiset hallinnolliset oikeudet kuin papeilla. *Kolmannessa skenaariossa* palvelu jätetään kirkon viran ulkopuolelle. Diakoniatyöntekijät toimivat kuitenkin kirkon toimintaympäristössä yhtäläisillä hallinnollisilla oikeuksilla kuin papit, sillä osallisuus kirkon hallintoon ei edellytä kirkon viran tuomaa statusta. *Neljännessä skenaariossa* diakoniatyöntekijät toimivat kirkon toimintaympäristössä toteuttaen palvelutehtäväänsä kirkon viran ulkopuolella ja alisteisessa asemassa kirkon virassa oleviin. *Viidennessä skenaariossa* diakoniatyöntekijät toimivat palvelun tuottajina joko seurakunnissa tai nykyistä suuremmassa määrin kirkon ulkopuolella erilaisissa palveluja tuottavissa diakonisissa organisaatioissa. Kansalaisyhteiskunnan sijaan diakoniatyö asettuu palveluiden tuottajaksi. Vastaavanlainen järjestelmä on löydettävissä mm. Saksasta (Haas 2006).

Toisessa, kolmannessa ja neljännessä skenaariossa diakoniatyöntekijöiden toimialue säilyy nykyisenkaltaisena keskittyen palvelutehtävään. Diakonian teologinen ymmärrys ja diakoniatyöntekijöiden asema kirkon hierarkiassa sen sijaan vaihtelevat skenaarioiden välillä. Tässä yhteydessä on syytä kysyä, voiko kirkossa kokea tekeväänsä kirkon ”varsinaista työtä” työskennellessään palvelutehtävässään. Myös Jokela (2011) pohtii sitä, olisiko diakonian ominta hengellisyyttä pitää heikoimpien puolta.

Ensimmäinen ja viides skenaario muuttavat oleellisesti nykyisenkaltaisen seurakuntadiakonian toimialuetta. Ensimmäisen skenaarion aikaisempaa liturgisempi tehtäväkuva eriyttää ammatillista seurakuntadiakoniaa julkisesta sosiaali- ja terveydenhuollosta. Viidennen skenaarion palveluiden tuottajana seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialue muuttuu julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon kaltaiseksi. Sakari Möttönen (2010, 220–221) on tarkastellut kuntien vuorovaikutussuhteita paikallisessa hyvinvointipolitiikassa. Hän toteaa, että markkinasuhteissa kunnat edellyttävät järjestöiltä toiminnan tuotteistamista. Järjestöjen toimialue kaventuu ja ne tulevat riippuvaisiksi kunnista. Kyseisessä skenaariossa diakoniatyöntekijöiden arvostamat vapaus ja joustavuus vähenevät. Stig Linde (2011) on tutkinut väitöskirjassaan laatuja järjestelmien soveltamista Ruotsin kirkon seurakunnissa ja niiden diakoniatyössä.

Tutkimuskohteen rajauksien vuoksi useita mielenkiintoisia näkökulmia on jätetty tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Ammattien sosiologinen kirjallisuus korostaa

Evettsin (1999) mukaan ammattikunnan yhtenäisyyttä, vaikka useat ammattikunnat koostuvat erilaisista erikoistuneista osaryhmistä. Useat ammatit sisältävät järjestelmiä järjestelmä sisällä. Näissä järjestelmissä saattaa olla erilaisia ammatillisia projekteja samanaikaisesti käynnissä. Myös Abbott (1988, 118) tunnistaa ammattikuntien heterogeenisuuden. Diakoniatyöntekijöiden ammattikunnan sisäisen eriytymisen olen rajannut tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Abbottin (1988) teoria ammattien järjestelmistä ja rajakamppailuista tarjoaa jatkoa ajatellen mielenkiintoisen näkökulman tarkastella diakoniatyöntekijöiden ammattikunnan sisäisiä rajankäyntejä – etenkin jos diakoni-nimikkeen alle liitetään diakonaattiprosessin myötä uusia ammattikuntia. Abbottin (1988) teoriaa olisi mielenkiintoista soveltaa tutkittaessa myös työpaikkatason työnjakoa seurakunnissa tai etsittäessä kansanvälisistä keskusteluista yhteisiä näkemyksiä diakonian viralle.

Tutkimus kiinnittyy sosiaali- ja terveydenalan piirissä tehtävän yksityisen ja julkisen työn järjestäytymiseen ja kehittymiseen. Olisi mielenkiintoista tarkastella ammattien järjestelmän näkökulmasta, millä tavoin julkisen sektorin ja kolmannen sektorin työnjako määräytyy sosiaali- ja terveydenalalla. Mikä työ on Hughesin (1958) termiä käyttäkseni ”likaista työtä”, joka halutaan luovuttaa ammattien välisessä työnjaossa toisille ammatikunnille? Abbott (1981) liittää ammatillisen puhtauden kykyyn keskittyä ammatin osalta keskeisiin, selkeisiin ydintehtäviin.

Kirkko toimintaympäristönä korostaa vapaaehtoistyön merkitystä toiminnassaan. Rajat vapaaehtoiin halutaan pitää mahdollisimman matalalla, samanaikaisesti kun Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa on kirkollisessa kontekstissa poikkeuksellisen erikoistunut koulutettu henkilöstö. Lisäksi vastuu diakoniasta on kirkollisen lainsäädännön mukaan kaikilla seurakuntalaisilla. Tämän tutkimuksen puitteissa ei ollut mahdollista tutkia diakoniatyöntekijöiden ja vapaaehtoisten välistä työnjakoa. Ammattien sosiologinen näkökulma voisi kuitenkin avata uusia näkökulmia myös tämän rajan näkyväksi tekemiseen ja reflektointiin.

Diakonaatista on käyty keskustelua yli 30 vuotta, ja tätä kirjoitettaessa lopullisia päätöksiä Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa ei edelleenkään ole tehty. Tutkimuksen edetessä kirkollinen päätöksentekojärjestelmä onkin alkanut kiinnostaa minua yhä suuremmissa määrin. Tämä tutkimus osoittaa kirkollisen politiikan moniäänisyyden. Kirkossa neuvotellaan samanaikaisesti useista eri asioista, ja päätöksentekoon ja niiden valmisteluun osallistuu useita eri toimijatahoja, vaikka lopulliseen päätöksentekoon osallistuvat yleisimmin papit ja maallikot. Vaikka tämän tutkimuksen aineiston valossa korostuu kirkon pyrkimys ja halu löytää yksimielisyys diakonaatista, yhtenäisen näkemyksen löytämiseen oman haasteensa tuo se, että kirkko voidaan tulkita toimijana niin eri tavoin.

KIRJALLISUUS

- Abbott Andrew (1981): Status and Status Strains in the Professions. *American Journal of Sociology* 86(4):819–835.
- Abbott Andrew (1988): *The System of Professions. An Essay on the Division of Expert Labor.* The University of Chicago, Chicago.
- Abbott Andrew (2001): *Time Matters on theory and method.* The University of Chicago Press, Chicago & London.
- Abbott Andrew (2005a): The Sociology of Work and Occupations. Teoksessa *The Handbook of Economic Sociology*, 2nd ed, ss. 307–330. Toim. R. Swedberg ja N.J. Smelser, Russell Sage Foundation and Princeton University Press, New York ja Princeton.
- Abbott Andrew (2005b): Linked Ecologies: States and Universities as Environments for Professions. *Sociology Theory* 23(3):245–274.
- Aldridge Alan (1987): In the Absence of the Minister: Structures of the Subordination on the role of deaconess in the Church of England. *Sociology* 21(3):377–392.
- Allen Davina (2000): Doing occupational Demarcation. The “Boundary-Work” of Nurse Managers in a District General Hospital. *Journal of Contemporary Ethnography* 29(3):326–356.
- Bagilhole Barbara (2003): Prospects for Change? Structural, Cultural and Action Dimensions of the Careers of Pioneer Women Priests in the Church of England. *Gender, Work and Organization* 10(3):361–377.
- Berger Peter L. ja Luckmann Thomas (2000): *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma.* Gaudeamus, Helsinki.
- Brante Thomas (1988): Sociological Approaches to the Professions. *Acta Sociologica* 31(2):119–142.
- Brante Thomas (1990): Professional types as a strategy of analysis. Teoksessa *Professions in Theory and History. Rethinking the Study of the Professions*, ss. 75–93. Toim. Michael Burrage ja Rolf Thorstendahl, Sage Publications, London.
- Bryman Alan (1985): Professionalism and the Clergy: A Research Note. *Review of Religious Research*, 26(3):253–260.
- Burrage Michael, Jarausch Konrad ja Siegrist Hannes (1990): An actor-based framework for the study of the professions. Teoksessa *Professions in Theory and History. Rethinking the Study of the Professions*, ss. 203–225. Toim. Michael Burrage ja Rolf Thorstendahl, Sage Publications, London.
- Christopherson Richard W. (1994): Calling and Career in Christian Ministry. *Review of Religion Research* 35(3): 219– 237.
- Collins John N. (2009): Is the diaconal ministry based on a misunderstanding? *Diakonian tutkimus* 6(2):148–155.

- Collins Randall (1990): Market closure and the conflict theory of the professions. Teoksessa *Professions in Theory and History. Rethinking the Study of the Professions*, ss. 24–43. Toim. Michael Burrage ja Rolf Torstendahl, SAGE, London – Newbury Park – New Delhi.
- Davies Celia (1995): *Gender and the Professional Predicament in Nursing*. Open University Press, Buckingham.
- Davies Celia (1996): The Sociology of Professions and the Profession of Gender. *Sociology* 30:661–678.
- Diakoniatyöntekijöiden Liiton toimintakertomus 2010.
- Dingwall Robert ja King Michael D. (1995): Herbert Spencer and the Professions: Occupational Ecology Reconsidered. *Sociological Theory* 13(1):14–24.
- Edmondson Ricca (1984): *Rhetoric in Sociology*. The Macmillan Press Ltd, London and Basingstoke.
- Etzioni Amitai (1969): Preface. Teoksessa *The Semi-Professions and Their Organization*. Toim. Etzioni Amitai, The Free Press A division of Macmillan Publishing Co, New York.
- Evertsson Lars (2000): The Swedish Welfare State and the Emergence of Female Welfare State Occupations. *Gender, Work and Organization* 7(4):230–241.
- Evertsson Lars (2002): Valfärdspolitik och kvinnoyrken. Organisation, välfärdsstat och professionaliseringens villkor. Sociologiska institutionen, Umeå universitet.
- Evertsson Lars ja Lindqvist Rafael (2005): Welfare state and women's work: the professional projects of nurses and occupational therapists in Sweden. *Nursing Inquiry* 12(4):256–268.
- Evetts Julia (1999): Professional Identities, State and international dynamics in engineering. Teoksessa *Professional Identities in Transition. Cross-cultural dimensions*, ss. 13–25. Toim. Inga Hellberg, Mike Saks ja Celia Benoit. Department of Sociology. Göteborg University, Göteborg.
- Fisher Donald (1990): Boundary-work and Science. The Relation between Power and Knowledge. Teoksessa *Theories of Science in Society*, ss. 98–119. Toim. S.E. Cozzieni ja T.F. Gieryn, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis.
- Ference Thomas P., Goldner Fred H. ja Ritti R. Richard (1971): Priests and church. The Professionalization of an Organization. *American Behavioural Scientist* 14(4): 507–524.
- Foster Elissa ja Bochner Arthur P. (2008): Social Constructionist Perspectives in Communication Research. Teoksessa *Handbook of Constructionist Research*, ss. 85–106. Toim. James A. Holstein ja Jaber F. Gubrium, The Guilford Press, New York – London.
- Freidson Eliot (1970a): *Profession of Medicine. A Study of the Sociology of Applied Knowledge*. Dodd, Mead & Co., New York.
- Freidson Eliot (1970b): *Professional Dominance. The Social Structure of Medical Care*. Atherton Press, New York.
- Freidson Eliot (1977): The Futures of Professionalisation. Teoksessa *Health and the Division of Labour*, ss. 14–40. Toim. Margaret Stacey, Margaret Reid, Christian Heath ja Robert Dingwall, Croom Helm, Lontoo.

- Freidson Eliot (1994): *Professionalism Reborn. Theory, Prophecy and Policy*. Polity Press, Cambridge.
- Gannon Thomas M. (1971): Priest/minister: Profession or non-profession? *Review of Religion Research* 12(2): 66–79.
- Giddens Anthony (1995): Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa *Nykyajan jäljillä*, 83–152. Toim. Ulrich Beck, Anthony Giddens ja Scott Lash, Vastapaino, Tampere.
- Gieryn Thomas F. (1983): Boundary-work and the Demarcation of Science from Non-science: Strains and Interests in Professional Ideologies of Scientists. *American Sociological Review* 48: 781–795.
- Gieryn Thomas F. (1999): *Cultural boundaries of Science. Credibility on the Line*. The University of Chicago Press, Chicago & London.
- Gothóni Raili ja Jantunen Eila (2010): Käsitteitä ja käsityksiä diakoniatyöstä ja diakonisesta työstä. *Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia* 25.
- Grönlund Henrietta (2010): Yhdenvertaisuus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon työyhteisöissä. *Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja* 2010:4.
- Grönlund Henrietta ja Björklund Liisa (2009): Kirkko heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllistäjänä. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja* 28/2009.
- Grönlund Henrietta ja Hiilamo Heikki (2005): Diakonian resurssit ja alueellinen tarve. Panostetaanko diakoniaan kunnan huono-osaisuuden mukaan? *Diakonian tutkimus* 2(2): 98–115.
- Grönlund Henrietta ja Hiilamo Heikki (2006): Diakonityö hyvinvointivaltion mittarina. *Yhteiskuntapolitiikka* 71(2): 134–145.
- Grönlund Henrietta ja Pessi Anne Birgitta (2011): Julkista vai kansalaisyhteiskunnan apua? Auttaminen Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa. Teoksessa *Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*, ss. 229–247. Toim. Anne Birgitta Pessi ja Juho Saari, *Diakonia-ammattikorkeakoulu A tutkimuksia* 31.
- Haas Hanns-Stephan (2005): Valtio, markkinat ja diakonia. *Saksalainen näkökulma. Diakonian tutkimus* 3(1): 43–51.
- Haavio-Mannila Elina (1962): Kotona sairastavien hoidontarve Suomen maalaiskunnissa. Suomen Terveysseurayhdistyksen ja Lääkintöhallituksen kansanterveysosaston toimesta suoritettu tutkimus. Helsinki 1962.
- Heikkinen Vesa (2000): Virallisen ideologiaa. Teoksessa *Teksti työnä, virka kielenä*, ss. 297–326. Toim. Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa ja Ulla Tiililä, Gaudeamus, Helsinki.
- Heiskala Risto (1994): Talcott Parsons ja rakennefunkcionalismi. Teoksessa *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*, ss. 88–120. Toim. Risto Heiskala, Gaudeamus, Helsinki.
- Helander Eila (2003): Naiset uskonnollisissa yhteisöissä. Teoksessa *Muutoksen tulkkina. Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa*, ss. 243–256. Toim. Eila Helander, Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos, Helsinki.
- Henriksson Lea (1989): Sukupuolijako terveystyön ammatillistumisessa. *Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja*, vol 14 (Naistutkimusnumero): 105–126.
- Henriksson Lea (1998): Naisten terveystyö ja ammatillistumisen politiikka. Tampereen yliopisto, terveystieteen laitos. *STAKES tutkimuksia* 88, Helsinki.

- Henriksson Lea (2000): Profiisit ja sukupuoliin välinen työnjako terveystyössä. Teoksessa Terveystieteiden suuntauksia, ss. 85–103. Toim. Ilka Kangas, Sakari Karvonen ja Annika Lillrank, Gaudeamus, Helsinki.
- Henriksson Lea, Wrede Sirpa ja Burau Viola (2006): Understanding Professional Projects in Welfare Service Work: Revival of Old Professional? Gender, Work and Organization 13(2): 174–192.
- Henttonen Kai (1997): Voiko sen tehdä toisinkin? Diakoniatieteen lähtökohdat ja valinnat. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisusarja C 1997:1.
- Hietala Kari Juhani (2007): Valta dualistisessa julkishallinnossa. Tarkastelussa kunta ja seurakunta. Tampereen yliopisto, Yhdyskuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Hiidenmaa Pirjo (2000): Poimintoja virkakielen rekisteristä. Teoksessa Teksti työnä, virka kielenä, ss. 35–62. Toim. Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa ja Ulla Tiililä, Gaudeamus, Helsinki.
- Hiilamo Heikki (2008): Diakonaatti ja teologia. Diakoniatutkimus 5(2): 105–106.
- Hughes Everett C. (1958): Men and their work. The Free Press, Glencoe, Illinois.
- Hänninen Sakari (2002): Kertovatko hallinnan tekstit hallinnan käytännöistä? Teoksessa Kieli yhteiskunnassa – yhteiskunta kielessä, ss. 35–43. Toim. Anna Mauranen ja Liisa Tiittula, AFinLAN vuosikirja 2002. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja no. 60. Jyväskylä.
- Iivari Juhani & Karjalainen Jouko (1999): Diakoniat köyhät. Epävirallinen apu perusturvan paikkaajana. Stakes, Raportteja 235.
- Jalagin Seija (2006): ”Kuinka voisi yhden naisen ääni kuulua”. Suomalaiset naislähetit norminrikkoina. Teologinen Aikakauskirja 1/2006: 105–116.
- Jauhonen Anne (2006): Diakoniat hoitotyön ytimessä. Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveyshallinnon laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Jokela Ulla (2011): Diakoniatyön paikka ihmisten arjessa. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta. Väitöskirja.
- Jokinen Arja (1999a): Vakuuttavan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Diskurssianalyysi liikkeessä, ss. 126–159. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen, Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja (1999b): Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Diskurssianalyysi liikkeessä, ss. 37–53. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen, Vastapaino, Tampere.
- Jolkkonen Jari (2006): Onko köyhyys kohtalo vai valinta? Diakoniat teologisia perusteita. Diakoniatutkimus 3(2): 112–132.
- Jolkkonen Jari (2008): Diakoniat tehtävä ja virka. Kari Latvuksen tutkimuksen arviointia. Diakoniatutkimus 5(2): 170–178.
- Julkunen Raija (2004): Hyvinvointipalvelujen uusi politiikka. Teoksessa Hyvinvointityön ammatit, ss. 168–186. Toim. Lea Henriksson & Sirpa Wrede, Gaudeamus, Helsinki.
- Julkunen Raija (2007): Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Stakes, Helsinki.

- Juntunen Elina (2006): Diakoniatyön taloudellinen apu ja viimesijaisen sosiaaliturvan aukot. Teoksessa Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta, ss. 51–176. Toim. Elina Juntunen, Henrietta Grönlund ja Heikki Hiilamo, Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:7, Helsinki.
- Juntunen Elina, Grönlund Henrietta ja Hiilamo Heikki (2006): Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:7, Helsinki.
- Juntunen Elina (2007): ”Koska se on muutakin kuin osto-osoitus”. Diakoniatyöntekijöiden kokemuksia taloudelliseen avustamiseen motivoivista tekijöistä. *Diakonian tutkimus* 4(2): 87–108.
- Kakkuri-Knuutila Marja-Liisa (1998): Retoriikka. Teoksessa *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*, ss. 233–272. Toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila, Gaudeamus, Helsinki.
- Kakkuri-Knuutila Marja-Liisa ja Halonen Ilpo (1999): Argumentaatioanalyysi ja hyvän argumentin ehdot. Teoksessa *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*, ss. 60–113. Toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila, Gaudeamus, Helsinki.
- Kakkuri-Knuutila Marja-Liisa & Heinlahti Kaisa (2006): Mitä on tutkimus? Argumentaatio ja tieteenfilosofia. Gaudeamus, Helsinki.
- Kakkuri-Knuutila Marja-Liisa ja Ylikoski Petri (1999): Merkitys ja tulkinta. Teoksessa *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*, ss. 24–33. Toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila, Gaudeamus, Helsinki.
- Kalela Jorma (2000): *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki.
- Kallunki Valdemar, Pesonen Heikki ja Yeung Anne Birgitta (2006): Kirkon paikka paikkaajana? Diakoniatyön kuntayhteistyö kirkon aseman osoittajana. *Teologinen Aikakauskirja* 5/2006: 449–467.
- Kallunki Valdemar (2010): Yhteisön ja yhteiskunnan ehdoilla. Seurakuntien ja kuntien yhteistyö vuorovaikutuksen näkökulmasta. Käytännöllisen teologian laitos, Helsingin yliopisto. Väitöskirja.
- Kauppinen-Perttula Ulla Maija (1999): Fullfilled by Vocation or Exploited by it? Women ’s ”Contest with Weakness” Discourse under the Pressures of Idealized Deaconess Vocation. *Norsk Teologisk Tidsskrift* 100:3–17.
- Kauppinen-Perttula Ulla Maija (2004): *Kutsumus, Palvelustyö, Jaksaminen. Sisaret Oriveden leprasairaalassa 1904–1953*. Tampereen yliopisto. Väitöskirja.
- Kettunen Paavo (2001): Leipää vai läsnäoloa? Asiakkaan tarve ja diakoniatyöntekijän työnäky laman puristuksessa. *Kirkon tutkimuskeskus Sarja A Nro 76*, Jyväskylä.
- Kinnunen Kaisa (toim.) (2009): *Sairas köyhyys. Tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä*. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:7.
- Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055/1993.
- Kirkkolaki 26.11.1993/1054.

- Konttinen Esa (1991): Perinteisesti moderniin. Profiisoiden yhteiskunnallinen synty Suomessa. Vastapaino, Tampere.
- Konttinen Esa (1998): Profiisoiden aikakausi. Teoksessa Asiantuntemuksen politiikka – profiisiot ja julkisvalta Suomessa, ss. 29–47. Toim. Juri Mykkänen ja Ilpo Koskinen, Yliopistopaino, Helsinki.
- Kopperi Kari (2009): Pitääkö diakonian ja diakonian viran perustua Raamattuun. Kommentti John N. Collinsin esitykseen ”Perustuuko diakonian virka väärinymmärrykseen?” Diakonian tutkimus 6(2): 156–158.
- Koskinen Ilpo (1995): Laadullisen tutkimusprosessin rakenteesta. Teoksessa Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla, ss. 51–64. Toim. Jaakko Leskinen, Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Kotisalo Helena (2002): Diakoniatyön ja diakonisen hoitotyön toteutuminen Kuopion hiippakunnan diakonisojen arvioimana. Kuopion yliopisto, Hoitotieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Lahdensuo Laura (2001): Uskon ja rakkauden tie. Diakonian teologian nykykuva Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta, Käytännöllisen teologian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Laiho Anne (2005): ”Sisar tieteen saloissa” – sairaanhoitajien akatemisoimisprojekti Pohjoismaissa 1900-luvulla. Turun yliopiston julkaisuja C 232. Väitöskirja.
- Lamont Michèle ja Molnár Virág (2002): The Study of Boundaries in the Social Sciences. Annual Review of Sociology 28:167–195.
- Larson Magali Sarfatti (1977): The Rise of Professionalism. University of California Press, Berkeley CA.
- Latvus Kari (2009): Diakonian virka uusimman raamatuntutkimuksen valossa. Väärinkäsityksiä ja tosi rakkautta. Diakonian tutkimus 6(1): 36–46.
- Launonen Pekka (2004): Nuorisonohjaajasta nuorisotyönohjaajaksi. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nuorisotyönohjaajien koulutus ja ammattitaidon muuttuvat tulkinnat 1949–1996. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A 8.
- Lehtiö Pirkko (2002): Naisten pitkä tie kirkon virkoihin. Teoksessa Eevan tie alttarille. Nainen kirkon historiassa, ss. 196–209. Toim. Minna Ahola, Marjo-Riitta Antikainen ja Päivi Salmesvuori, Edita, Helsinki.
- Liljegren Andreas (2008): Professionellt gränsarbete – socionomexemplet. Göteborgs universitetet. Institutionen för social arbete. Skriftserien 2008:2. Akademisk avhandling.
- Lincoln Yvonna S. ja Guba Egon G. (1985): Naturalistic Inquiry. Sage Publication, Beverly Hills, CA.
- Linde Stig (2011): Församlingen i granskningsområdet. Lunds universitet, Socialhögskolan. Akademisk avhandling.
- Linders Annulla (2008): Documents, Texts, and Archives in Constructionist Research. Teoksessa Handbook of Constructionist Research, ss. 467–490. Toim. James A. Holstein ja Jaber F. Gubrium, Guilford Publications, New York.
- Majander Mikko (2002): Periodisointi, nimeäminen, historiakäsitys. Tieteessä tapahtuu 5/2002: 15–18.

- Mannila Simo (2000): Terveys sosiologian varhaisvaiheet. Teoksessa Terveys sosiologian suuntauksia, ss. 12–26. Toim. Ilka Kangas, Sakari Karvonen ja Annika Lillrank, Gaudeamus, Helsinki.
- Markkola Pirjo (1999): Diakonissan mellan det privata och det offentliga. Kvinnlig diakoni i Sverige och Finland 1880–1940. Teoksessa Den privat-offentliga gränsen. Det sociala arbetets strategier och aktörer i Norden 1860–1940, ss. 169–206. Toim. Monika Janfeld, Nordiska Ministerråd, Copenhagen.
- Markkola Pirjo (2000): Promoting Faith and Welfare. The Deaconess Movement in Finland and in Sweden, 1850–1930. *Scandinavian Journal of History* 25(1&2): 101–118.
- Markkola Pirjo (2002): Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920. Suomen kirjallisuuden seura, Tampere.
- McDuff Elaine M. (2001): The Gender Paradox in Work Satisfaction and the Protestant Clergy. *Sociology of Religion* 62(1): 1–21.
- McDuff Elaine M. ja Mueller Charles W. (2000): “The Ministry as an Occupational Labor Market”. *Work and Occupations* 1(27): 89–116.
- McGrath Alister E. (1999): Kristillisen uskon perusteet. Johdatus teologiaan. Kirjapaja, Helsinki.
- Molina Seija (2010): Naiset ja naisten puheet kirkolliskokouksen naispappeuskeskusteluissa vuosina 1974–1987. Käytännöllisen teologian laitos, Helsingin yliopisto. Väitöskirja.
- Monahan Suzanne C. (1999): Who Controls Church Work? Organizational Effects on Jurisdictional Boundaries and Disputes in Churches. *Journal for the Scientific Study of Religion* 38(3): 370–385.
- Monikasvoinen kirkko (2008): Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2004–2007. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 103, Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.
- Mustakallio Hannu (2001): Palvelun poluilla Pohjois-Suomessa. Oulun diakonissakoti 1896–1916. Oulun diakonissalaitoksen säätiö, Oulu.
- Myllylä Marjatta (2004): Diakonisen hoitotyön mallin rakentaminen. Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveystieteiden laitos. Väitöskirja.
- Määttä Timo (2004): ”Sinne missä hätä on suurin.” Lakisääteinen diakoniatyö Kalajoen rovastikunnassa 1944–1982. Suomen Kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 192. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki. Väitöskirja.
- Möttönen Sakari (2010): Yhteisöllisyyttä rakentava sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka paikallistasolla. Teoksessa Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin, ss. 205–228. Toim. Heikki Hiilamo ja Juho Saari, Diakoniamattikorkeakoulu. A Tutkimuksia 27, Helsinki.
- Möttönen Sirja (1994): Diakoninen hoitotyö diakonissakoulutuksessa. Kuopion yliopisto, Hoitotieteen laitos. Pro gradu -tutkielma
- Nason-Clark Nancy (1987): Are Women changing the Image of Ministry? *Review of Religious Research* 28(4): 330–340.
- Nesbitt Paula D. (1993): Dual Ordination Tracks: Differential Benefits and Costs for Men and Women Clergy. *Sociology of Religion* 54(1): 13–30.

- Nesbitt Paula (2007): Keepers of the Tradition: Religious Professionals and their Careers. Teoksessa *The SAGE Handbook of the Sociology of Religion*, ss. 295–322. Toim. James A. Beckford ja N.J. Demerath III, SAGE Publications, London – Thousand Oaks – New Delhi – Singapore.
- Niemelä Kati (2004): Uskonko niin kuin opetan? Seurakuntatyöntekijä uskon ja elämän ristipaineessa. *Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja* 85.
- Niemelä Pauli (1986): Näkökohtia diakonin ammattikuvasta empiirisen tutkimuksen valossa. *Diakonian vuosikirja* 3.
- Norris Pauline (2001): How "we" are different from "them": occupational boundary maintenance in the treatment of musculo-skeletal problems. *Sociology of Health and Illness* 23(1): 24–43.
- Paley John (2006): Spirituality and secularization: nursing and the sociology of religion. *Journal of Clinical Nursing* 17(2): 175–186.
- Palonen Kari (1988): *Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon*. Vastapaino, Tampere.
- Palonen Kari (1997): Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta. *SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja* 11, Jyväskylän yliopisto.
- Parkin Frank (1979): *Marxism and Class Theory: A Bourgeois Critique*. University Press, New York: Columbia.
- Parsons Talcott (1937): *The Structure of Social Action: A study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers*. The Free Press, New York.
- Parsons Talcott (1951): *The Social System*. The Free Press, New York.
- Perelman Chaïm (1996): *Retoriikan valtakunta*. Vastapaino, Tampere.
- Perelman Chaïm ja Olbrechts-Tyteca Lucie (2003): *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana.
- Peräkylä Anssi (1995): Kvalitatiivisen tutkimuksen kohteet ja ihmiskuva. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla*, ss. 39–49. Toim. Jaakko Leskinen, Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Pesonen Heikki (2004): *Vihertyvä kirkko. Suomen evankelisuterilainen kirkko ympäristötoimijana*. Suomen Tiedeseura, Helsinki.
- Purra Kaija (2001): *Palvelija vai asianajaja – Vantaan seurakuntayhtymän diakonia-työntekijöiden ammatti-identiteetti*. Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta, Käytännöllisen teologian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Pyörälä Eeva (1995): Kvalitatiivisen tutkimuksen metodologiaa. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla*, ss. 11–25. Toim. Jaakko Leskinen, Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Rask Katja, Kainulainen Sakari ja Pasanen Stina (2003a): *Diakoniatyön ja kirkon nuorisotyön arki vuonna 2002. Diakonia-ammattikorkeakoulu. A Tutkimuksia* 3, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.
- Rask Katja, Kainulainen Sakari ja Pasanen Stina (2003b): *Koulutuksen antamat valmiudet seurakuntatyöhön. Diakonia-ammattikorkeakoulu. A Tutkimuksia* 4. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.

- Repo Matti (2006): Ekumeeninen diakonaattikeskustelu etenee. *Diakonian tutkimus* 3(1): 52–73.
- Riisio Hilkka (2004): Missä hätä on suurin? Diakoniatyöntekijöiden näkemyksiä diakoniasta ja sen kohteesta *Diakonia-lehdessä* 1990–1995. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Rinne Risto ja Jauhainen Arto (1988): Koulutus, professionalisoituminen ja valtio. Julkisen sektorin koulutettujen reproduktioammattikuntien muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A 128.
- Riska Elianne (2000): Interaktionismin teoreettiset juuret ja kehitys terveys sosiologiassa. Teoksessa *Terveys sosiologian suuntauksia*, ss. 27–37. Toim. Ilka Kangas, Sakari Karvonen ja Annika Lillrank, Gaudeamus, Helsinki.
- Riska Elianne (2001): *Medical Careers and Feminist Agendas: American, Scandinavian and Russian Women Physicians*. Aldine de Gruyter, New York.
- Ritokoski Sami ja Valtonen Minna (2003): Miten suunta löytyy? Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijat kutsumusta, ammatillista identiteettiä ja työhön sijoittumista pohtimassa. *Diakonia-ammattikorkeakoulu. B Raportteja* 15, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.
- Ruotsalainen Kari (2002): Auttajana kirkon ja yhteiskunnan leikkauspisteessä. Kirkon perheneuvojen käsitys työstään. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 230, Helsinki.
- Ryynänen-Karjalainen Lea (2002): Sukupuolesta huolimatta. Naiskanttorit Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Sibelius Akatemia. Väitöskirja.
- Ryökäs Esko (2000): Oppiiko diakonian? Vuosina 1986 ja 1987 hyväksytyjen diakonian koulutusohjelmien onnistuneisuus. Kirkon tutkimuskeskus, Sarja B Nro 79.
- Ryökäs Esko (2006): Kokonaisdiakonia. Diakoniakäsityksen opilliset liittymät. *Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia* 14, Helsinki.
- Ryökäs Esko (2007): Mitä diakonian pitäisi olla. *Diakonian tutkimus* 4(1): 57–64.
- Rättyä Lea (1998): Diakoniatoimistojen asiakkaiden kokemukset avun ja tuen saamisesta. Oulun yliopisto, Hoitotieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Rättyä Lea (2004): Diakoniatyöntekijöiden kuvauksia työstään ja siinä jaksamisestaan. Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveyshallinnon laitos. Lisensiaatin työ.
- Rättyä Lea (2010): Diakoniatyö yksilöllisenä ja yhteisöllisenä auttamisena yhteiskunnallisessa muutoksessa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. *Yhteiskuntatieteet* 179. Väitöskirja.
- Saarinen Satu (2005): ”On sovelias ikeeni ja keveä on kuormani”. Naispastoreiden kokemuksia pappeudestaan Oulun hiippakunnassa 1980-luvulta 2000-luvun alkuun. Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Väitöskirja.
- Sihvo Jouko (1969): *Diakonia – kutsumus ja ammatti*. WSOY, Porvoo.
- Sihvo Jouko (1974): *Diakoni seurakuntatyössä ja sosiaalihuollossa*. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja A N:o 26, Tampere.
- Simonen Leila (1990): *Contradictions of the Welfare State, Women and Caring. Municipal homemaking in Finland*. *Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 295*, Tampere.
- Sinkkonen Sirkka (1965a): Pääkaupungin seurakuntasisar työkentällään I. *Diakonia* 6(2): 29–34.

- Sinkkonen Sirkka (1965b): Pääkaupungin seurakuntasisar työkentällään III. *Diakonia* 6(4): 65–68.
- Sinkkonen Sirkka (1965c): Pääkaupungin seurakuntasisar työkentällään IV. *Diakonia* 6(6): 117–.
- Sinkkonen Sirkka (1965d): Pääkaupungin seurakuntasisar työkentällään II. *Diakonia* 6(3): 44–48.
- Sipilä Jorma (2003): Hoivan organisointi: Vaivaistalosta markkinatavaraksi. *Janus* 1: 23–38.
- Stacey Margaret (1984): Who are the health workers? Patients and other unpaid workers in health care. *Economic and Industrial Democracy. Special Issue on the Public Sector* 2: 157–184.
- Sullins Paul (2000): The Stained Glass Ceiling: Career Attainment for Women Clergy. *Sociology of Religion*. 61(3): 243–267.
- Summa Hilikka (1995): Retoriikka ja argumentaatioanalyysi. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla*, ss. 67–89. Toim. Jaakko Leskinen, Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Sundback Susan (2003): Kirkko Pohjoismaissa. Teoksessa *Muutoksen tulkkina. Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa*, ss. 86–98. Toim. Eila Helander, Helsingin yliopiston Käytännöllisen teologian laitos, Helsinki.
- Suojanen Päivikki (1997): Etnografisia havaintoja politiikan ja uskonnon ammattikielistä Suomessa. Suostuttelevan viestinnän valta. Teoksessa *Kielen vallassa. Näkökulmia politiikan, uskonnon ja julkishallinnon kieleen*, ss. 75–89. Toim. Matti Mälkiä ja Jari Stenvall, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Tervonen-Goncalves Leena (2006): Kirkollista terveyden edistämisen diskurssia etsimässä. *Diakonian tutkimus* 3(1): 7–31.
- The Porvoo common statement (1993): Council for Christian Unity of the General Synod of the Church of England, London.
- Tiililä Ulla (2000): Tapaus päivähoidon päätös. Teoksessa *Teksti työnä, virka kielenä*, ss. 214–266. Toim. Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa ja Ulla Tiililä, Gaudeamus, Helsinki.
- Timmons Stephen ja Tanner Judith (2004): A disputed occupational boundary: operating theatre nurses and Operating Department Practitioners. *Sociology of Health & Illness*. 26(5): 645–666.
- Torstendahl Rolf (1990): Essential properties, strategic aims and historical development: three approaches to theories of professionalism. Teoksessa *Professions in Theory and History. Rethinking the Study of the Professions*, ss. 44–61. Toim. Michael Burrage ja Rolf Torstendahl, SAGE, London – Newbury Park – New Delhi.
- Weinberg Darin (2008): The Philosophical Foundations of Constructionist Research. Teoksessa *Handbook of Constructionist Research*, ss. 13–39. Toim. James A. Holstein ja Jaber F. Gubrium, The Guilford Press, New York – London.
- Witz Ann (1990): Patriarchy and Professions: The Gendered Politics of Occupational Closure. *Sociology* 24(4): 675–690.
- Witz Ann (1992): *Professions and Patriarchy*. Routledge, London.
- Wrede Sirpa (2001): Decentering care for mothers. The politics of midwifery and the design of Finnish maternity services. Åbo Akademi University Press, Åbo.

- Wrede Sirpa (2008): Unpacking gendered professional power in the welfare state. *Equal Opportunities International* 27:1. 19–33.
- Wrede Sirpa (2010): Everett C. Hughesin ammattiensosiologia ja professiotutkimuksen perinne. Teoksessa *Yhteiskunta ja terveys. Klassisia teoreettisia näkökulmia*, ss. 45–60. Toim. Ulla Ashorn, Lea Henriksson, Juhani Lehto ja Paula Nieminen, Gaudeamus, Helsinki.
- Vuola Elina (1994): Eevan ja Marian tyttäret. Kristinuskon naiskuva. Teoksessa *Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta*, ss. 209–222. Toim. Sara Heinämaa ja Sari Näre, Gaudeamus, Helsinki.
- Vuoti Maire (2005): Sairaanhoidosta cheyttävään kohtaamiseen. Elämäkertatutkimus diakonissan työn muotoutumisesta vuonna 1972 voimaan tulleen kansanterveyslain jälkeen. Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveyshallinnon laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Yeung Anne Birgitta (2003): The Re-Emergence of the Church in the Finnish Public Life? Christian Social Work as an Indicator of the Public Status of the Church. *Journal of Contemporary Religion* 18(2): 197–211.
- Yeung Anne Birgitta (2006): The Finnish Lutheran Church as an Agent of Welfare – the case of Lahti. Teoksessa *Churches in Europe as Agents of Welfare – Sweden, Norway and Finland*. Working paper 2:1 from the project *Welfare and Religion in a European Perspective*. Toim. Anne Birgitta Yeung, Ninna Edgardh Beckman ja Per Pettersson, Diakonivetenskapliga institutets skriftserie 11, Uppsala institute for Diaconal and Social Studies.
- Ylönen Kristiina (1993): Diakoniatyön asiakkaiden avun tarpeen syyt ja niihin vastaaminen. Kyselytutkimus Kuopion hiippakunnan diakoniatyön asiakkaiden avun tarpeen syistä ja niihin vastaamisesta diakoniatyöntekijöiden kuvaamana. Kuopion yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.
- Yrjälä Ann (2005): *Public Health and Rockefeller Wealth. Alliance Strategies in the Early Formation of Finnish Public Health Nursing*. Åbo Akademi. Akademisk avhandling.
- Öberg Lisa (1996): *Barnmorskan och läkaren: kompetens och konflikt i svensk förlossningsvård 1870–1920*. Ordfront, Stockholm.

Liite 1. Diakonaattia käsittelevät kansalliset mietinnöt ja työryhmäraportit

asiakirja	laajuus sivuina	työryhmän kokoonpano	työryhmän asettaja
KM 1975a. Kahdennenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean osamietinnöt N:ot 2 ja 3 (1975). Kirkolliskokouksen kevätkokouksen 1975 liitteet. Helsinki.	20	pj. professori Seppo A. Teinonen jäsenet: asessori Thure Eriksson, apulaisprofessori Esko Haapa, hovioikeuden presidentti Ritva Hyöky, Pirkko Lehtiö, teologian lisensiaatti Simo Kiviranta	kirkolliskokous
KM 1975b. Kahdennenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean loppumietintö n:o 4 sekä vuoden 1975 kirkolliskokouksen pyytämä ehdotus kirkkolain muutoksiksi. 1976. Helsinki.	45 + 11 sivua hiippakunta- kokousten lausuntoja	pj. Thure Eriksson jäsenet: Esko Haapa, Ritva Hyöky, Pirkko Lehtiö, Simo Kiviranta, asessori Timo Holma	kirkolliskokous
KM 1975b. Diakonian virka ja siihen vihkiminen. Kirkon diakoniaoimikunnan asettaman työryhmän mietintö (1975). Kirkon diakoniaoimikunnan keskus.	34	pj. dosentti Jouko Sihvo jäsenet: apulaissihteeri Heikki Toivola, johtaja Matti Ojala, rehtori, diakonissa Marja Pakarinen, dos. Olavi Rimpiläinen, vt. professori Kalevi Toivainen	kirkon diakonia- toimikunta
KM 1993. Kirkon virkarakenteen kehittäminen (1993). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokouksen 12.2.1992 asettaman työryhmän mietintö. Sarja B 1993:1. Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto.	49 + liite 24 + erillvä mielipide 2	pj. piispa Erik Vikström jäsenet: pääsihteeri, dos. Risto Cantell, hiippakuntas sihteeri Aino Koro, apulaisprofessori Esko Koskenvesa, pastori, dipluurkuri Osmo Vatanen, piispainkokouksen sihteeri, teol.tri Hannu Juntunen	piispainkokous
KM 1997. Yhdessä kirkon viassa (1997). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 1994 asettaman diakonaattikomitean mietintö. Sarja A 1997:9. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto.	134 + liitteet	pj. piispa Olavi Rimpiläinen jäsenet: diakonissa Karin Degerman, lehtori Kerthu Inkala, tuomio- rovasti Matti Järveläinen, dos. Simo Peura, hiippakuntas sihteeri Reijo Takamaa, diakoniaoimiston rehtori Maija Vehviläinen, kirkko- herra Timo Komulainen	kirkkohallitus
KM 2002. Palvelijoiksi vihityt (2002). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman virkarakennekomitean mietintö. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto. Sarja A 2002:1.	299	pj. kirkkoherra, TT Jaakko Ripatti jäsenet: dosentti Risto A. Ahonen, DU, MuM Marjukka Andersson, diakoni, YTM Jukka-Pekka Fabrin, pastori, diakonissa Raija Ikonen, dos. Yngvill Martola, pääsihteeri Ouri Mattila, nuorisotyön ohjaaja Risto Rasimus, uskonnon lehtori Saima Savo, dos. Seppo Suokunas, TT Matti Repo	kirkolliskokous
KM 2006. Virkarakennetyöryhmä 2004 (2006). Virkarakennetyöryhmä 2004:n esitys jatkotoimenpiteistä. Kirkkohallituksen 28.9.2004 asettaman työryhmän raportti. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto. Sarja C 2006:6.	31	pj. kirkkoneuvos Seppo Häkkinen jäsenet: johtaja Heikki Hillamo (Kirkon diakonia ja yhteiskuntatyö), johtaja Marja-Leena Tuovanen (Kirkon kasvatus- ja nuorisotyö), musiikkisihteeri Ulla Tuovinen (Kirkon jumalanpalveluselämä ja musiikkitoiminta), kirkkoneuvos Risto Voipio (Kirkon työmarkkina- laitos) ja kouluttaja Osmo Vatanen	kirkkohallitus
KM 2008. Diakonin virka (2008) Kirkkohallituksen 15.8.2007 asettaman työryhmän mietintö.	165	pj. professori (käyt. teol.) Heikki Kotila jäsenet: piispainkokouksen sihteeri, dosentti Jari Jolkkonen, diakonia- nias sihteeri, diakonissa Ulla Kallio ja pastori, dosentti TM Henri Lehtola	kirkkohallitus

Liite 2. Palvelijoiksi vihityt -mietinnöstä annetut lausunnot

taho	sivut	allekirjoittaja	laatijat	huomi
1	8	puheenjohtaja ja sopimusjohtaja		
2	10	arkkipiispa ja kansilapäällikkö		+ eriävä mielipide: yhtäläiset oikeudet
3	15	arkkipiispa ja piispainkokouksen sihteeri		
4	3	piispa ja lakimiesasessori		
5	5	piispa ja lakimiesasessori		
6	12	piispa ja lakimiesasessori		
7	5	piispa ja lakimiesasessori		+ 5-sivuinen liite: Näkökulmia virkarakenneuudistuksen virkamiesoikeudellisiin kysymyksiin
8	7	piispa ja notaari		
9	6	piispa ja notaari		
10	9	piispa ja lakimiesasessori		
11	3	piispa		+ 8-sivuinen pöytäkirjaote
12	5	puheenjohtaja ja sihteeri		
13	5	puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja		
14	2	sihteeri		
15	3	puheenjohtaja ja sihteeri		
16	1	puheenjohtaja ja sihteeri		
17	1	puheenjohtaja		
18	1	puheenjohtaja	hallitus	
19	1	puheenjohtaja ja sihteeri		
20	2	puheenjohtaja ja toiminnanjohtaja	liittohallitus	
21	2	sihteeri	hallitus	
22	1	puheenjohtaja ja sihteeri		

23	Kirkon Lähetysseurit ry	1							pöytäkirjanote
24	Diakoniatyöntekijöiden Liitto ry	4	puheenjohtaja ja toiminnanjohtaja						
25	Suomen kirkon pappisliitto ja Suomen kanttori-urkuriliitto	6	puheenjohtajat ja toiminnanjohtajat						
26	Sibelius-Akatemian Kuopion osasto	2	osastonjohtaja					työryhmä	
27	Sibelius-Akatemia, Kirkkomusiikin osasto	1	osastonjohtaja					työryhmä	
28	Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta	3	dekaani ja hallintopäällikkö						
29	Diakonia-ammattikorkeakoulu	4	rehtori						
30	Yrkeshögskolan Sydväst, Karis	3	osastonjohtaja ja kaksi opettajaa						
31	Tampereen konservatorio, Kirkkomusiikkikoulutus	1	kirkkomusiikin yliopettaja						
32	Åbo Academi, Teologiska Fakulteten	3	dekaani ja esittelijä					työryhmä	
33	Lapin rovastikunta	4	rovasti					rovastikuntakokous	+ 3-sivuinen pöytäkirja
34	Raseborgs prosteri	2	lääninrovasti					rovastikuntakokous	
35	Borgå domprosteri	1	-					rovastikuntakokous	
36	Lappeenrannan rovastikunta	2	lääninrovasti					työryhmä	+ 2-sivuinen teologinen arviointi ja lausunto, 1-sivuinen diakoniatyöntekijöiden kannanotto, 1-sivuinen lähetysseurien kannanotto, 2-sivuisen nuorisotyön ohjaajien kannanotto, 2-sivuinen kanttoireiden kannanotto
37	Perniön rovastikunta	3	lääninrovasti					rovastikuntakokous	
38	Savonlinnan rovastikunta	3	lääninrovasti					rovastikuntakokous	
39	Heinolan rovastikunta	1	lääninrovasti					rovastikuntakokous	+ 5 sivua työryhmän taustapapereita
40	Hollolan rovastikunta	2							
41	Vartiokylän rovastikunta	7	lääninrovasti					rovastikuntakokous	
42	Kemin rovastikunta	5	lääninrovasti ja työryhmän sihteeri					työryhmä	
43	Lohjan rovastikunta	2	lääninrovasti					työryhmä	
44	Limingan rovastikunta	1	kirkkoherra					työryhmä	
45	Ilmajoen rovastikunta	4	kappalainen, diakoniatyöntekijä, nuorisotyön ohjaaja, kanttori						

46	Jyväskylän rovastikunta	3	lääninrovasti				
47	Kokemäen rovastikunta	4	nuorisotyönhoaja, kanttori, lehtori, diakonissa, kappalainen ja vt. lähetyssihteeri, diakonissa, sekä seurakuntapastori		työryhmä		
48	Nurmeksen rovastikunta	1			työryhmä		
49	Suolahden rovastikunta	1	kirkkoneuvosto		työryhmä		+ pöytäkirjaote
50	Turun tuomiorovastikunta	3	lääninrovasti		rovastikuntakokous		
51	Tampereen tuomiorovastikunta	5	tuomiorovasti ja työryhmän sihteeri		työryhmä		
52	Tuusulan rovastikunta	1	lääninrovasti		työryhmä		
53	Ålands prosteri	1	lääninrovasti		rovastikuntakokous		
54	Siilinjärven rovastikunta	2			työryhmä ja rovastikuntakokous		+ pöytäkirjaote
55	Tornion rovastikunta	2	kirkkoherra, nuorisotyönhoaja, kanttori, diakonissa		työryhmä		
56	Hämeenlinna-Vanajan seurakunta	2	työryhmän jäsenten nimet				+ kanttoreiden, diakonian ja nuorisotyönhoaja- en omat lausunnot
57	Kalajoen rovastikunta	1	lääninrovasti		työryhmä		
58	Korsholms prosteri	1	lääninrovasti				+ Pöytäkirja, jossa tieto äänestyksistä sekä kirkkoherran ja diakoniatyöntekijöiden äänestyksessä "hävinneet" lausunnot
59	Kouvolan rovastikunta	1	lääninrovasti				+ pöytäkirjaote
60	Närpes prosteri	2	lääninrovasti				
61	Tyrvään rovastikunta	2	lääninrovasti		rovastikuntaneuvosto ja kirkkoherrat		+ pöytäkirja
62	Naantalın rovastikunta	4	lääninrovasti		työryhmä		
63	Mikkelin tuomiorovastikunta / diakoniatyöntekijät	1	työryhmä		työryhmä		
64	Sääksmäen rovastikunta	1	kirkkoherra		työryhmä		+ 5 sivua eri työntekijäryhmien lausuntoja
65	Pedersöre prosteri	1	lääninrovasti		rovastikuntakokous		+ 2 nuorisotyönhoajaan allekirjoittama mielipide
66	Loimaan rovastikunta	1	lääninrovasti		rovastikuntakokous		
67	Kuopion tuomiorovastikunta	1	lääninrovasti		rovastikuntakokous		
68	Lapuan tuomiorovastikunta	1	tuomiorovasti		"lähinnä kirkkoherran mielipiteitä"		+ 5 sivua työntekijäryhmien mielipiteitä

69	Vehmaan rovastikunta	2		toimikunta	+ rovastikuntakokouksen ja valmistelutyöryhmän kokousten pöytäkirjat jaotteen sekä 5 sivua ammattiryhmien antamia lausuntoja
70	Mikkelin tuomiorovastikunta	1	kokouksen puheenjohtaja ja lääninrovasti	rovastikuntakokous	
71	Jämsän seurakunnan seurakunta-neuvosto	1			
72	Rauman rovastikunta	2	lääninrovasti	rovastikuntaneuvosto	+ 12 sivua liitteitä alueen seurakuntien ja työntekijäryhmien lausuntoja
73	Kiteen rovastikunta	4	lääninrovasti	työryhmä	
74	Pieksämäen rovastikunta	3	lääninrovasti	rovastikuntakokous	
75	Vantaan rovastikunta	1	lääninrovasti		pöytäkirjan sisällä
76	Helsingin tuomiorovastikunta	4	lääninrovasti ja rovastikuntakokouksen sihteeri	rovastikuntakokous	+ äänestyksessä hävinnyt 2-sivuinen lausuntoehdotus
77	Joensuun rovastikunta	1		rovastikuntakokous	
78	Kotkan rovastikunta				Pöytäkirja, jossa todetaan, että rovastikuntakokous on keskustellut asiasta, mutta ei "tällä valmistelujalla" anna lausuntoa
79	Helsingfors prosteri	2	lääninrovasti	rovastikuntakokous	
80	Leppävirran rovastikunta	5	lääninrovasti	lausuntotyöryhmä	+ eriyvä mielipide
81	Nilsin rovastikunta	1	lääninrovasti	yhteistyötoimikunta	"ei ole merkittävää lausuttavaa..."
82	Iisalmen rovastikunta	3	lääninrovasti	rovastikuntakokous	
83	Paimion rovastikunta	2	valmistelutyöryhmän jäsenet	valmistelutyöryhmä	+ pöytäkirjaote
84	Janakkalan rovastikunta	2	lääninrovasti	rovastikuntakokous	
85	Isonkyrön rovastikunta	5	lääninrovasti	työryhmä	+ pöytäkirjaote
86	Malmn rovastikunta	2	lääninrovasti	rovastikuntakokous	
87	Oulun tuomiorovastikunta	2	tuomiorovasti	rovastikuntakokous	
88	Huopalahden rovastikunta	3	lääninrovasti	rovastikuntakokous	
89	Tammelan rovastikunta	2	vt. lääninrovasti	vt. lääninrovasti	
90	Åbolands prosteri	1	lääninrovasti	rovastikuntakokous	
91	Porin rovastikunta	1			+ pöytäkirjaote, jonka sisällä lausunto oli, kokouksessa pidetty 7-sivuinen alustus, kahden kirkkovaltuutetun 1-sivuiset lausunnot sekä 7 sivua työntekijäryhmien ajatuksia

92	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Tampereen alaosasto	1	diakoniatyöntekijä		
93	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Raahe-Kalajoki alaosasto	2	diakoniatyöntekijöiden allekirjoituksia		
94	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Joensuu alaosasto	1	puheenjohtaja		
95	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Tyrvään alaosasto	3	Tyrvään srk diakonissa		
96	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kajalin alaosasto	1	kokouksen sihteeri		
97	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Lapin alaosasto	2	diakoniatyöntekijä		
98	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kouvolan alaosasto	1	sihteeri		
99	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Rauhman alaosasto	1	pj ja sihteeri		
100	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kemijärven alaosasto	1	jäsenet		
101	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Vaasan alaosasto	1			

ALKUPERÄISET OSAJULKAISUT

- I Pyykkö Raija (2004)
Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen.
Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede Sirpa (toim.)
Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamus, 110–143.
- II Pyykkö Raija (2007)
Yhdessä kirkon virassa?
Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekeskustelussa.
Diakonian tutkimus 4(2), 109–136.
- III Pyykkö Raija (2008)
Kamppailuja ja rajatyötä diakonaattia rakennettaessa.
Diakonian tutkimus 5(2), 107–135.
- IV Pyykkö Raija, Henriksson Lea & Wrede Sirpa (2011)
Jurisdictional Boundaries in the Making:
The Case of Parish Diaconal Work in Finland.
Hyväksytty julkaistavaksi julkaisussa Professions and Professionalism.